

96.

Aantekeningen, november 2024 – januari 2024

Pieter Wisse

96.1

De allermooiste passage in je tekst vind ik "als je vandaag begint, kun je morgen al meer."

96.2

Kennelijk vindt Joop van der Horst, destijds hoogleraar Nederlandse taalkunde, dat hij met **Taal op drift, Lange-termijnontwikkelingen in taal en samenleving** (Meulenhoff, 2013) zich niet voegt naar gevestigd geraakte grenzen van taalwetenschap-als-vakgebied. Ach, hoeveel risico is er voor hem nog, toen vlak vóór zijn emeritaat? Desondanks drukt hij zich zéér behoedzaam uit. Hij blijft herhalen slechts te ... herhalen wat anderen eerder gezaghebbend over taal of samenleving beweerd hebben. Nee, dat kan (lees vooral: mag) niemand hem dus verwijten.

Maar welk risico neemt hij dan? Dat zit 'm er volgens hem in, dat hij tevens aandacht besteedt aan taal en samenleving,

[w]at [...] een ongebruikelijke aanpak [is]. Want anders dan je zou denken, kijkt de taalwetenschap eigenlijk weinig naar wat er in de samenleving gebeurt[. ... Wie deze twee gebieden, taal en samenleving, op elkaar betreft, kiest dus een ongewoon pad; volgens gangbare ideeën hebben ze weinig of niets met elkaar te maken.[p. 12]

Van der Horst spreekt de lezer aan op wat z/hij volgens hem wél denkt. "[J]e zou denken," zo gaat hij m.i. terecht uit van wat vrijwel iedereen volstrekt redelijk acht, dat de "[...] gebruikelijke aanpak [van] taalwetenschap[pers is dat zij ook en vooral kijken] naar wat er in de samenleving gebeurt." Dat verklaart hij tot een vergissing. Nee, de lezer vergist zich er uiteraard niet in, integendeel, zo deelt hij tussen de regels door mee, dat "deze twee gebieden, taal en samenleving, op elkaar betrek[king hebben]." Het betreft echter wél een vergissing van de lezer, indien z/hij denkt dat taalwetenschappers zulk verband serieus nemen. Van der Horst laat met zoveel woorden weten dat zij dat niet doen. En hij meent, dat is hij dus met de lezer eens, maar durft het niet ronduit te zeggen, dat taalwetenschappers, dwz zijn collega's, zich daarin ... vergissen. Door zich op "een ongewoon pad" te wagen, nou ja, langs een pad dat de lezer juist als gewoon zal beoordelen, dus langs een slechts voor taalwetenschappers "ongewoon pad" heeft

[m]ijn eigen onderzoek naar lange-termijnontwikkelingen in taal [...] vooral ook de uitkomst dat die hand in hand gaan met ontwikkelingen in de samenleving[. p. 475]
We stuiten [...] op een samenhang waar nog niet eerder aan gedacht is.[p. 429]

Het enige dat ik er "ongewoon," "niet eerder [be]dacht" e.d. aan vind, is dat taalwetenschappers inclusief Van der Horst zèlf dat blijkbaar zo vinden. Op vergelijkbare vernauwing van interesse laten zich overigens – vooral academische – wetenschappers 'in' allerlei zgn vakdisciplines voorstaan. Tja, "anders dan je zou denken" moet dàt het zijn, waarom Van der Horst de valse illusie heeft ook verder iets nieuws te verkondigen, als hij stelt dat

[e]en belangrijke conclusie voor de taalwetenschap [is] dat ze haar problemen, vooral de hardnekkige en schijnbaar onoplosbare problemen, niet enkel met de middelen en de methodes van de taalwetenschap gaat kunnen oplossen, en dat ze de taalverschijnselen noodzakelijk ook in een veel bredere context zal moeten bezien.[p. 470]

Dat is elders allang evident. Voor zgn taalwetenschappers geldt dat volgens Van der Horst echter als onwelkome boodschap die hem dáár weleens op uitsluiting kan komen te staan:

[T]ot op de dag van vandaag [reageren] de meeste taalkundigen argwanend, sceptisch of in het beste geval ongeïnteresseerd [...] als het gaat over verbanden tussen taal en samenleving.[p. 451] Iedereen die op de proppen komt met iets wat ook maar in de verte verband houdt met [...] enigerlei verondersteld verband tussen taal en denken, taal en cultuur of taal en samenleving, die heeft iets uit te leggen. Niet voor een lekenpubliek, maar wel in wetenschappelijke kring.[p. 457]

Of hij daarin gelijk heeft of niet, hij ervaart blijkbaar risico en dat neemt hij dus niet, nee, ik vind niet wèrkelijk. Ofwel, enige verklaring van wat hij als verband oppert, ontwijkt Van der Horst uitputtend ter vermijding van wat hij vreest als

een fatale misstap[, p. 459]

die hij m.i. juist zèlf daardoor begaat. Hij blijft maar benadrukken zich te beperken tot het aangeven van – tja, òm zich daartoe te kunnen beperken – ontwikkelingen langs gescheiden ... paden, met als verdere ‘beperking’ verdichting volgens lange termijn. Echt zèlf be(z)weert hij dat

de lessen die ik geleerd heb [zijn] in de eerste plaats [...] om de verschillende ontwikkelingslijnen strikt gescheiden te houden [en in de tweede plaats om] de bespreking van de taalontwikkelingen niet te laten interfereren met de ontwikkelingslijnen in de samenleving, noch ook andersom.[p. 458] Ik doe dan ook geen uitspraken over de richting van het verband. [...] Ik zou er helemaal niets over durven zeggen.[p. 459]

Als vernieuwing bedoelt hij “strikt gescheiden” voor de verschillende “ontwikkelingslijnen,” dat

d[i]t [...] het moment [is] om het eens over een andere boeg te gooien, Oftewel: niet het terrein opsplitsen in zoveel mogelijk deelvragen, maar integendeel de verschijnselen juist samen in een zo breed mogelijk verband proberen te zien.[p. 461]

Verbreiding annex verruiming houdt hij dus beperkt tot verband binnen elke lijn resp. op elk terrein apart. Nee, inzicht in alweer ruimer verband, want tussen lijnen/terreinen of principiële opheffing van dat onderscheid, levert dat uiteraard nooit op. Dat weerhoudt hem echter niet – daarvoor? – eer op te eisen, omdat

er [...] dan verrassende patronen boven water [komen], parallellen tussen terreinen die we niet voor mogelijk hielden. Niemand had daaraan gedacht.[p. 461]

Ach, behalve de lezer dan, die hij immers toevertrouwt dat z/hij “anders [...] denk[t].” En Van der Horst lijkt te veronachtzamen dat juist taalwetenschappers die hij als gezaghebbend genoeg erkend om instemmend naar hun werk te verwijzen, ooit als theorieën hebben voorgesteld waarvan het nieuwe eruit bestaat taal in ... ruimer verband te beschouwen en daarmee begrijpelijker te duiden. Hoezo, “[n]iemand had daaraan geacht”? Over Otto Jespersen (1860-1943), bijvoorbeeld, vermeldt Van der Horst zèlf o.a. dat voor hem doelmatigheid van taal zwaar weegt. Dat duidt op besef dat – het middel – taal niet tegelijk zijn eigen doel is. En een middel moet allereerst

doeltreffend zijn. Anders is en blijft doelmatigheid ongegrond. Ziedaar, verband. En weliswaar noemt hij filosoof José Ortega Y Gasset (1883-1955) vanwege diens inzicht, door Van der Horst verwoord als

dat de omgeving mede deel uitmaakt van het individu[, p. 374]

maar ziet in, eveneens door hem zèlf geformuleerd,

het betere inzicht [...] dat persoonlijkheid minstens ook het web van relaties met de omgeving omvat [p. 374]

blijkbaar géén reden er taal(gebruik) bij te ... betrekken. Hij verkeert kennelijk in de veronderstelling dat het als

fundamentele verandering [p.387] een nieuw en nogal ander soort persoonlijkheden [betreft], [dwz] persoonlijkheden-met-hun-omstandigheden, de 'netwerk-mensen'. [p. 375] Zo heel erg autonoom is het moderne individu niet meer. [p. 376]

Onzin, dat is een zgn individu nooit geweest, autonoom. En zal resp. kan het ook nooit worden. Dus is er géén "fundamentele verandering" aan de orde. Aan een individu valt daarom niets

in straf tempo [te] **ont-individualiseren**. [p. 414]

Dat is valse dramatisering. Een individu is bij, en daarom door, leven telkens anders ... niet-autonoom (lees: in dynamiek van verweven afhankelijkheden betrokken, ecologie heet dat ook wel). Want èlk organisme, maw een leefwezen, dus inderdaad o.a. een mens, leeft naar wisselende omstandigheden. Van der Horst schrijft het nota bene zèlf,

[m]ensen dus die in iedere nieuwe omstandigheid, in iedere nieuwe omgeving, bij alle nieuwe contacten, anders zijn[, p. 387 maw] in iedere situatie en tegenover iedereen een beetje anders. [p. 416]

Kan ook héél anders. Daaraan komt voor àlle organismen voortdurend – wat ik véél ruimer dan Van der Horst beschouw als – taal te pas. Dat ... verband geldt principieel. Daadwerkelijk taalgebruik kan en zal echter wisselen voor "iedere situatie en tegenover iedereen." En 'natuurlijk' verandert ook 'een' taal zoals Van der Horst dat ziet mee als omstandigheden structureel genoeg veranderen, in dat geval met vertraging. Omgekeerd kunnen – andere – omstandigheden wijzigen mede door zulke veranderde taal. Verderop ga ik er volgens zo'n evolutionaire insteek nader op in.

Nogmaals, Van der Horst weigert verband te verklaren, kàn dat ook nooit aansprekend, omdat hij niet beseft dat hij ervan uit moet gaan. Zijn paradigma telt zowel kwantitatief als kwalitatief domweg onvoldoende variabelen voor dekking van samenhang. Voorts belemmert duiding als "fundamentele verandering" verklaring volgens ... ontwikkeling. Alsof àlles tegelijk plotseling anders, nieuw kan zijn. Ook onzin. Vooruit, er gelden volgens hem toch op z'n minst opvallende overeenkomsten tussen wat hij aanwijst als ontwikkelingsfasen van het drietal "terreinen" taal, taalwetenschap en samenleving, dat laatste overigens

beperkt tot wat ik maar noem: 'menselijke verhoudingen'. [p. 462]

Hij onderscheidt per zgn terrein/gebied dezelfde drie fasen met min meer gelijktijdig verloop. Daarvoor

blijken de [evenzovele overeenkomstige] sleutelbegrippen: **eigenschap**, **functie** en **netwerk**[. p. 462] Ik geef grif toe dat ik de gevonden parallellen vooralsnog niet begrijp. Ik heb er geen verklaring voor.[p. 461]

Desondanks benadrukt hij dat

[h]et [...] de parallellie [is] die de interessante meerwaarde betekent.[p. 429]

Ik vind het echter, nog zachtjes uitgedrukt, verwarrend dat Van der Horst “parallellen” blijft suggereren voor wat er valt te begrijpen volgens

mijn idee [dat] een ontwikkeling van **eigenschappen** naar **functies**, en vervolgens naar **netwerken** helemaal niet specifiek is voor taal.[p. 183]

Zo wil hij wellicht vermijden in ongenade te raken bij behoudende(r) taalwetenschappers die hun onderwerp graag “specifiek” houden.

Misschien zie ik spoken[, p. 183]

stelt hij ze – en daarmee, zo vermoed ik, vooral zichzelf – gerust. Omdat hij nalaat “parallellen” te doorbreken, beschouwt ook hij taal onverminderd vergaand apart en houdt daardoor ontwikkeling(en) juist ònbegrijpelijk. Wat gedacht wordt parallel te verlopen, kent zó gedacht immers geen wisselwerking en kunnen zgn wetenschappers ‘op’ die “terreinen” aldus als àfgezonderd vak, dat ... woord vak zegt het al, blijven beoefenen. Volgens die afbakening plaatst Van der Horst, bijvoorbeeld,

de opkomst van film en televisie [p. 404]

onder zijn noemer van – ontwikkeling van – samenleving. Onder zijn noemer van taal past het inderdaad niet. Maar “anders dan je zou denken,” ziet hij er geen aanleiding in om zelfs maar te voerwegen die noemers te verruimen tot ze in elkaar overgaan. Overigens heeft Van der Horst vaag beseft dat zijn “ongebruikelijke aanpak” weleens dood zou kunnen lopen. Nee, stelt hij,

[d]e geconstateerde parallellie leidt echter volstrekt niet meteen naar een mooie verklaring. Je zou integendeel zelfs kunnen stellen dat het probleem alleen maar groter geworden is.[p. 438]

Als volgens hem

[d]e duvel [...] het [mag] weten[, p. 438]

wat kan een serieus geïnteresseerde lezer nog met zijn boek zelfs maar beginnen? Begrip van verband, van wisselwerking, vergt een grondslag (lees ook: paradigma) die – aldus nota bene op voorhand – op dergelijke verwevenheid is bemeten. Zo’n grondslag ontbreekt m.i. in **Taal op drift**. Daarom kàn Van der Horst zelfs nooit verder komen dan het suggereren van “parallellen,” hoewel hij desondanks opmerkt

dat het taalverhaal niet zo uniek is. Het blijkt ‘gewoon’ een stuk van het samenlevingsverhaal te zijn.[p. 13]

Mijn idee is dat er één werkelijkheid ... is, en daarom één ontwikkeling. Daarvan laten zich volgens nadere interesses (lees ook: motieven) o.a. zgn aspecten veronderstellen. Dat kùnnen echter geen, zeg maar, parallelle aspecten zijn, zoals er evenmin parallelle ontwikkelingen kùnnen zijn.

Zulke ... wisselwerking is er – dus – ook tussen wat als onderwerp en zgn wetenschap ervan verondersteld wordt. Zoiets als verband lijkt duidelijk. Dat onderwerp bestaat, punt, eh, puntkomma. Daaruit vòlgt dan dè wetenschap ervan,

uitroepeteken. Nee. In ... werkelijkheid maakt enige bemoeienis, herstel, maken beoefenaren van enige, doorgaans academisch gevestigde bemoeienis aanspraak op de noemer(s) wetenschap(per). Als criterium laten zij vooral de methode(n) gelden waarmee zij – menen te kunnen – werken. En dus ook omgekeerd en gaandeweg zelfs overwegend, ja, nogal “anders dan je zou denken,” raakt daardoor bepaald (lees: beperkt) wàt – en tegelijk wat allemaal juist niet – als relevant onderwerp geldt.

Wat taal als onderwerp betreft, vind ik Van der Horst nauwelijks verduidelijken wat hij er zoal onder verstaat. Mijn indruk is, dat ook hij vergaand blijft bij wat thans voor erkend academisch-wetenschappelijk onderzoek als taal kan doorgaan. Dus, woordenreeksen, ofwel zinnen die woorden tellen en woorden die letters tellen, bij voorkeur als zodanig geschreven, kortom

altijd gaat het om de samenvoeging van woorden tot grotere gehelen, dus tot woordgroepen of zinnen.[pp. 219-220]

Met zo'n zin als taalverschijnsel onderscheidt Van der Horst allereerst ruwweg drie fasen in ontwikkeling (Engels: drift) van – dergelijke – taal:

Soorten, groepen en diffuse verbanden [van woorden], of anders gezegd [hun] **eigenschappen, functies** en **netwerken**, blijken in die volgorde, in de loop der eeuwen sturende principes te zijn geweest, [gelet op woorden] in de taalgeschiedenis[, anderszins] bij de menselijke relaties.[p. 20]

Zoals Van der Horst de talige lange-termijnontwikkeling duidt, draait m.i. om de veranderende bijdrage die een woord levert aan de betekenis van de zin waarin het staat. Kenmerkend voor een taal 'in' fase I acht Van der Horst, dat de betekenisfunctie in de vorm van het woord in kwestie tot uitdrukking komt. Overigens benut ik de aanduiding met functie voor elke fase die Van der Horst veronderstelt. Volgens hem zijn

[f]uncties [...] iets anders dan eigenschappen.[p. 210]

Ik meen dat ook en vooral zgn eigenschappen functies hebben, daar zijn ze ... eigenschappen voor (zoals omgekeerd functies uiteraard eigenschappen hebben). Hoe dan ook verandert volgens mij – zoiets als – het doel van taal(gebruik) niet, zie ook verderop; als middel kan taal wèl veranderen, vooruit, ontwikkelen. Zich ontwikkelen? Daarvan lijkt Van der Horst uit te gaan. Ik meen dat taalgebruikers – aan – ontwikkeling 'doen,' inderdaad samenhangend met wat zij zoal doen (en daarvoor denken).

Fase I, dus. Uitgaande van zoiets als het kernwoord wordt functioneel (betekenis)verschil met vervormingen gemaakt. Van der Horst noemt ze (woord)eigenschappen. Denk voor een zelfstandig naamwoord aan naamvallen, voor een werkwoord aan verbuigingen. Inclusief passende vervorming is een woord overal 'in' een zin op z'n plaats.

Functioneel (betekenis)verschil valt echter ook te maken door de positie van een woord ten opzichte van andere woorden in dezelfde zin. Daarmee verkeert taal volgens Van der Horst in fase II. Positionele functie maakt vervormingsfunctionaliteit echter overbodig. Een woord kent daarom 'nog maar' een enkele vorm. Van zinsbouw zijn woordfuncties af te lezen. Kortom, ook de plaats waarop het woord 'in' een zin staat, en allereerst samen met andere woorden op hun posities in een zgn zinsdeel, is van belang. Enkele woorden resp. woordsoorten hebben overigens

– enige – vervormingsfunctionaliteit behouden.

Over fase III is Van der Horst minder zeker. Hij schrijft over

een toestand [...] van vooralsnog moeilijk te beschrijven relaties.[p. 240]

Zijn idee over – het verloop van – de eraan voorafgaande fase, dwz nummer twee, is, althans, voor zover ik zijn uitleg kan volgen, dat het beginsel van positionele functie kan doorslaan naar verwarring over betekenis. Daarom heeft in fase III een reeks woorden geen variabele betekenis afhankelijk van welke woorden er deel van uitmaken resp. op welke respectievelijke posities, maar kan een inmiddels vast geraakte reeks als ware het een enkel gepositioneerd woord een betekenisfunctie hebben. Ook lijkt Van der Horst, volgens het structuralisme als taalkundige theorie van Ferdinand de Saussure (1857-1913), als kenmerkend voor fase III aan te wijzen dat een woord element is in een netwerk,

wat dat dan ook moge betekenen[, p. 230]

van betekenismatige verschillen en tevens zulke associaties als het ware ‘in’ de zin betreft waarin het staat; dat – gedeelte van het – netwerk ‘doet mee’ met de functie van het desbetreffende woord op desbetreffende plaats ‘in’ de desbetreffende zin. Maar wat is het verschil tussen de fasen II en III? Indien

[e]ssentieel aan [...] netwerken is dat samenstellende delen [...] ieder afzonderlijk, individueel, slechts een betrekkelijke waarde hebben; het is hun samenstel dat werkt[, p. 367]

vind ik dat sterk overeen komen met hoe wat Van der Horst als functies beschouwt ... functioneren.

Of ik Van der Horsts geduldige uitleg van ontwikkelingsfasen van taal zelfs maar enig recht doe met bovenstaande ‘samenvatting,’ weet ik niet (maar hoop van wel). Hoe dan ook, door wat ik ervan meen te begrijpen, vind ik voor digitaliseringsontwerp gangbare methoden voor betekenissenmodellering nog steeds verkeren in zoals hij fase I kenschetst, terwijl m.i. dringend behoefte is aan stelselmatig bruikbare methoden, zeg ook maar berekend op open netwerkschaal, vooruit, fase III. Volgens mij voldoet Metapatroon eraan, zie o.a. **Metapattern: context and time in information models** (Addison-Wesley, 2001) en [Metapatroon, handboek stelselmatig informatieverkeer](#).

Van der Horst overtuigt met zijn verhaal over

[d]e neergang van het naamvallensysteem [en] het wegslijten van werkwoordelijke flexie[, p. 65]

En de evidente vraag waaróm taal dergelijke ontwikkeling kent, stelt hij vervolgens met zoveel ... woorden ook. Maar hij durft er dus geen antwoord op te geven. Kennelijk vindt hij het trekken van “parallelle” al speculatief, een vernieuwend waagstuk, en dekt hij zich ook op voorhand met zoveel ... woorden tegen kritiek zelfs dáár op in door ze voor te stellen als ontwikkelingen op verschillende “terreinen.” Wie overweging op resp. van ruimer verband wil blijven weigeren, blijkt hij voortdurend gerust stellen.

Nee, ik heb evenmin een definitief antwoord op die vraag. Zo’n antwoord bestaat ook niet. Maar ik leg mijzelf geen speculatieverbod op.

Mijn insteek verschilt van die van Van der Horst. Ik ga niet vergaand impliciet ervan uit te weten wát taal ... is. Dus, wie gebruikt taal? En waarom? Terwijl Van der Horst er blijkbaar niets van wil weten, want hij deelt mee dat

ik [heb] geleerd om erg voorzichtig te zijn met deze termen[, te weten] **mutatie** [en] **evolutie**[, p. 425]

vind ik daarentegen dat een antwoord vooràl evolutionair gericht moet zijn. Dan vind ik het niet vergezocht, integendeel, om voor – verklaring van – verband te proberen te bedenken wat leven ... is, in de zin van een organisme dat leeft.

Ja, volstrekt zowel speculatief als simplistisch veronderstel ik dat een organisme over vermogen beschikt tot gedrag dat het onderscheidt van wat het niet is. Huh?! Wat is ... het andere wèl, dat het organisme in kwestie niet is? Dat staat bekend als – zijn – omgeving. De omgeving van een organisme is echter niet onveranderlijk. Het verloop ervan telt, zoals ik ze noem, situaties. En een organisme verkeert van de ene 'naar' de andere situatie, enzovoort. Oh ja, een organisme en een situatie zijn niet van elkaar gescheiden; een organisme maakt onlosmakelijk deel uit van een situatie. Ofwel, een situatie loopt als het ware door een organisme (heen), maar ook weer ... niet. Om zo'n verschil te ... maken, richt een organisme zich naar de situatie waarin het verkeert. Nogmaals, dus niet om er volledig in op te gaan, maar om zich – deels – ervan te onderscheiden. Wat verwarrend heet het doorgaans dat een organisme zich aanpast. Wat het ... doet, als zodanig, eh, moet doen, is zich als onderdeel van een situatie ervan – proberen te – onderscheiden. Dat vergt gedrag, met dus als 'aanleiding' verandering van situatie en/of organisme 'zelf.' Daarvoor moet het organisme verschillen tussen situaties inclusief zichzelf – kunnen – ervaren, althans voor zover zijn – verdere – vermogen reikt zich er dienovereenkomstig differentieel naar te gedragen.

Gaat dit over taal? Dat komt.

Hoe kent een organisme de situatie waarin het verkeert of, beter gezegd, zichzelf in een situatie? De situatie maakt een 'indruk' op het organisme. Andersom beschouwd, het organisme 'merkt' de situatie. Kenmerkend voor leven is m.i. daarom minstens, en vanaf als het allereerste begin ervan, dat er 'iets' tussen organisme en omgeving ... gebeurt.

Aan Charles S. Peirce (1839-1914) ontleen ik het idee van teken(gebruik) als bemiddeling. Peirce veronderstelt onlosmakelijk verband tussen – wat hij noemt – object en interpretant met dus teken ertussen. Nota bene, zoals hij hun, zeg maar, bestaan opvat, is niet ... parallel. Integendeel, bemiddeling betreft dynamiek van wisselwerking tussen als het ware tegenovergesteld verlopende cycli. Een organisme merkt uitgaande van een interpretant een object (op), terwijl de indruk van een object leidt tot een interpretant.

Wat Peirce voorts suggereert, ik moet zeggen, waarop wat hij voorstelt m.i. verder neerkomt, is dat een bepaald object 'via' een bepaald teken voor een organisme niet, herhaal, niet altijd strookt met dezelfde interpretant. Een organisme kan zijn aandacht wisselen, en daarmee, zoals overigens ook Aristoteles (384-322) al beseft, zoiets als een opzicht (lees ook: insteek, perspectief e.d.) 'kiezen.' Peirce gebruikt voor die differentiële factor ook wel de term grond. Hij neemt aandacht noch grond echter op als expliciet(e) element(en) van zijn voorstelling van semiosis als tekendynamiek. Daarvoor houdt hij het met zoveel woorden op een triade, ofwel een structuurmodel met drie elementen. In het verlengde ervan en door het wilsbegrip van Arthur Schopenhauer (1788-1860) erbij te betrekken heb ik een uitgebreider model opgesteld. Het telt negen elementen in overeenkomstig onlosmakelijke samenhang.

De zgn enneade, zie verder [Semiosis & Sign Exchange: Design for a Subjective](#)

Situationism, voorziet semiotiek (lees ook: tekenleer) nog nadrukkelijker van pragmatische grondslag (en dus ook omgekeerd). Een organisme beschikt o.a. over cognitief vermogen. Dat is onderdeel van zijn gedragsvermogen, het vermogen, dus, waarmee het zich verandert mede onder invloed van – zijn ervaring van, bemiddeling, nietwaar – een situatie en daardoor tevens invloed heeft op de werkelijke situatie – waarvan het, nogmaals, onlosmakelijk onderdeel ‘is’ – met wijziging daarvan van dien.

Als er slechts een enkel organisme is, verdient de (be)middellijke manier waarop het zijn omgeving, eh, ervaart (omdat het die omgeving niet, althans niet helemaal, ook zelf is), meteen de aanduiding met taal(gebruik)? Daar pleit ik sterk vóór.

Met twee organismen kan tevens het ene tot de omgeving van het andere behoren en als zodanig mede indruk op het andere maken (‘natuurlijk’ op voorwaarde dat het andere organisme zo’n indruk daadwerkelijk kan merken). Over ontwikkeling gesproken, evolutionair voordelig zijn zgn mutaties, enerzijds om als het ene organisme selectiever indruk op een ander organisme te maken, anderzijds om als het ene organisme selectiever – op – te merken wat ‘er’ gebeurt. Dat is m.i. allemaal taalontwikkeling. Maar het betreft geen aparte ontwikkeling. Dat verband is ‘natuurlijk’ volgens het door Peirce voorgestelde beginsel van onlosmakelijkheid, ofwel door wat tekenbemiddeling dient.

Er zijn verschillende soorten organismen. Met tekens, dus taal, stemmen organismen van zowel verschillende soorten als dezelfde soort hun situationele gedragsaandelen af. Een ander doel heeft –het middel – teken resp. taal niet. Wat mij betreft geldt daarom zelfs exclusief, dat elk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is (Engels: every sign is a request for compliance).

Dat taal alles omvat dat als teken(gebruik) in aanmerking komt en, zoals ik het noem, afstemming van gedragsaandelen dient, is ... natuurlijk een oud idee. Waarop ik aandrang, en wellicht ben ik in dat ... opzicht evenmin oorspronkelijk, is dat de afstemmingsfunctie de enige functie van taal annex teken is. Ik vind dat andere functies die zijn geopperd, daartoe kunnen worden herleid.

Er zijn organismen die opgevat kunnen worden als, ik zeg maar even, dynamisch netwerk van deelorganismen, enzovoort. Het afstemmingsbeginsel met teken als middel vind ik geldig voor elk ‘niveau.’ Hoe dat allemaal samenhangt zodat bijvoorbeeld een ‘individueel’ mens als zo’n netwerk in ‘termen’ van tekens – wisselende – omstandigheden kent, zich mede ernaar gedraagt, enzovoort, is vergaand onbekend. Maar parallel aan gedrag ‘bestaat’ taal hoe dan ook niet; nogmaals, zij zijn met elkaar verweven, op de allerkortste termijn van moment tot moment.

Anders dan Van der Horst speculeer ik wel voor een antwoord op de vraag waarom er taal is. Ik ben met een grondig evolutionaire aanname gekomen. Waartoe taal dient, zeg maar het doel ermee, beschouw ik onveranderlijk. Met leven heeft het daardoor gekenmerkte organisme de, zeg maar, opgave van afstemming met omgeving. Wanneer omgeving wijzigt, andere situatie, dus, moet organisme kunnen wijzigen. En een organisme kan op zijn beurt omgeving wijzigen.

R.W. Ashby (1903-1972) wijst op de noodzaak van passende variëteit voor beheersing van reële variëteit. Dus, als de variëteit van de omgeving groeit, zeg maar het aantal verschillende situaties die tevens kwalitatief sterker van elkaar verschillen, is de afstemmingsopgave voor een organisme dienovereenkomstig, vooruit, ingewikkelder. Kortom, voor adequate ‘bemiddeling’ moet een organisme

beschikken over teken- annex taalvermogen met zgn passende variëteit. En als mutaties een organisme hebben 'voorzien' van wat vooralsnog zoiets als een overschot aan dergelijk vermogen is, kan het daarmee situaties, per saldo dus omgeving, wellicht sterker veranderen dan zònder erover te kunnen beschikken. Ook samenleving is gewoon ... omgeving. Zoals samenleving verandert, waarom zijn deelnemers eraan met taal à la fase II aan de huidige samenleving 'beter aangepast' dan ze met – behoud van – taal à la fase I zouden zijn geweest? En, uitgaande van wisselwerking, hoe werkt taalverandering dóór op deelnemers aan samenleving, taalveranderaars die zij ònlosmakelijk als taal-/tekengebruikers zijn? Voordat ik er noodzakelijkerwijs speculatief op antwoord, ga ik echter wat nader in op de véél ruimere, zeg maar, vorm van tekens zoals die vorm volgens de enneade geldt en op hoe uit de bijbehorende aanname van een algemeen geldig tekenbegrip, te weten dat èlk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is, volgt welke gedragsmatige 'aanwijzingen' èlk teken bevat (die betrokken tekengebruikers, dwz de verzoeker en tot wie z/hij het teken in kwestie richt, doorgaans merendeels helemaal niet als zodanig, aanwijzingen, dus, beseffen).

Voor een poging tot structurele weergave, zie [Enneadic Semiotics, axiomatic models](#). Een teken is op z'n enneadisch driedelig gedacht, een configuratie die strookt met – die van – gedragsoriëntatie resp. gedragsuitvoering. Ja, ook oriëntatie vergt uitvoering. In die zin is het structuurmodel zgn reflexief, zoals Peirce overigens met zoveel woorden reeds over volgens hem nog triadische dynamiek opmerkt. Hoe dan ook veronderstel ik het teken(moment) driedelig. Als deelelement van een teken draait het om wat ik de signatuur noem. Hier beperk ik me tot het bemiddelingsverband van het teken met gedragsuitvoering. De signatuur verwijst naar het object waarvan bepaald gedrag telt. Dat moet situationeel gedrag zijn. Daarom omvat het teken context als ànder deelelement. Aldus betreft context 'beschrijving' van de desbetreffende situatie. Het daadwerkelijke gedrag van het zgn situationele object beschrijft de zgn intext als eveneens een deelelement van het teken.

Wat menigeeen voor teken houdt, is meestal slechts wat op z'n enneadisch de signatuur is. Dat komt, omdat iemand leert. En leren is vooral ònbewust, wat snelheid van gedragsoriëntatie resp. -uitvoering bevordert, kunnen 'lezen' van het contextgedeelte van een teken. En leren is daarmee óók dat de intext – voortaan nagenoeg – achterwege kan blijven; vergaand ònbewuste ervaring van context in combinatie met bewuste(re) ervaring van signatuur zijn dan voor iemand nodig en voldoende specifiek om er de eerder geleerde 'beschrijving' van het gedrag van het situationele object aan te 'koppelen.'

Door geschreven taal met volzinnen als exemplarisch voor taal te beschouwen, raakt een ruimer taal- resp. tekenbegrip belemmerd. Neem daarentegen een verkeersbord. Waar het staat in relatie tot de weggebruiker 'levert' haar/hem context. Met dat bord als signatuur, weet de weggebruiker – hopelijk – genoeg om zich ernaar te gedragen. Want die gedragsbeschrijving moet z/hij ooit hebben geleerd, en uiteraard met de bedoeling om te onthouden, om verantwoord aan (weg)verkeer deel te mogen deelnemen.

Ook dat verkeersbord, dus nota bene inclusief waar het staat, is, inderdaad, een verzoek tot inschikkelijkheid. Het valt echter niet zinvol volgens traditionele opvattingen over grammatica taal- dan wel redekundig te ontleden. Maar wat ik gedragskundige ontleding noem, zie [Geef mij ajb even de pindakaas!](#) voor een zeer

beknopte inleiding, moet met elk teken altijd lukken. Wat een teken moet 'bieden,' laat zich eenvoudig afleiden van duiding als verzoek tot inschikkelijkheid, dwz als middel voor afstemming van situationele gedragsaandelen. Het is de verzoeker die de geadresseerde(n) aanwijzingen verschaft over

- wie de verzoeker is (maar z/hij kan daarover valse informatie verschaffen om de geadresseerde(n) gemakkelijker tot inschikkelijkheid te bewegen)
- welke situatie z/hij geldig acht (maar z/hij kan daarover, nou ja, het idee is duidelijk)
- wie z/hij als betrokkenen in die situatie in aanmerking vindt komen (maar ...)
- in welke hoedanigheid hij ieder van die betrokkenen in die situatie relevant acht
- welk gedragsaandeel hij daarom (!) van elke betrokkene verwacht, inclusief het aandeel dat betrokkene(n) van haar/hem kunnen verwachten (maar ...).

Dat is nogal wat. En dat per teken, telkens over en weer! Wie redelijkerwijs kan bedenken welke aanwijzingen voor afstemming gemist kunnen worden, moet het vooral zeggen.

Eh, de verzoeker kan met een teken een geadresseerde ergens toe proberen te bewegen, maar wat de geadresseerde daadwerkelijk doet volgt uit wat z/hij mede naar aanleiding van – haar/zijn interpretatie van wat z/hij heeft ervaren als – dat teken op haar/zijn beurt wil. Ik kan slechts het praktische belang benadrukken om ook en vooral context als onderdeel van teken op te vatten en om nooit te onderschatten van hoeveel belang opvoeding en -leiding zijn ter voorbereiding van – ook verder – verantwoorde deelname aan samenleving. Onder verantwoord versta ik kritisch-opbouwend, en andersom, dus tegelijk opbouwend-kritisch gericht op zgn evenwichtige verhoudingen. Stellig ben ik véél te optimistisch als ik overweeg dat vooral besef van context als variabel tekengedeelte kan bijdragen aan zowel het – durven – uit(werk)en als, indien terecht, het – durven – aanvaarden van opbouwende kritiek en zo door tot opbouwende voorstellen (die immers tevens een kritisch aspect kennen, omdat een zinvol voorstel nu eenmaal verandering betreft, precies, ook dat kan niet anders dan een verzoek tot inschikkelijkheid zijn).

Ik kom eindelijk toe aan een suggestie voor een verklaring, die Van der Horst helaas ontwijkt. Zelfs nauw verwant en bruikbaar ter inleiding lijkt mij de ... ontwikkeling resulterend in alfabetisch schrift. Ik vat wederom ruw samen (met hiervoor veronachtzaming van context). Het vroege schrift betreft zoiets als een afbeelding per woord. Met alsmar meer woorden – om te schrijven – is voldoende beheersing alsmar zelfs extra moeilijk. Dan komt iemand op het idee om de afbeeldingen voor woorden die uitgesproken een enkele klank vergen, voortaan – ook en vooral – te benutten voor woorden in de uitspraak waarvan die klank voorkomt. Daardoor neemt het aantal benodigde afbeeldingen in verhouding tot het aantal woorden al aanzienlijk af. Er komen wel enkele samenstellingsregels bij, maar per saldo kan er méér met minder. Verdere afname wordt nog weer later bereikt door verdere abstractie van klanken. Het Nederlandse alfabet telt 'maar' zesentwintig letters plus – daarom – nog wat meer samenstellingsregels. Daarmee kan een oneindig aantal woorden beheersbaar worden gespeld resp. geschreven.

Voor wat Van der Horst aangeeft als overgang van – taal volgens zijn idee ervan in – fase I naar fase II heb ik juist in samenhang met samenleving een vergelijkbare verklaring. Die luidt wat wiskundig en bijgevolg opzettelijk algemener geldig

uitgedrukt kortweg dat, ervan uitgaande dat variëteit alsmaar sterker wordt gekenmerkt door veranderlijke verwevenheid, Van der Horst wijst terecht op

steeds meer wisseling[, p. 412]

zgn vaste beheersingspatronen nòg minder dan ooit passen. Maar een

aardverschuiving [resp.] omslag[? p. 41]

Hmm, nee. Er moet ... gewoon nog steeds tēkens naar omstandigheden (lees dus: situatie) een daarop – nog enigszins – toegesneden gedragsoriëntatie resp.

-uitvoering kunnen resulteren. Daarvoor probeert de verzoeker aan de geadresseerde(n) – en vaak is dat overigens zelfs vooral de verzoeker weer zēlf – met een teken de nodige en voldoende aanwijzingen te geven. Over evolutie gesproken, dat lukt onder selectieve druk van zowel kwantitatief als kwalitatief groeiende variëteit – van alternatieven voor aanwijzingen – alweer beter, in elk van zulke gevallen hoe dan ook minder slecht, door elementen te putten uit een nog redelijk overzichtelijke verzameling om ze pas naar behoefte te ordenen volgens relationele regels uit een eveneens nog overzichtelijke verzameling. Het is echter niet dān pas, zoals Van der Horst over zgn (vol)zinnen opmerkt, dat

[b]ijna alles in de zin [...] zodoende een functie [heeft] voor of krachtens iets anders uit die zin.[p. 110]

Verband bestaat altijd, maar kan veranderen, dwz

er verdwijnt niet alleen veel, er komen ook andere dingen voor in de plaats.[p. 70] Het een en het ander [...] hangt nauw met elkaar samen.[p. 78]

Nee, niets bijzonders. Als deelnemers aan een afstemmingsgeval zich al dan niet toevallig eens ànders uitdrukken èn dat vindt tenminste de machtiger deelnemer vervolgens voor haar/hem voordeliger uitpakken, dan is de kans 'natuurlijk' groot dat z/hij zo'n uitdrukking herhaalt in vergelijkbare situaties. Ofwel, wie eenmaal over – het middel van – zulke opgevoerde variëteit beschikt, kan veranderlijke verwevenheid vèrder intensiveren. Het wordt dān uiteraard de vraag of 'gebruikers' van het middel waarmee zij ontwikkeling mede aanslingeren, haar er later mee kunnen bijhouden. De opgave van gedragingenafstemming blijft onveranderd, maar het kan – moeten – wachten op een nog weer vòlgende 'mutatie' zijn. Het blijft afstemmingsgericht echter

[d]e spreker [die] zal moeten zorgen voor een overtuigende of meeslepende samenhang [p. 124]

en de hoorder die er het hare/zijne van vindt.

Wat Van der Horst als ontwikkelingsfasen van taal aanwijst, ofschoon hij er een m.i. beperkte resp. beperkende taalopvatting op na houdt, neem ik overigens graag aan als aanbeveling voor de informatiekundige omslag van werken volgens vaste patronen naar, als ik het zeggen mag, Metapatroon voor verweven-variabele patronen.

Prima advies,

ga eens buiten de taal en de taalwetenschap kijken.[p. 436]

Daar knapt èlke wetenschap(per) van op, maar doe het dan van meet af aan samenhangend, dus meteen volgens zoiets als stelselmatig bemeten grondslag. De baanbrekende aanzet daarvoor acht ik afkomstig van Peirce, met zijn idee van teken als bemiddelingsfactor. Van der Horst lijkt echter nog geen idee te hebben, en dat

volgens zijn ... idee van (taal)wetenschap zelfs nadrukkelijk ook niet te willen. Verontrustend, vind ik, maar ik ben dus slechts (een) lezer.

96.3

Als ik een tekst herlees waar toch mijn naam boven staat, ben ik vaak – steeds vaker? – verbaasd over wat er staat. Ik ... schrijf dat – nog? – aan eerdere concentratie toe, omdat ik vermoed dat een tekst ... ontstaat in zoiets als hèt moment, inderdaad, daar ben ook ik altijd bij, maar dat het me juist daarom, naderhand dus onherroepelijk van buiten, moeilijk valt om me dàt moment redelijk te herinneren. Daardoor ben ik schrijven zelfs opzettelijk gaan gebruiken om te vergeten, nou ja, om ruimte te maken voor een vòlgend ... moment, precies, wederom hèt moment met concentratie van dien.

Alweer sinds jaren schrijf ik nog vrijwel uitsluitend zgn aantekeningen. Zij zijn stellig wat minder verzorgd, maar ik wil opschieten en met voldoende concentratie zou, vooruit, inhoudelijke kwaliteit er nauwelijks, hopelijk zelfs niet, onder moeten lijden. Ik beperkt een enkele aantekening vaak niet zozeer tot een boek, maar probeer veeleer naar aanleiding ervan mijn ideeën over semiotiek enzovoort te toetsen. Vergelijking, opbouwende kritiek en zo. Omdat ik gauw vergeet welke aantekening(en) ik ooit over welke boeken geschreven heb, houd ik een lijst bij, klopt een index op auteursnaam.

Zo las ik onlangs een boek en schreef een bijbehorende aantekening, zelfs een nogal uitgebreide, ja, zeer geconcentreerd. Pas toen ik bedoelde index dienovereenkomstig bijwerkte, zag ik dat ik ruim zeven jaar geleden 'ook' gedaan had, dwz dàt boek lezen gevolgd door schrijven van een aantekening. Helemaal vergeten.

Uiteraard heb ik mijn eerdere aantekening herlezen, dat is [aantekening 58.77](#). De latere is **aantekening 96.2**. Als ik vergeten heb waaraan ik me destijds ergerde, ben ik erin geslaagd me aan hetzelfde op vrijwel dezelfde manier te ergeren. Verbazingwekkend consistent, al zeg ik het zelf.

96.4

Ik ervaar een vergaand onzekere opgave. Nee, àf krijg ik 'm dus nooit, maar ik wil proberen minstens een bruikbare aanzet na te laten. Om zo vèr mogelijk te komen, schrijf ik alweer sinds jaren nog vrijwel uitsluitend zgn aantekeningen met opgevoerd afleveringstempo van dien.

96.5

Of ik met aantekeningen stop na de honderdste aflevering? Dat is geen mijlpaal, maar willekeurig getal ervoor. Met tot dusver wat minder aantekeningen per aflevering was ik er allang geweest.

96.6

Met haar boek(je) **Intussen komen mensen om: Over politieke betrokkenheid** (De Bezige Bij, 2019) stelt Alicja Gescinska, naar verluidt als kind uit Polen meegevlucht naar België, haarzelf als zgn intellectueel voor. Zij hekelte politieke afstandelijkheid waarop intellectuelen zich abusievelijk vaak zelfs nog op laten voorstaan.

Aanleiding tot haar oproep tot inzet, zo vertelt zij, was een verzoek om zich namens een politieke partij kandidaat te stellen voor lidmaatschap van het Europese parlement. Haar verdere verhaal komt erop neer dat zij volgehouden afzijdigheid

ònverantwoordelijk acht, vooral van wie beter weet, zeg maar van intellectuelen.
Want

[e]en intellectueel is helemaal niet tot de zijlijn veroordeeld, evenmin is die zijlijn de meest verheven plek om te vertoeven. Contemplatieve afzijdigheid is een veel gevallen moreel verwerpelijker dan politiek engagement.[p. 40] Die afkerigheid wordt vaak vergoelijkt door de idee van onafhankelijkheid – een heilig huisje voor de denker. Zo’n vergoelijking is vaak misleidend.[p. 59 H]et is belangrijk – meer: het is zelfs cruciaal – voor de denker om de publieke ruimte te betreden en maatschappelijke verantwoordelijkheid op zich te nemen, hetzij in de vorm van een mandaat, hetzij in de vorm van publieke stellingname.[p. 45]

Tja, als een intellectueel annex denker geen stelling neemt over “de publieke ruimte,” waarover dan wèl dat voor iemand ànders van belang kan zijn?

De hoofdtitel ontleent Gescinska aan een gedicht van Wislawa Szymborska. Dat gedicht heet **Kinderen van onze tijd** en vertaald heeft Gescinska het voorin volledig weergegeven. De openingsregels luiden: “Wij zijn kinderen van onze tijd, en onze tijd is politiek.” Verderop staat dan de regel “intussen kwamen mensen om” als kritiek op wie “onderhandelen over leven en dood” beperken tot overeenstemming over “een onderhandelingstafel met een vorm [...], een ronde of een vierkante.”

Als politiek verhoudingen betreft, nota bene wèlke verhoudingen dan ook, dwz noodzakelijke afstemming van belangen van deelnemers, is natuurlijk àlles politiek, àltijd. En is het ònmogelijk géén deelnemer te zijn. Het kan voor een deelnemer daarom niet de vraag zijn òf z/hij al dan niet ... deelneemt. Het is wèl meteen de vraag hoe z/hij dat wil doen.

De aanduiding àls intellectueel wekt de valse suggestie dat afzijdigheid een reële optie is. Dat herken ik als de strekking van Gescinska’s oproep. Ik ben het grondig met haar eens dat er aan betrokkenheid niet valt te ontkomen. Maar om die oproep àls intellectueel te doen, en dan vooral tot intellectuelen te richten, vind ik nodeloos verwarrend. Er is met zo’n kenmerk geen aparte ‘soort’ mensen.

De hoofdtekst beslaat ruim opgemaakt de kleine pagina’s met nummer vanaf 9 tot en met 148. Op pagina 130 deelt Gescinska mee, nee,

[d]e kiezer heeft me geen politiek mandaat gegeven[.]

Zij voegt eraan toe dat

dat [...] de last van mijn sociale, politieke verantwoordelijkheid – als burger en als denker – niet weg[neemt].[p. 130]

Het klinkt alsof zij de kandidaatstelling nodig had om dat “als burger” te gaan beseffen. Dat is dan rijkelijk laat. En Gescinska lijkt nog vooral aangedaan door de mogelijkheid dàt ze – enige – invloed kan krijgen:

Ik was de eindeloze intellectuele litanieën een beetje beu.[p. 66] Voor het eerst van mijn leven bood zich een kans aan, hoe klein ook, maar een reële kans, dat ik dankzij een mandaat iets concreets zou kunnen doen voor mijn medemens[. p. 27]

Het ontgaat me dat zo’n mandaat de noodzakelijke voorwaarde is om – pas – “iets concreets [te] kunnen doen voor mijn medemens.” Vooruit, Gescinska drukt zich vermoedelijk slechts wederom ongelukkig uit. Zij bedoelt stellig dat een politiek mandaat voor de houder ervan andere en/of meer mogelijkheden opent. Maar aan wàt zij dan als “iets concreets zou kunnen doen” is zij blijkbaar nog niet toegekomen. Haar overwegingen lijken vooral ingegeven – te blijven – door haar behoefte als intellectueel erkend te blijven:

Op geen enkel moment heb ik het gevoel gehad dat mijn onafhankelijkheid als denker onder druk werd gezet.[p. 61]

Daarmee vind ik stroken dat ik in haar boek(je) slechts in abstracte termen een humanistische oriëntatie herhaald zie, inclusief kritiek op populisme, ja, prima, natuurlijk, waarmee zij allang vertrouwd was. Bijvoorbeeld,

[a]ls Europarlementslid zou ik misschien meer kunnen doen voor de waarheid van het recht en het recht van de waarheid[. p. 54]

Er volgt geen uitleg van wat zij, heel praktisch, onder recht, waarheid resp. verband ertussen verstaat. Klopt,

het [gaat] om zulke complexe problemen en uitdagingen, dat een minimum aan kennis en inzicht toch eerder als een meerwaarde dan als een obstakel in de politiek gezien moet worden.[p. 108] Niet enkel zijn politiek cynisme en de weigering om positieve verandering voor mogelijk te houden moreel en maatschappelijk onwenselijk. Ze zijn ook feitelijk onjuist.[p. 121]

En verder? Waar Gescinska zich uitvoerig zorgen over maakt, stel dat zij de kandidaatstelling aanvaardt, is

of mijn lezers dat wel zouden begrijpen.[p. 27]

Dat klinkt niet bepaald onafhankelijk. En zij veralgemeniseert dat her en der tot averechts wantrouwen van de burger tegenover de politiek, want

[p]olitiek alsmaar weer typeren als een leugenachtige stiel, legitimeert het liegen van politici.[p. 58] Wij hebben als burgers de plicht om geïnformeerd te zijn.[p. 147]

Gescinska durft het dan toch maar aan, die kandidatuur. Wat wil zij bij wie echter bereiken met dat verslag van en toelichting op haar overwegingen, nadat zij ... niet gekozen is? Ik vermoed dat zij haar kandidaatsperiode vooral voor haarzelf probeert te beoordelen, verwerken, zeg ook maar, en schrijven kan daarvoor zeker helpen. De vorige lijkt overigens alsnog een kenschets van 'de' intellectueel te bieden. Ja, ik schrijf eveneens vooralsnog maar door. :-)

96.7

De ondertitel die Kathalijne Buitenweg geeft aan **Datamacht en tegenkracht** (De Bezige Bij, 2021) luidt:

Hoe we de macht over onze gegevens terugkrijgen.

Zeker het eerste hoofdstuk beveel ik iedereen zelfs sterk aan. En wie daardoor begrijpt dat 'we' inderdaad – ook – wat maatschappelijk informatieverkeer betreft groeiende problemen hebben, leest en denkt hopelijk dóór. Zo stel ik me vooral graag voor dat een leraar de tekst ter lezing opgeeft, vooruit, eerst maar eens beperkt tot **Het belang van privacy** – wat de titel van hoofdstuk 1 is – om de opgave overzichtelijk te houden met een kans dat leerlingen 'm ook doen, gevolgd door klassikale discussie.

Meteen in de ondertitel herken ik aanleiding voor oefening volgens veronderstellingen over ... de veronderstellingen van de schrijver, van Buitenweg, dus.

Wie spreekt zij aan? Zij richt zich tot mensen van wie volgens haar iets weggenomen is. Nog steeds wordt? Hoe dan ook, dat moet dus door andere mensen gebeuren. Door hen zijn wij iets kwijt dat wij terug moeten willen hebben.

Wat kunnen wij eraan doen om terug te krijgen wat ons afgenomen is, en wordt?

Daarvoor vermeldt Buitenweg diverse actiepunten inclusief toelichting in haar slothoofdstuk getiteld **Tegenkracht**. Voor een eerste indruk som ik kortweg de dienovereenkomstige paragraaftitels op:

wake-upcall, organiseren van tegenmacht, werk aan nieuwe wetgeving, stimuleer innovatie en soevereiniteit, versterk de toezichthouders, maak algoritmes openbaar, versterk menskracht en medezeggenschap, investeer in jongeren en organiseer tegenspraak.

De hoofdstukken tussen het eerste en het laatste wijdt Buitenweg aan het nader begrijpelijk maken van – dergelijke – acties. Dat draait dus om wát het is dat zij meent dat wij moeten terugkrijgen. Alweer uit de ondertitel valt op te maken dat het macht is. Maar wat verstaat zij er zoal onder? En over wát veronderstelt zij scheve machtsverhoudingen?

Het betreft macht over gegevens, herstel, over onze gegevens. Buitenweg beperkt zich niet tot zgn persoonlijke levenssfeer (Engels: privacy). Zij behandelt tevens de zgn publieke sfeer. Als persoonlijke voornaamwoorden kiest zij echter in beide gevallen voor de meervoudsvorm (wij, onze, ons). Dat kan verwarrend werken, want privacy betreft ènkelvoud van persoon (ik, mij). Klopt, voor een éénling (ik) kunnen mogelijkheden om ... iets te veranderen nogal beperkt zijn. Dan ligt samenwerking (wij) tussen éénlingen met vergelijkbare veranderbehoeften voor de hand. Maar resultaat betreft niet òngedeeld zo'n verzameling, maar èlk van de samenstellende elementen.

Daadwerkelijk wijst Buitenweg op verschillende wanverhoudingen gelet op verschillende soorten gegevens, te weten persoonlijke-levenssfeergegevens resp. publieke-sfeergegevens. Persoonlijke-levenssfeergegevens zijn per persoon altijd haar (als ik in algemene zin een persoonlijk voornaamwoord van het ene geslacht schrijf, telt dat van het andere geslacht altijd ongeschreven mee) gegevens. Voor zùlke gegevens lees ik Buitenwegs ondertitel daarom als: Wat ik eraan doen kan om de macht over mijn persoonlijke-levenssfeergegevens terug te krijgen en hoe wij daarvoor kunnen samenwerken. Nee, dat verkoopt niet. Ik probeer hier èxtra te verduidelijken en dat lukt in elk geval mij niet zo vloeiend.

Welke gegevens komen in aanmerking als persoonlijke-levenssfeergegevens? Welke machtsverhoudingen zijn daarvoor evenwichtig? Mijn voorstel heb ik zo kort en bondig mogelijk proberen uit te drukken in [Manifest voor informatieverkeer](#). Daarvan luidt artikel 1:

Informatie over de individuele (rechts)persoon is eigendom van diezelfde (rechts)persoon.

Het idee is, dat eigendom de macht van zeggenschap borgt. Daar valt inderdaad over te ... discussiëren. Voorts gaat het om bescherming van de persoon als deelnemer aan maatschappelijk verkeer. Maar verkeer, zeg ook, omgang bestaat uit samenhang. Ofwel, wanneer twee – of meer – personen elkaar ontmoeten, is het altijd maar weer de vraag hoe het resultaat ervan als strikt verschillende (!) eigendommen onder hen kàn worden verdeeld. Ik ben me van dergelijke tegenwerpingen bewust, sterker nog, ik bedenk ze ook zèlf. Desondanks vind ik dat artikel 1 zoiets als minst onevenwichtige aanzet.

Maatschappelijk verkeer verloopt in de publieke sfeer. Het idee van – wat ik noem – infrastructuur, nota bene zowel materiële als immateriële, is om deelname aan maatschappelijk verkeer voor deelnemers doelmatiger te laten verlopen, met zulke voordelen evenwichtig over hen verdeeld; èlke burger moet persoonlijk gediend

– kunnen – zijn met zgn gemeenschappelijke voorzieningen. Daarom moet infrastructuur zelfs in beginsel onpersoonlijk ingericht zijn en blijven. Ook onpersoonlijke gegevens die voor en bijgevolg als infrastructuur zijn verzameld, dat zijn dan de publieke-sfeergegevens, moeten daarom voor iedereen beschikbaar zijn. Dat zijn, kortom, nergens mijn gegevens, maar wèl onze. Open data, heet dat ook wel. Buitenweg wijst terecht op de praktijk van onevenwichtig verdeeld gebruik van – ook zulke – infrastructuur:

De open data van overheden kunnen inderdaad de toch al aanzienlijke datamacht van techgiganten vergroten.[p. 88]

Dus, hoe verdelen we evenwichtig – nadelen van verzamelen en – voordelen van gebruik van publieke-sfeergegevens? Wat als evenwichtig telt, is politiek. Doordenkend over de ondertitel kom ik op auteursrecht. Heeft iemand al eens geopperd om een persoon in de zin van de auteurswet als zgn maker te erkennen van willekeurig welke gegevens over inclusief door combinaties herleidbaar tot haar? Want de wet beschermt de maker van een werk tegen gebruik ervan waarmee zij niet instemt. De wet erkent, zo komt een algemenere gedachte op, dat een werk persoonlijke-levenssfeergegevens betreft en regelt de omgang ermee als publieke-sfeergegevens. Neem het boek **Datamacht en tegenkracht**. (Ook) volgens het colofon berust het auteursrecht bij Buitenweg. Het is echter uitgegeven en aldus publiekelijk verschenen. Als ik over een exemplaar beschik, mag ik er e.e.a. mee doen. Maar ook e.e.a. beslist niet. Ik mag er wèl commentaar op geven, als ik dat kritisch-opbouwend doe wat Buitenweg betreft zelfs graag, neem ik aan, en daarvoor mag ik voorts in beperkte mate tekstgedeeltes overnemen (mits relevant voor mijn ... doel). Ik mag echter geen gedeeltes zonder bronvermelding weergeven, en al helemaal niet doen alsof het tekst van mijzelf is. Stel dat ik de auteurswet overtreedt. En dat raakt ook bekend. Ik vermoed dat de uitgever van Buitenwegs boek er ... werk van maakt, niet zijzelf. Zo ja, over machtsverdeling gesproken, dan geldt blijkbaar het bedrijfsbelang al zwaarder dan het auteursbelang. Ik ga hier – mede daarom – vooral door op persoonlijke-levenssfeergegevens. Afgezien van problematische eigendoms- annex machtsverdeling van interactionele gegevens, herstel, juist mede dáárop gelet, heeft een persoon ‘natuurlijk’ nooit exclusieve macht gehad over gegevens over haar. Dat is echter geen reden om een andere persoon er van alles en nog wat mee te laten doen. Het verduidelijkt wèl hoe moeilijk de opgave van evenwichtige verhoudingen is, en aangejaagd door digitalisering kennelijk nòg weer moeilijker. Ik herhaal dat de grootste onevenwichtigheid m.i. vermeden raakt resp. grotere kans op herstel heeft, door rechten positief uitgedrukt zo algemeen mogelijk aan de doorgaans praktisch onmachtigste of zelfs machteloze deelnemer toe te kennen. Voor zover dàt ... onevenwichtig uitpakt, gelden uitzonderingsbepalingen. Het vaakst als Buitenweg “we” en “onze” schrijft, gaan haar uitleg en adviezen over persoonlijke-levenssfeergegevens. Die

hebben we[, p. 11]

èlk als persoon,

de afgelopen jaren steeds meer [...] afgestaan [aan o]verheden [en b]edrijven[. p. 11
M]aar wiens belang dienen onze data[, p. 12]

dwz gegevens over de persoon in kwestie,

nu eigenlijk? [Inmiddels] worden we[, p. 12]

nogmaals, èlk als persoon, maar dat werkt per persoon verhoudingsgewijs dóór, dwz in hoe zij deelneemt aan samenleving,

steeds vaker[, p. 12]

en vaker ernstiger,

geconfronteerd met de keerzijde van deze verzameldrift.[p. 12] Veel keuzes worden niet door maar voor ons[, p. 13]

èlk als persoon,

gemaakt, en we[, p. 13]

telkens de persoon in kwestie weet dat niet,

weten zelfs vaak niet op basis waarvan. Door digitalisering verschuift de macht met steeds grotere snelheid in de richting van bedrijven en overheden – weg van burgers, internetgebruikers en werknemers[, p. 13]

algemeen gezegd, weg van elke persoon àls persoon.

Zoals gezegd, ik besef de soepele schrijfstijl van Buitenweg geweld aan te doen.

Wat ik wil benadrukken, is dat iedereen haar boek als oproep en vervolgens die oproep persoonlijk gericht moet opvatten. Er bestaat geen collectief in de eerste persoon meervoud dat persoonlijke levenssfeer kent in de eerste persoon enkelvoud. Bijgevolg is er géén collectief dat er voor opkomt zònder allereerst nodige en voldoende personen die dat met nodige en voldoende argumenten in kritisch-opbouwend overleg doen. (Ook) Buitenweg biedt m.i. belangwekkende gespreksstof, en zij doet dat uiterst begrijpelijk.

Het klinkt daarmee strijdig dat ik soms niet meteen begrijp wat er staat. Dat noodzaakt tot overwegingen over zowel haar als mijn veronderstellingen. Zo wijst zij op

het groeiende databezit van bedrijven en overheden[. p. 13]

Wat betekent bezit daar? Een Engels gezegde luidt: Possession is nine-tenths of the law. Ofwel, met bezit zou eigendom vergaand een voldongen feit zijn. Gaat dat ook voor gegevens op? In de zin van betekenis is een gegeven niet exclusief. Eventuele exclusiviteit is een kwestie van eenzijdig volgehouden macht over zgn gegevensdragers. Als B een exemplaar van een fiets op slot heeft gezet met de sleutel(s) op zak, kan A er geen gebruik van maken. De zgn drager van een gegeven laat zich daarentegen vermenigvuldigen. Dat is altijd zo geweest, maar nu met digitale technologieën lukt – alsmaar – vermenigvuldiging, van de ene naar de andere kopie, enzovoort, zelfs zònder enige afwijking. Aan uitsluitend een drager valt niet af te zien, of er een betekenis oorspronkelijk mee is aan-, op- of hoe-dan-ook-gegeven. Hoe dan ook geldt voor een gegeven dat er met – vrijwel – dezelfde betekenis met bijbehorende gebruiksmogelijkheden meerdere gegevensdragers kunnen zijn.

Als een verschil tussen overheid en bedrijfsleven wat gegevens betreft vind ik aannemelijk dat een overheidsinstelling er geen belang aan hecht om haar gebruiksmogelijkheden exclusief te (be)houden, terwijl een bedrijf daarop juist wèl mikt. Zoals Buitenweg samenvat,

[h]et gangbare verdienmodel op het internet bestaat uit het aanbieden van gratis diensten, het verzamelen van zoveel mogelijk gegevens over de gebruikers van die

diensten en het verkopen van deze persoonsgegevens of de daarop gebaseerde profielen aan derden die het gedrag van gebruikers willen beïnvloeden door middel van commerciële reclame of politieke propaganda.[pp. 72-73]

Die zgn derden zijn op hun beurt overigens ook gebruikers, maar tegen betaling van andere zgn diensten. Een bedrijf verzamelt daarvoor niet zozeer afschriften, maar wil bereiken dat, eh, personen zo veel mogelijk, bij voorkeur ... exclusief, haar voorziening, die van het bedrijf in kwestie, dus, benutten. Zo beschikt dat bedrijf immers over de enige registratie van steeds meer persoonsgegevens van de personen als gebruikers van zo'n voorziening, met mogelijkheden van gebruik (lees: verkoop) van die gegevens waarover andere bedrijven daardoor niet beschikken: concurrentievoordeel. Daarom is de voorziening zodanig ingericht dat gebruik ervan door personen gegevens over hen oplevert, blijft opleveren, waar voor dat bedrijf (!) een markt voor is. Een persoon beschikt, zeg ook maar, bezit er zelfs ... zelf géén registratie van. Kortom, stelt Buitenweg,

[d]oor de opeenhoping van macht bij een handjevol techbedrijven met een fout verdienmodel, door de mogelijkheden om mensen te manipuleren en te controleren, en door het aanjagen van polarisatie, dreigt het internet als domein van vrijheid in zijn tegendeel te verkeren.[p. 96]

Uitzonderingen daargelaten, anders dan een bedrijf bekommert een overheidsinstelling zich niet om welke gegevens een persoon (lees in relatie tot overheid: burger) over zichzelf verder waar dan ook beheert, zeg ook maar, bezit. Sterker nog, als een overheidsinstelling persoonsgegevens formele status verschaft, ontvangt de desbetreffende burger een afschrift van de desbetreffende akte (die als het ware een verslag van de interactie burger-overheidsinstelling is; bezit ervan kan voorwaarde zijn voor toelating als deelnemer aan andere maatschappelijk-verkeersgevallen, wat ik door digitalisering overigens achterhaald vind; wie bevoegd is tot een toets van een persoon, kan met nodig en voldoende identificerende gegevens die een persoon opgeeft nagaan of zij voldoet aan de voorwaarde volgens de desbetreffende toets).

Wat geldt als persoonlijke levenssfeer is door samenleving nooit in absolute zin persoonlijk. Nogmaals, wat mij betreft is het praktisch om als aanzet te doen alsof dat wel zo is. Zeggenschap over gebruik van persoonsgegevens heeft als beginsel daarom de persoon zelf over wie die gegevens herleidbaar iets aangeven. Dankzij dat beginsel is differentiering volgens variëteit overbodig. Dat kan elke persoon immers zelf bepalen. Zoals Buitenweg stelt,

[I]eder mens is anders, iedere persoonlijke situatie is anders,[p. 164 dwz] privacy is afhankelijk van de context. Wat in de ene situatie oké is, is dat in een andere misschien niet. En wat de ene persoon aanvaardbaar vindt, geldt niet automatisch voor de andere. Daarom is het belangrijk dat mensen zelf kunnen bepalen welke gegevens ze delen en wat daarmee gebeurt.[p. 21]

Met persoon als subject is dat als leidraad ook volstrekt logisch volgens wat ik bepleit als grondslag: subjectief situationisme. Zie daarvoor verder o.a. [Semiosis & Sign Exchange: Design for a Subjective Situationism](#).

Maar regels beschermen de ene persoon niet alleen tegen andere personen, maar tevens tegenover zichzelf. Wat iemand een korte-termijn voordeel lijkt, kan op wat langere termijn, soms zelfs vrijwel meteen, nadelig voor haar uitpakken. Neem rechts houden. Wie zich eraan houdt, loopt minder kans op een verkeersongeval met bijbehorende kans op schade of erger aan zichzelf. Waar een symmetrische

verhouding redelijkerwijs kan worden afgedwongen, zoals met een openbare weg als referentiekader, volstaat dezelfde regel voor alle deelnemers. Precies, rechts houden. Met persoonlijke levenssfeer resp. persoonsgegevens lukt dat niet. Daarom moet er een regel zijn die geldt voor de persoon en een andere regel voor verder iedereen. Van die aan- resp. opzet vind ik de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) getuigen, prima, maar blijft daar nogal verborgen. De AVG is nog hoofdzakelijk een regel voor verzamelaars; een persoon heeft als betrokkene ... slechts recht op inzage resp. correctie van – gebruik van – de verzamelde persoonsgegevens. Met nadruk op

[h]et vergaren van persoonlijke informatie [tellen] twee richtinggevende principes. [...]
E[r] mogen niet méér gegevens worden verzameld dan nodig is om het doel te behalen [en] de gegevens mogen alleen worden gebruikt voor het doel waarvoor ze zijn verzameld.[p. 25]

Maar wat is het beoogde doel? De m.i. duidelijkste aanzet bieden enerzijds de regel dat zeggenschap over alle persoonsgegevens exclusief berust bij de persoon in kwestie, anderzijds de regel dat iedereen géén andere persoonsgegevens mag verzamelen, laat staan verhandelen. Op beide regels moeten dan uiteraard uitzonderingen worden bepaald, want

[p]rivacy is geen absoluut recht. Het is aan de wetgever om te bepalen welke inbreuken gerechtvaardigd zijn. Die inbreuken moeten wel noodzakelijk, proportioneel en effectief zijn.[p. 25]

Dat vergt classificatie van interacties inclusief zgn transacties (lees ook: situaties) met per situatie(soort) classificatie van hoedanigheden van deelnemers eraan. Zo'n situationele hoedanigheid dient als criterium, zeg maar, verdeling van persoonsgegevens over persoonlijke deelnemers.

Hoewel er volgens mij dus nog wel wat aan de AVG valt te verbeteren, vind ik verbetering van handhaving van de huidige versie prioriteit verdienen. Alleen de daarvoor aangestelde toezichthouder kan dat echter niet behappen. Buitenweg voorspelt,

[a]ls bedrijven [...] nog steeds trucjes gebruiken om onze persoonsgegevens buit te maken, staat ons een decennialang kat-en-muisspel te wachten tussen bedrijven zonder scrupules en privacytoezichthouders met te weinig menskracht.[p. 80] Een kip met gouden eieren zet zichzelf niet snel op dieet.[p. 122]

En allerlei overheidsinstellingen gaan evenmin vrij uit, zoals ook Buitenweg vermeldt. Ik stel voor om vooral de zgn betrokkene beter uit te rusten om als zoiets als eerstelijns toezichthouder te functioneren. Wie de AVG als betrokkene aangeeft, moet daarvoor eveneens als daadwerkelijke gebruiker van de voorziening van de verzamelaar worden opgevat. Kan de rechter volstaan met een aanwijzing voor zo'n interpretatie? Met digitale netwerktechnologieën – waarover inmiddels eveneens vrijwel alle betrokkenen beschikken, al dan niet geholpen door een tussenpersoon – moet de verzamelaar elke zgn betrokkene dus in staat stellen om interactief de gegevensverzameling(en) in kwestie selectief te raadplegen. Welke persoonsgegevens staan daar over de als gebruiker geautoriseerde persoon, en welk gebruik is er wanneer door wie op welke manier waarvoor van gemaakt? Dat moet de betrokkene zelf kunnen bekijken, op willekeurig tijdstip, telkens weer en met signalering van wat er vergeleken met de vorige raadpleging veranderd is. Er valt inderdaad weerstand te verwachten. Maar het argument dat het te ingewikkeld – en

dus duur – is, klopt niet. De verzamelaar combineert gegevens immers allang voor gebruik. Om dat tevens voor de betrokkene te doen, is meer van hetzelfde. Met de tegenwerping dat een betrokkene dat allemaal tòch niet kan begrijpen, zou een verzamelaar eenzijdige betutteling (overheid) en/of exploitatie (bedrijf) bevestigen. Met zgn lerende algoritmen begrijpt een verzamelaar zèlf evenmin hoe gegevens gebruikt worden. Dat mag geen verontschuldiging voor averechtse gevolgen zijn, bedoeld om verantwoordelijkheid ervoor te ontlopen. Er is iemand aanwijsbaar voor de beslissing òm zo'n middel te gebruiken. Een persoon is en blijft verantwoordelijk, punt. Gedeelde verantwoordelijkheid? Geen verschil, slechts meerdere personen, allemáál verantwoordelijk, dus aanspreekbaar. Tegen bestuurders die dat niet beseffen, is uiteraard geen regel gewassen.

Waarom verdient persoonlijke levenssfeer eigenlijk – nog – bescherming? Mijn kortste antwoord is dat samenleving per saldo gedijt bij variëteit van deelnemers, en omgekeerd; voldoende, nee, zoals ook Buitenweg stelt, geen absolute, privacy is onmisbare voorwaarde voor – ontwikkeling van – variëteit door wisselwerking. Buitenweg weet dat

een vitale democratie en een zich steeds vernieuwende cultuur [...] niet [kunnen]
zonder onverwachte ontmoetingen, zonder botsende denkbeelden en
dwarsdenkers.[p. 39]

Wat is voldoende? Ter bevordering en borging van – dynamiek van en door – evenwichtige verhoudingen in maatschappelijk verkeer herhaal ik – als mijn opvatting – dat de meest praktische aanzet is om van volledige privacy uit te gaan. Want eventuele inperking vergt telkens een expliciete reden en publieke afstemming erover. Een betrokkene zònder invloed is niet wèrkelijk ... betrokken. Voor de omgekeerde aanpak is kennelijk een dictatuur gevestigd, zodat burgers evenmin iets te zeggen hebben over wat ze als privacy wèl toegestaan krijgen. Dus niet aan beginnen, als het even kan.

Wat dan wèl? Iedereen groeit op met het idee van de openbare weg voor fysieke verplaatsingen. Iedereen vindt het vanzelfsprekend dat 'de overheid' er verantwoordelijk voor is. Waarom open? De weg is beschikbaar zonder aanzien des persoons. Voor iedereen is het verder een uitgemaakte zaak dat de andere verkeersdeelnemer zich in beginsel niet måg bemoeien met zowel waarvandaan de ene vertrekt als waarheen zij gaat, laat staan met waarom zij dat doet en wat zij zoal meeneemt. Ook 'de overheid' måg dat in beginsel niet als dè, ouderwets maar onverminderd toepasselijk uitgedrukt, hoeder van infrastructuur, maar voor veiligheid e.d. stelt zij wel eisen aan kennis en vaardigheden van deelnemers. En aan de verkeersmiddelen die zij 'op' de infrastructuur gebruiken.

Oh ja, 'de overheid' is zèlf eveneens gebruiker.

Zgn techbedrijven hebben ernstig gebrek aan infrastructureel besef resp. aan inzicht in – doorwerking van – digitale technologieën bij bestuurders en politici benut om de valse illusie van infrastructuur te wekken. Ze weten er overigens ook vooral zelf, die bedrijven, dus, bar weinig van af. Ook dat is ònverantwoordelijk. Wat bedoelde bedrijven wèl hebben helpen verduidelijken, is dat er voor informatieverkeer behoefte bestaat aan laagdrempelige digitale voorzieningen, zoals de openbare weg iedereen biedt voor hun fysiek verkeer. Ik zie geen echter principieel verschil tussen fysiek verkeer en informatieverkeer. Het moet allang duidelijk zijn dat bevordering van vlot en veilig verloop infrastructuur vergt, ofwel overheidsverantwoordelijkheid ook dáárvor. Dat vind ik, althans in een rechtsstaat, de beste waarborg dat in

beginsel niemand zich bemoeit met waarom iemand informatie uitwisselt en welke informatie dat is. Verder staan uitzonderingen die daarop gemaakt moeten worden, meteen onder controle die nog het minst gebrekkig ... controleerbaar is: het politiek bestel. Dat is overigens niets nieuws. Voorzieningen voor informatieverkeer op basis van andere informatietechnologieën zoals brief, telegraaf en telefoon zijn ooit vroeg of laat onder overheidsverantwoordelijkheid tot infrastructuur verklaard. Privatisering doet dat met neoliberale kortzichtigheid deels te niet, en dat moet m.i. dringend worden hersteld.

Staat overheidsverantwoordelijkheid op gespannen voet met het beheerregime van het Internet? Dat vind ik niet vol te houden. Ik ben het ook hierover met Buitenweg eens:

Digitalisering vraagt om sturing. Het kompas daarvoor bestaat uit publieke waarden.[p. 216]

Neem daarom haar vraag serieus, herstel, zeer serieus, die luidt:

Welke vormen van data en digitalisering maken ons leven en samenleven beter, **nu** en **hier**, maar ook **straks** en **elders**?[p. 215]

Met een evenwichtig antwoord is inmiddels toch wel enige haast geboden. Daar dringt Buitenweg terecht op aan.

96.8

Doet (Bureau) Forum Standaardisatie nog iets aan de zgn FAIR-principes? Zo ja, kunnen we binnenkort o.a. daarover ajb eens praten?

Mijn indruk is dat van die, zeg ook maar, aanwijzingen voor – bevordering van – vindbaarheid (F: findability), toegankelijkheid (A: accessibility), uitwisselbaarheid (I: interoperability) en herbruikbaarheid (R: reusability) wordt verondersteld dat ze per domein (lees ook: sector) gelden. Zo vermeldt het Wikipedia-lemma Fair-principes dat

[h]et [...] met opzet principes [zijn] en geen standaard. Dit omdat onderzoeksdata, en de manier waarop deze data wordt verwerkt, verschilt per wetenschappelijk domein. Het idee is dat de verschillende domeinen op basis van de FAIR principes eigen standaarden ontwikkelen.

Dat klinkt verstandig. Maar er ligt een onuitgesproken veronderstelling aan ten grondslag. Die is vals, want 'luidt' niet alleen dat er domeinen zijn, maar ook dat ze zelfs niets met elkaar te maken hebben. Tja, zo bakenen – ook? – vooral vele academici graag hun werk af. Dat doen ze zowel om hun aandacht te vernauwen als om anderen met zoveel woorden te vertellen dat zij zich er niet mee mogen bemoeien. Er zijn echter wel degelijk academici die begrijpen dat er door beperking volgens – gevestigde – disciplines weliswaar allerlei nadere kennis valt te verwerven, maar dat daardoor noodzakelijk verbindende kennis onbereikbaar blijft. Daarom dringen zij terecht aan op interdisciplinaire aanpak. Helaas verzetten de meeste academici zich er ... gedisciplineerd tegen, en schiet het dus niet echt op. Min of meer vergelijkbaar is het idee gangbaar geraakt dat er nogal strikt van elkaar te onderscheiden maatschappelijke sectoren annex domeinen zijn. Wie de grenzen ertussen duidelijk kan aangeven, moet het vooral zeggen. Klopt, dat is nooit gebeurd. Omdat het niet kan, althans niet verantwoord, klaar. Wie dat desondanks volhoudt, is daarom juist niet, op z'n Engels gezegd, fair.

De aanduiding van – voor onderhoud van samenleving, de fictie van – het algemeen belang komt er op neer dat het bereik van overwegingen algemeen moet kunnen

zijn, dus niet beperkt mag blijven tot een of ander deelbelang. Algemeen vergt evenwichtige beoordeling van verschillen volgens hun samenhang. En het is niet ... eerlijk daarvoor op voorhand beperkingen aan te houden, zoals helaas onder de noemer van domein/sector blijft gebeuren met voor burgers vaak averechts, soms zelfs rampzalig, resultaat.

Voor beoordeling gaat het uiteraard primair om betekenissen om te beoordelen. Wat daarom telt, laat zich aldus met voorrang als interoperabiliteit van betekenissen opvatten. De opstellers van de zgn FAIR-principes hebben echter een ernstige vergissing gemaakt met de suggestie van beperking tot telkens – wat zij kritiekloos verstaan onder – een apart domein. Nogmaals, zulke domeinen bestaan niet, punt. Het is overigens wel begrijpelijk waarom zij die beperking aanhouden. Het klopt, zoals in genoemd Wikipedia-lemma staat, dat “onderzoeksdata [...] verschilt.” Sterker nog, elke informatie verschilt van iedere andere. Maar verschillen sluiten samenhang niet uit. De FAIR-opstellers hebben blijkbaar niet verder ‘gekeken’ dan naar verschillen. Daarom houden ze daar prompt op.

Met interoperabiliteit als beginsel, hoofdbeginsel, zelfs, is niets mis, integendeel. Dankzij een informatiekundige modelleermethode met open, zeg ook maar stelselmatig, bereik kan dat ene FAIR-principe dienovereenkomstig ruim gelden, en daardoor eveneens de andere drie. En dan hebben ‘we’ er pas iets aan. Zo eenvoudig kan het voor (B)FS zijn. Is een gesprek over ‘eerlijke’ interoperabiliteit nog wel nodig? :-) Graag tot spoedig.

96.9

Zojuist heb ik instemmend en aandachtig het boek **Datamacht en tegenkracht, Hoe we de macht over onze gegevens kunnen terugkrijgen** (De Bezige Bij, 2021) van Kathalijne Buitenweg gelezen. Zij was namens GroenLinks o.a. lid van het Europees Parlement, later van de Tweede Kamer. Wellicht weet je nog niet dat zij inmiddels staatsraad is bij de Raad van State, Afdeling advisering.

Uiteraard schrijft zij tevens over de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG). Zo kom ik terug op het idee om ook en vooral de betrokkene in de zin van de AVG als volwaardige gebruiker te erkennen met praktische mogelijkheden voor stelselmatig gebruik van dien. Dat vergt uiteraard allereerst allerlei beleidsmatige overwegingen. Het lijkt mij bij uitstek voor de Rechtspraak(organisatie) zinvol om daarvoor initiatief te nemen en daarom allereerst een vooronderzoek(je) waard. Nee, dat is in dit stadium zeker geen opgave voor de, zeg maar, ict-afdeling. Het betreft immers rechtspraak(proces)beleid en dat hoort uiteraard bij de Raad voor de rechtspraak. Heb je met dit 'onderwerp' een hefboom voor verandering in verantwoorde richting? Inderdaad, overwegingen leiden stellig o.a. tot besef van de noodzaak van stelselmatige autorisatievoorziening, maar daarvoor telt dan voorrang volgens open maatschappelijke ipv gesloten technische oriëntatie. Anders blijft het schipperen met techniek die slechts op een – zakelijk – bedrijf bemeten is; daaraan ontbreekt de inherent stelselmatige grondslag.

Ik kan mij voorstellen dat (Bureau) Forum Standaardisatie belangstelling heeft om aan zo'n verkenning mee te werken. En zie jij kans om het idee aan Raad van State-lid Buitenweg voor te leggen? Gelet op haar boek mag je daar steun verwachten.

96.10

Vergeet ajb niet dat ook "ontwerp" werk is. :-) Als je dat niet zorgvuldig doet ...

96.11

Het idee van de informatierotonde is dat met verspreid bijgehouden informatie desondanks administratieve coördinatietaken mogelijk zijn. Dat lukt door aan een 'ding' waarover in verschillende verzamelingen – vaak ook onderling verschillende – informatie geregistreerd staat, in de informatierotonde zowel allereerst aanvullend een stelselsleutel toe te kennen als er vervolgens de verschillende respectievelijke verzamelingsleutels aan te koppelen. Op die manier, zie verder o.a. [Stelselmatig overzicht via informatiesleutels](#), kan informatie uit allerlei informatieverzamelingen worden geput, nota bene zònder die verzamelingen te wijzigen. Zo lukt het voorheen gescheiden informatie overzichtelijk samenhangend – voor eventuele bewerking – weer te geven en zonodig verwerkingsresultaten eveneens voor verspreide registratie weer terùg te sturen.

(Ook) de Rechtspraak(organisatie) telt ook voor financieel beheer nogal wat verschillende informatieverzamelingen. Dat is dáár verklaarbaar volgens de onafhankelijkheid van de rechter resp. rechtbank. Aan die status is formeel uiteraard niets gewijzigd. Maar met de instelling van de Raad voor de rechtspraak en later het Landelijk DienstenCentrum Rechtspraak worden diverse – vooral administratieve – werkzaamheden geïntegreerd uitgevoerd, met uiteraard behoefte aan – middelen voor – coördinatie van dien. Dat vergt een stelselmatig informatiebeginsel voor structurele oplossing. Zo ver is de Rechtspraak(organisatie) echter nog niet met het informatiebeleid. Intussen levert de informatierotonde dus zoiets als een noodoplossing.

Ik geef deze kenschets voor een ruw idee van waarnaar er 'rondom' de informatierotonde zoal gekeken, en wat eventueel aangepast, moet worden voor succesvolle vervanging van een informatiesysteem dat nog steeds vergaand apàrt ingericht is voor een bepaald aspect. Ik herhaal dat het de hoeveelheid werk verklaarbaar is – en door zulke vervanging ook blijft – door de geschiedenis van decentrale rechtspraak met tot voor – redelijk – kort dienovereenkomst decentrale administratieve ondersteuning inclusief financieel beheer.

96.12

Omdat jij altijd – veel – méér werk verzet dan je oorspronkelijke schatting ervoor, houd ik het totaal graag op [n] uren (maar, vooruit, wat anders verdeeld :-).

96.13

Ja, het is een zakelijk risico dat je voor het opstellen van een verantwoorde offerte – vaak 'behoorlijk' wat – moeite doet die onbetaald blijft. Het zullen wel veranderde normen zijn, generatiekloof en zo, dat we er zelfs helemaal niets op horen.

96.14

Hopelijk stelt u het op prijs dat ik u schrijf nav uw boek **Ethiek van de digitale media** (Boom, 2015) dat ik zojuist gelezen heb. Ook dat ik dat nogal, eh, uitgebreid doe.

Met verwijzing naar Aristoteles merkt u o.a. op

[d]at [het] gesprek over betekenis [...] altijd door[gaat].[p. 159]

Dat ben ik graag met u eens, met dit emailbericht bedoeld als een bijdrage aan dat gesprek. En omdat betekenis en ethiek ook naar mijn idee ònlosmakelijk verweven opgevat moeten zijn, sterker nog, omdat betekenis stelselmatig met verwevenheid van dien pas verantwoord ... betekenis heeft, betreft een doorgaand gesprek over

betekenis dus altijd een doorgaand gesprek over ethiek, en omgekeerd.

Als bijdrage kom ik op ethiek via semiotiek door er zelfs principieel van uit te gaan dat een motief inherent is aan elke betekenis. Toen ik bijna vijftig was, dat was in 2002, heb ik dat als subjectief situationisme in een proefschrift toegelicht. U merkt dat het me bezig blijft houden ...

Mijn verzoek luidt of u die insteek eens wil overwegen. Ik verwacht van u overigens enig enthousiasme ervoor. :-) U stelt immers zelf dat

[e]en goede omgang met ethische vragen vereist dat eerst op betekenisniveau helderheid ontstaat.[p. 34]

Als aanzet geef ik verderop wat commentaar op **Mens en techniek**, uw inleidende hoofdstuk in genoemd boek. Waarvan ga ik daarvoor uit? Ik waag voor “helderheid” allereerst een poging tot zeer beknopte uitleg van grondslag.

Afgeleid van de opvatting van Charles S. Peirce over semiosis veronderstel ik een driedelig tekenbegrip dat bemiddelend, en precies die veronderstelling van bemiddeling acht ik Peirce's baanbrekende idee, samenhangt met enerzijds een driedelig gedragbegrip, anderzijds een driedelig, eh, begripsbegrip, vooruit, betekenisbegrip. Aristoteles oppert een differentiële factor voor betekenis: opzicht, grond. Ook Peirce doet dat. Maar als hij object, interpretant en teken als elementen van – dynamiek van – semiosis onderscheidt, vind ik het vervolgens ... logisch om ze alle drie van een, zeg maar, grondelement voorzien te beschouwen. Waarom Peirce dat nalaat, blijft gissen. Hoe dan ook, met elk van 'zijn' drie elementen voorzien van bijbehorend grondelement, resulteren drie elementenparen. Drie maal twee is zes: hexade. En afgeleid van Arthur Schopenhauer associeer ik het grondelement van interpretant (lees ook: begrip) met diens wilsbegrip, ziedaar motief (lees ook: intentie e.d.).

Peirce's triade (plus ook door hem nog slechts ruwweg veronderstelde grond) heb ik als een structuurschema van semiosis nog weer verder uitgebreid. Zijn bemiddelingsidee heb ik doorgezet door tevens elk paar van een bemiddelingselement te voorzien. Drie maal drie is negen: enneade.

In bedoeld proefschrift benadruk ik voorts een m.i. verwante veronderstelling, te weten dat elk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is (Engels: every sign is a request for compliance). Ofwel, nota bene zonder uitzondering dient een teken als – neerslag van – een gedraging afstemming van verdere gedragingen (en daardoor valt vol te houden dat ethiek altijd met betekenis gepaard gaat).

Afstemming veronderstelt verhouding. Met een subject altijd gedacht als de ene deelnemer eraan, en volgens zijn ... perspectief, geldt m.i. op z'n algemeenst beschouwd situatie als 'zijn' wederdeelnemer. Wat het subject in kwestie als situatie met bijbehorend gedrag ervaart, beïnvloedt mede zijn – verdere – motivationele begrip waarnaar het subject zich op zijn beurt dan verder gedraagt. Als onderdeel van een situatie kan het ene subject inderdaad een ander subject ervaren (die het ene subject dan abusievelijk exclusief als voortbrenger van het teken in kwestie ervaart, maw houdt voor de gehele situatie).

Nee, dat is nog niet bepaald duidelijk. Wellicht helpt commentaar op uw tekst.

Volgens subjectief situationisme zijn subject en situatie gedragsmatig géén verschillende (f)actoren met elk gedrag. Daarentegen wordt gedrag toegeschreven aan wat telkens telt als hun samenloop. Als zodanig 'bestaat' een situationeel subject. Dat kan ook subjectieve situatie heten, maar dat klinkt toch wat minder gedragsmatig. Zulk geïntegreerd opgevat gedrag heeft niet alleen op z'n algemeenst

gedifferentieerd zowel subject als situatie als, zeg maar, oorzaken. Dat gedrag heeft tevens gevolgen voor zowel subject als situatie, ze veranderen er allebei door. Het subject dat op een volgend moment in een situatie verkeert, is daarom altijd een veranderd subject, zoals het ook altijd een alweer veranderde situatie is, enzovoort. Dus,

[i]edere keer pakt de interactie tussen mens en techniek anders uit. [...] De opdracht die interactie te analyseren is echter niet eenvoudig.[p. 30]

Het bereik dat overwegingen verantwoord moeten dekken, vergt een grondslag die erop berekend is. Anders blijft het uiteraard modderen. Rara, hoe lukt het om 'iets' dat van situatie tot situatie ... anders is, tevens als hetzelfde te erkennen? Daarvoor moet wederom van een ... verschil uitgegaan worden. Veranderingen betreffen gedrag. Wat hetzelfde blijft, kan geen gedrag betreffen. Een subject 'heeft' daarom één, zeg maar, gedragsloze identiteit (mijn term ervoor: nul-identiteit) en daarmee als het ware verbonden zoveel gedragsmatige identiteiten als het in verschillende situaties verkeert. Daarmee kunnen willekeurig verschillende interacties overzichtelijk samenhangend 'in kaart' gebracht worden en voor stelselmatige ethiek – wat als een pleonasme zou moeten gelden – geanalyseerd.

Bent u er nog? Over wat techniek heet, zou het op enig ogenblik dan de vraag zijn of het aan de samenlopende situatie moet worden toegerekend, of toch zinvoller aan het samenlopende subject. Dat is uiteraard precies het onderscheid dat u meteen aangeeft volgens

ethiek over [resp.] ethiek vanuit [iets. p. 15]

Onder de noemer van leren zit daar een ontwikkeling in door – een – techniek te gaan beheersen met

ruimte voor interpretatie[. ...] Wat de maker 'in' het product legt hoeft er nog niet door de gebruiker 'uit'gehaald te worden. Technologische voorwerpen oefenen een aandrang uit, die in wisselwerking met de mens vorm krijgt.[p. 29]

Algemeen uitgedrukt is bedoelde "aandrang," klopt, verzoek tot inschikkelijkheid, afkomstig van de situatie en

[h]oe verschillend ook, steeds bepaalt de techniek[, m.i. ruimer resp. algemener opgevat als de situatie,] sterk de beleving van de wereld en daarmee de intentionaliteit en betekenisgeving.[p. 31]

Wat een subject als zo'n "aandrang" daadwerkelijk ervaart, klopt, is afhankelijk van zijn – instelling volgens – motivationeel begrip en leidt tot aangepast motivationeel begrip en zo door tot verder gedrag, want

[d]e (handelende) mens is gericht op iets dat betekenis voor hem heeft. Hij heeft iets voor ogen dat hij als belangrijk ervaart en dat erom vraagt gerealiseerd te worden. Deze oriëntatie zet hem in gang.[p. 32]

Is analyse geen eenvoudige opdracht,

[om]dat menselijke omgang met betekenissen een complexe wisselwerking kent[? p. 34]

Dat vergt 'daarom' een grondslag, zoals de enneade, met meerdere – samenhangende – (meta)begrippen voor nadere overweging van

vragen over onze levensstijl, samenlevingspatroon en zelfs ontwikkeling van de persoonlijkheid, allemaal vragen over de kwaliteit van leven.[p. 32]

Nogmaals, een subject kàn gedragsmatig niet anders dan situationeel subject zijn. Dat is volgens mij zelfs principieel kenmerkend voor èlk leefwezen. Het is dus niet zozeer dat

[o]ok de relatie met de omgeving [...] steeds meer als een informatierelatie [geldt, p. 37]

maar volgens Peirce's bemiddelingspositionering veeleer dat vanaf het begin van leven informatie die relatie 'als het ware' is. In die zin verandert welke zgn technische ... verandering niets aan het samenloopkarakter van gedrag met

betekenissen [die] een oriëntatiekader voor het handelen [bieden]. [p. 32]

De hoofdstuktitel **Mens en techniek** vat ik op als **Subject en situatie**. En het belang van uw boek vind ik erin gelegen dat u principieel juist géén uitzondering maakt voor "digitale media." Ze veranderen door subjecten, waardoor subjecten veranderen, enzovoort, nee, wat wisselwerkende verwevenheid betreft niets nieuws. Dat kan voor ethiek wel aanleiding zijn voor gewijzigde thematisering. Daaraan wijdt u uw verdere hoofdstukken, maar consequent herleidbaar tot algemene(re) beginselen. Dàt vind ik zo ... helder uw boek. Inderdaad,

het kenmerkende van de ene is niet te bepalen zonder de invloed van de ander daar bij te betrekken. [p. 25]

En zoals altijd, ook omgekeerd. Dat is bijvoorbeeld voor bevers en de dammen die zij bouwen niet anders. En dat geldt overigens voor èlk object, ik bedoel de verduidelijking door situationele ... duiding, met een subject opgevat als een object dat over cognitief vermogen beschikt voor, eh, planning van vèrder gedrag. Een object 'kent' dus geen semiosis met op z'n enneadisch o.a. motief van dien. Kortom, een object is géén ... subject met ethiek.

Mee eens, ook en vooral

ontwerpers hebben [...] een verantwoordelijkheid, [p. 29]

ja, dat is uiteraard ook altijd zo geweest. En met ontwerp van digitale

informatiesystemen [resp. hoe] sterk [ze] onze manier van leven beïnvloeden [p. 29]

gaat vooralsnog nogal wat mis. Want met het Internet als exemplarisch voor, zeg maar, open bereik moeten "digitale media" op willekeurige variëteit van ... betekenis berekend zijn. Toen een informatiesysteem nog kleinschalig slechts een enkele taak faciliteerde en een mens – als organisatiemedewerker – slechts een enkel systeem gebruikte, volstond pèr systeem een enkelvoudig tekenbegrip. Dat is voor mensen met aansluiting op het Internet allang niet meer aan de orde. Zij wisselen voortdurend van betekenis overeenkomstig wisselende situaties waarin zij verkeren. Dat vergt een expliciet samengesteld tekenbegrip. Voor dat probleem biedt de enneade een oplossing, nou ja, grondslag voor oplossing. Wanneer verschillende situaties relevant zijn, moet een teken voldoende en nodige aanwijzingen bieden over de geldig veronderstelde situatie. Zeg ook maar dat een teken op open schaal tevens een situatieschets moet bevatten. Het benodigde tekengedeelte noem ik context. Zo'n uitbreiding van het teken- annex informatiebegrip ontbreekt overigens ook in uw antwoord op de vraag

wat is eigenlijk informatie? [p. 36]

Mijn idee is dat elke informatie context telt. Een subject is zich er doorgaans echter niet van bewust. Hoewel

[i]nformatie los van [...] context [p. 38]

dus niet bestaat,

[maakt d]igitale techniek het meer dan ooit mogelijk dat informatie [niet een eigen leven, maar een] leven leidt [...] los van de bron waarvan ze afkomstig is.[p. 38]

Daarbij gaat het om hercontextualisering, zoals ik hier tekstpassages uit uw boek, door ze voor commentaar selectief aan te halen, van een gewijzigde context voorzie voor mijn hierbij tot u gerichte ... verzoek tot inschikkelijkheid.

Opdrachtgevers zien hun verantwoordelijkheid gauw beperkt tot een bepaalde taak. Daarvoor vinden zij een dienovereenkomstig beperkt opgezet informatiesysteem passend en blijkbaar

is [dat] voor de mens zo vanzelfsprekend dat hij de techniek zelf niet ervaart.[p. 31]

Tja, dat werkt dus niet meer, als het dat ooit al deed. Maar ook ontwerpers, of eigenlijk de programmeurs die meteen met de ... techniek aan de slag willen en die gelegenheid ook geboden blijven krijgen helpen opdrachtgevers tot dusver niet aan noodzakelijkerwijs ruimer perspectief. Als informatiekundig ontwerper, nee, ik ben géén programmeur, probeer ik het alweer ruim dertig jaar anders, dwz sinds ik een stelselmatig bemeten methode ... ontwierp voor ordening van stelselmatige betekenisvariëteit, Metapatroon. Ik meen dat met zgn digitalisering bestuurders nog steeds missen hoe zij heel praktisch verantwoordelijk kunnen zijn voor stelselmatige bijdragen. Gelet op veranderde, vooruit, technieksituatie belemmeren zij daardoor van burgers

[d]e vrijheid, de handelingsmogelijkheden en daarmee de morele verantwoordelijkheid van de mens in de omgang met een technisch product[. p. 29]

Ethiek kent inderdaad als voorwaarde nodig en voldoende explicitering op het "betekenisniveau," en voorwaarde dáárvoor is een stelselmatig bemeten teken-annex informatiebegrip. Ik veroorloof mij u de suggestie te doen om met het enneadische tekenbegrip enkele oefeningen-in-ethiek te ondernemen. Graag, zeer graag zelfs, verschaft ik u daarvoor methodische ondersteuning, mocht u die wensen. Overigens is er volgens subjectief situationisme geen sprake van

[h]et bovenindividuele karakter van betekenis[. p. 35]

Een teken is altijd afstemmingsmiddel. Wat telt is niet gedeelde opvatting, maar over en weer passende opvattingen met daarvoor nu eenmaal noodzakelijke ... betekenisverschillen.

De verhoudingsgewijze deelnemers gedragen zich telkens gemotiveerd, maw zij streven hun respectievelijke subjectief-situationele belangen na. Zo houden zij er elk zelf tevens een ethische beoordeling op na. Wanneer zij hun verschillende oordelen vinden passen, bestaan dienovereenkomstig verschillende redenen voor samenwerking.

Ik geloof er niet in dat, bijvoorbeeld, u aan de enneade als

een gemeenschappelijk referentiepunt [p. 35]

dezelfde betekenis zelfs maar kunt toekennen als ik – toegegeven, telkens wisselend – doe. Wat er voor nodig is

[o]m een ander te overtuigen [p. 35]

met wat als teken altijd maar weer een verzoek tot inschikkelijkheid is, is dat de ander als situationeel subject mede naar aanleiding van dat teken komt tot een motivationeel begrip en vervolgens verder gedrag, dat de verzoeker met zijn bedoeling met zijn verzoek vindt stroken. Hoe dan ook doet het andere subject ... wat het doet. Wat de enneade betreft, kunt u er óók iets mee? Zo ja, dan ben ik uiteraard zeer benieuwd naar wát dat is. Dat moet iets anders zijn dan wat ik ermee doe. En dát maakt het – pas – interessant. Gesprek.

Oh ja, wie oorspronkelijk ergens niet bij betrokken was, komt voor een oordeel natuurlijk niet om de andere situatie heen waarin z/hij op haar/zijn beurt verkeert (zoals o.a. geschiedkundigen hebben leren aanvaarden). Nee,

de mens [kan] ethische vragen niet op volledige afstand (neutraal, objectief) behandelen. Maar de erkenning dat de mens in een bepaalde context leeft,[p. 41]

en met die betekenis gebruik ik de term situatie ipv context,

neemt de mogelijkheid tot reflectie niet weg.[p. 41]

Op de aan u gewijde pagina van de website van uw universiteit las ik nog dat uw werk

met name ethiek van het openbaar bestuur, ethiek van de digitale media en juridische (beroeps)ethiek"

betreft,

niet zozeer om voor te schrijven wat goed en wat slecht is, maar veeleer om het verhelderen van de achterliggende morele spanningsvelden.

Ik verneem graag of u voor dat "verhelderen" de insteek zoals ik volgens semiotiek voorstel, belangwekkend acht.

En uw boek heb ik dus ook verder met plezier van vergaande instemming gelezen.

96.15

Verder heb ik nog maar eens een emailbericht gewaagd aan een poging om iemand enneadische semiotiek serieus te laten overwegen voor haar/zijn werk, zie [aantekening 96.14] voor afschrift. Als dat lukt, kan ik er ook weer wat van opsteken, enzovoort.

Tja, de kans blijft klein. Nul? Zo wijs ik het idee af, dat communicatie deelnemers dient om ze ergens precies hetzelfde ... idee over te bezorgen. Daaruit volgt m.i. de noodzaak voor een kwalitatief andere grondslag van o.a. ethiek.

Voor zover ethiek een vak kan zijn, nee, dat is mijn vak niet. En van wie zich gevestigd als vakkundig beschouwt, valt helaas nauwelijks – meer – de vereiste nieuwsgierigheid te verwachten om eens wat anders te overwegen, laat staan afkomstig van zomaar een losse buitenstaander.

Wat maakt mij dan nieuwsgierig genoeg om zo'n boek van iemand ... anders wèl te lezen? Of komt dat, omdat ik allereerst wanhopig genoeg ben? Dat hoeft iemand met een vaste academische aanstelling niet te zijn.

Opnieuw, wie weet.

96.16

In het **Vorwort** in **Wilhelm Dilthey, Erkenntnistheorie und Philosophie der Geschichte** (Musterschmidt, 1963) wijst Hellmut Diwald (1924-1993) op de praktijk van geschiedkunde. Bijna zestig jaar later geldt dat volgens mij nog niet eens voor

wat voor informatiekunde moet doorgaan. Over het werk van Wilhelm Dilthey (1833-1911) merkt Diwald op dat daarvoor

Einheit von Erkenntnis und Leben[p. 8]

als grondslag telt, want

[i]n Wirklichkeit h[ab]en wir es stets mit Menschen aus Fleisch und Blut zu tun, [d.h.] mit Menschen, die vor allem immer von lebendigen, wirkenden [... B]ezügen bestimmt s[ind]. [p. 8]

Maar, zo vervolgt Diwald daar,

in der konkreten Geschichtsforschung haben die meisten Historiker merkwürdigerweise keine Rücksicht auf solche Festsetzungen genommen. Und so ist es zu der seltsamen Situation gekommen, daß [...] man die relativistischen Vorbehalte einsieht und anerkennt, sie auch theoretisch akzeptiert, – und sie dennoch in der Praxis ignoriert. [p. 8]

Hoe het inmiddels met de – beoefening van de – geschiedkunde gesteld is, weet ik niet. Ik meen echter wèl te weten dat zelfs maar besèf van de mogelijkheid, laat staan van de noodzaak, van een alweer stelselmatiger houd- resp. bruikbare grondslag nog niet eens doorgedrongen is tot zgn informatiekundige onderzoekers, laat staan tot zowel opdrachtgevers als -nemers van opgaven voor het daadwerkelijk treffen van inmiddels ook en vooral digitale voorzieningen voor informatieverkeer. Tevergeefs bepleit ik zèlf alweer ruim dertig jaar tevens informatiekundig dat, zoals Diwald het stelt,

die frühere Form der Erkenntnisbeziehung als Relation zwischen einem Erkenntnissubjekt und einem von seinem Erfaßtwerden unabhängigen Erkenntnisgegenstand ausdrücklich aufgehoben [wird]. [p. 8]

Dat maakt uiteraard nieuwsgierig, mij in elk geval, naar hoe Dilthey die verhouding opvat. Uiteraard ontkom ik er niet aan zijn voorstel te duiden volgens hoe ik dat als subjectief situationisme voorstel. En is Diwald daarvoor een betrouwbare gids? Het duitstalige Wikipedia-lemma **Hellmut Diwald** vermeldt, zelfs meteen in de aanhef, dat “er gehörte zu den bekanntesten Vertretern der sogenannten Neuen Rechten.” Vooruit, ik heb zijn boek tòch gelezen. Nee, ik kan – dus onvermijdelijk volgens mijn vooringenomenheid – nergens misleiding door conservatieve resp. reactionaire vooringenomenheid herkennen. Integendeel, nou ja, voor zover ik meen te begrijpen dat Diwald grondig instemt met Dilthey’s dynamische kennisbegrip en wat hij verder beweert met zijn ‘weergave’ van wat

bewußt ein wissenschaftstheoretisches Gespräch mit Dilthey [will] sein [p. 9]

met als uitkomst

daß es [Dilthey] nicht mehr gelungen ist, seine Philosophie theoretisch als das einheitliche Ganze zu begründen, [... eine Philosophie die] sich längst nicht in dem Modewort ‘Lebensphilosophie’ erschöpfte. [p. 10]

Wie lukt dat wèl, een algemeenst geldige grondslag (lees o.a. ook: paradigma) voorstellen? Nee, niemand, want

[d]ie Schwierigkeit, diese Forderung zu erfüllen, liegt in der unauflöslichen Irrationalität des Lebens[. ... Also, auch] Dilthey stößt bei seinen Analysen immer wieder an diese Grenze. [p. 144]

Maar een alweer ruimer bemeten grondslag zou moeten helpen om een grondslag te verlaten die nadelig beperkt – geraakt – is door beperkende nadelen. Op verschillende zgn wereldbeelden wijst overigens juist Dilthey, die, hier dus steeds volgens Diwald,

den Widerstreit der Weltanschauungen und metaphysischen Systeme dort gegründet fand, wo er auch ihren Ursprung entdeckte: im Leben selbst, in den Lebenserfahrungen[. ...] Deshalb sind [...] die jeweiligen Antworten und Lösungen dieser Aufgabe immer durch den bestimmten [...] Ort bedingt, der seinerseits von einer spezifischen Artikulation der Zeit- und Problemlage und der ihr entsprechenden Begriffsbildung charakterisiert wird.[p. 211]

In wat Diwald weergeeft als Dilthey's grondslagvoorstel herken ik veel van mijn idee over pragmatisme volgens subjectief situationisme en enneadische semiosis. Bijvoorbeeld,

Dilthey [setzt] überall dort, wo er von Bedeutungszusammenhang spricht, den **Wirkungszusammenhang** voraus, die ganze Lebendigkeit des historischen, des einmaligen Subjekts.[p. 18]

Met tijdverloop kenmerkend voor geschiedenis

[ist] Beschäftigung mit 'Wirklichkeit' [...] nur in der Geschichte, Erfahrung hat nur dort statt. [...] Es gibt kein Apriori des Erkenntnisvermögens eingegrenzt auf bloße Intelligenz, [...] der Mensch ist eine **lebendige** Einheit[. p. 19 D]ie fundamentalen Voraussetzungen der Erkenntnis [sind] im Leben [...] gegeben und das Denken [kann] nicht hinter sie greifen[. p. 22] Das Denken, das Erkennen ist [...] eine Lebensfunktion und findet auch seine fundamentalsten Voraussetzungen im Leben selbst, kann es also nicht wesensmäßig 'hintergehen'. [p. 37] Unablässig betonte Dilthey, daß nicht einseitig von der 'bloßen' Vernunft, sondern stets nur von 'Leben und Totalität' ausgegangen dürfe. [...] Erkenntnistheoretisch aber bedeutet das nichts anderes als die Auflösung des Subjektbegriffes in eine Summe von Möglichkeiten und Kräften, Beziehungen und Befindlichkeiten[. p. 27]

Volgens subjectief situationisme komt gedrag voort uit samenloop van een subject en een situatie, enzovoort. Nota bene reeds

nach Dilthey [liegt] in den besonderen Grundverhältnissen menschlicher Erfahrung[, daß] Außenwelt [...] nicht [...] ein vom Subjekt Getrenntes [ist], [...] sondern jene Widerstandserfahrung[. p. 31] Demnach wäre ein isoliertes Selbst – auch schon nur theoretisch! – eine Fiktion[. p. 44] Bezogenheit heißt wirkende Bezogenheit.[p. 56] Die Zusammenhänge des Lebens laufen nicht isoliert nebeneinander her, sondern sind zeitlich, bedeutungsmäßig, **wirkend aufeinander bezogen**. [p. 228 D]er Lebenslauf einer [...] Persönlichkeit [ist] ein Wirkungszusammenhang, in welchem das Individuum Einwirkungen aus der [...] p. 232] Welt empfängt, unter ihnen sich bildet und nun wieder auf diese [...] Welt zurückwirkt.[p. 233]

Uitgaande van een subject 'bestaat' het subject, eh, zèlf als opeenvolging van telkens situationele subjecten:

[D]ie [...] Beziehung, um die es geht, könnte man etwa als das Verhältnis einer **intensiven Proximität** bezeichnen[. p. 48] Das Lebensverhältnis, welches sich jeweils in dem besonderen Erlebnis zusammenfaßt, hat zwei Seiten. Einmal bezieht es Inhaltliches auf Gegenstände, andererseits bezieht es sich auf ein Ich, das sich verhält.[p. 46]

En 'zijn' ... geschiedenis als zulke situationele subjecten bepaalt mede zijn gedragsaandeel in samenloop met eerstvolgende situatie, enzovoort, waarbij

das Erlebnis nicht irgendein isoliertes Moment im Lebensverlauf darstellt, sondern kleinste Einheit des Lebens**zusammenhanges** ist, besser gesagt, den Lebenszusammenhang erst konstituiert.[p. 134]

Motief als enneadisch element strookt met Diwalds toevoeging, dat

[d]er eine Teil dieser Zweiseitigkeit [...] von Dilthey als die innere Seite des Vorganges beschrieben [wird], in der von vornherein die Intention auf Wirklichkeitserfassung liegt.[p. 46]

Ik volg echter de aanzet van Charles S. Peirce (1839-1914) die veronderstelt dat 'als het ware' altijd een teken bemiddelt tussen, in mijn termen, subject en situatie. Daar heb ik de veronderstelling aan vastgeknoopt dat een teken, herstel, elk teken voor het subject in kwestie geldt als een verzoek tot inschikkelijkheid. Het is het subject dus niet, herstel, nooit te ... doen om kennis van zoiets als de werkelijkheid, punt, maar altijd om wat – verder – te doen. Ofwel,

Verständnis ist [...] keine nachfolgende Einsicht,[p. 44] sondern eine dem Menschen schon immer mitgegebene Verhaltensweise, die [...] in strenger Gleichzeitigkeit mit der Erfahrung, in der Begegnung mit dem Anderen, auftritt.[p. 45]

Situationele gedragsverbijzondering geldt overigens voor wat ik algemener houd voor objecten. Als een subject beschouw ik een object dat ter bepaling van gedragsaandeel over zgn cognitief vermogen beschikt en dienovereenkomstig semiosis 'kent.' Dat zijn zeker niet alleen mensen.

Diwald bedoelt met object wat ik een ander object, eventueel subject, vind in een situatie dat het ene subject ervaart. Waar in het eerstvolgende citaat "Objekt" ... stond, heb ik er "Situation" van gemaakt:

[N]icht allein [stellt] das Gegenüberstehen von [Situation] und Subjekt nur hinsichtlich des Erkenntnisaktes eine prinzipiell unlösliche Beziehung dar[. ... D]ie Korrelation beider [sei] nicht nur deshalb untrennbar [...], weil sie nicht allein im Erkenntnisverhältnis aufgeht, sondern weil in der [p. 39] Wesensbestimmung des geschichtlichen Lebensverhältnisses die Unauflösbarkeit **notwendigerweise** gesetzt wird.[p. 40] Durch die Lebensbezüge wird also jene alles umgreifende Einheit von Selbst und Welt gesetzt, die jedwede Isolierung unmöglich macht.[p. 45] Dieses permanente Korrelatverhältnis von Selbst und gegenständlicher Welt macht die Form [de]s [...] Leben aus.[p. 58]

Zo is elke grondslag onredelijk in waarvan 'domweg' moet worden uitgegaan. Verstandig, zolang het werkt.

Als ik me tot subject ... beperk, wat als subject telt verandert van samenloop tot samenloop. Dus,

die [...] Differenzierungen [führen] nie zu einer Unabhängigkeit von [ein]er zugrundeliegenden Wesensidentität[. p. 28] Deshalb ist auch eine Isolierung des Einzelerlebnisses von dem übergreifenden Zusammenhang, in dem es stattfindet, nicht durchzuführen.[p. 183 N]ach Dilthey [ist] alles, was ist, überhaupt nur in **Beziehungen**[. p. 189] Es kommt darauf an [...] der überreichen [...] Mannigfaltigkeit gerecht zu werden.[p. 194]

Daarom onderscheid ik twee soorten identiteit. Een samenloop 'maakt' gedrag uniek. Dat vergt een identiteit(stelling) voor elk situationeel subject, want

[e]s kommt doch darauf an, daß ich von einem Ding nicht sage: „Es ist“, sondern: „Es ist das und das!“, was aber zugleich nur heißen kann: „**Für mich** ist es das und das!“[p. 171]

En dat verschilt tevens van moment tot moment. Onder de noemer van een subject geldt echter voortbestaan van de ene naar de andere situatie. Maar dat verband moet nota bene l s van enig gedrag opgevat zijn (want anders is er sprake van n g een situationeel subject, enzovoort). Er loopt als het ware een  ndersoortige identiteit van een subject door-de-situaties-heen. Dat noem ik ‘zijn’ nul-identiteit, met nul in de zin van gedragloos, zeg ook maar een wezenloos wezen, omdat, waarvan Dilthey dus al uit gaat,

[d]ie Analyse der Entwicklung ergab, daß inmitten aller Veränderungen die Dauer und Kontinuit t des Zusammenhanges gewahrt blieb.[p. 243]

Pas met beide soorten van identiteit laat zich een differentiële logica resp. stelsellogica consistent(er) vestigen en beoefenen met Metapatroon als methode voor ordening van betekenissenvariëteit, dwz voor een

Analyse der verwickelten und komplizierten Struktur dieser Akte[. p. 29]

Klopt, dat is Dilthey methodisch niet meer gelukt, hoewel volgens Diwald

[d]a  aber das ‘Wie’ der realiter vorhandenen Sonderungen das Hauptproblem darstellt, dessen war sich Dilthey sehr wohl bewußt[p. 28] Wie fast stets, so setzt Dilthey auch hier zunächst am Subjektpol an. Die Mannigfaltigkeit der Kräfte eines Zusammenhangs, ihre [...] Bestimmung hat den Beziehungspunkt im Individuum[. p. 224]

Ook Diwald beschikt nog niet over de veronderstelling van tweeledige identiteit. Tja, volgens slechts de ene  f de andere identiteit

[kehrt] das Problem der **Gegenst ndlichkeit**, also jenes des Objektes, [...] unabhängig von aller Analyse wieder[. p. 55 weil d]ie qualitative Besonderheit [...] in keinen [einzelnen] logischen Begriff von Individuum eingeht[. p. 89]

De, hmm, voorwerpelijkheid van een object is feitelijk gedragsmatig, en wisselt als zodanig situationeel. Zo’n ... verklaring vergt een uitgebreidere grondslag, n g weer uitgebreider – en strakker geformaliseerd – dan wat Dilthey biedt, althans wat ik ervan begrijp volgens de weergave door Diwald.

Volgens wat ik  ls subject opvat, kan ik wat als geesteswetenschappen bekend staan, en het is blijkbaar Dilthey geweest die ze gaat onderscheiden van zgn natuurwetenschappen, ook subjectwetenschappen noemen. Als grondslag stel ik de semiotische enneade voor. Daarmee blijft het drieledig verband gehandhaafd dat Peirce aanneemt, zij het dat  lk van zijn drie elementen tot een dimensie annex moment is uitgebreid met op zijn beurt drie elementen. Enigszins met die drieledige (hoofd)indeling vind ik stroken, dat

[d]ie gesamten Geisteswissenschaften [...] nun [beruhen] auf dem Verhältnis von Erleben, Ausdruck und Verstehen[. p. 113] Die Einheit der [...] Leistungen beruhe auf dem Zusammenspiel von Momenten[. p. 120] Das Erlebnis ist aber nur insofern wirkend, als es eine Bedeutung in sich schließt. Dies ist die für den in ihm enthaltenen Strukturzusammenhang entscheidende Kategorie.[p. 134]

Nou ja, voor samenhang mag natuurlijk niets ontbreken. Over bemiddeling à la Peirce gesproken,

[s]o wie das verstehen des Ausdrucks bedarf, um überhaupt erst auftreten zu k nnen, so wäre auch das Erlebnis ohne ihn nicht vorhanden, ja überhaupt nicht gegeben! Die drei Glieder bilden zusammen eine untrennbare Einheit.[p. 154]

Zowel Dilthey als Peirce ontgaan echter mogelijkheden door verdere verbijzondering van grondslagelementen. Evenmin gaan ze ervan uit dat elk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is, maw altijd gedragingenafstemming dient:

[D]er Strukturzusammenhang ist zugleich ein Zweckzusammenhang[. p. 222] gleichbedeutend mit Wirkungszusammenhang[. p. 224 M]it der Kategorie des Zusammenhangs [stellt Dilthey] das entscheidende Wechselverhältnis, die Bedingtheit, die spezifische Kohärenz zwischen Individuum und [...] Welt heraus[. Pp. 228-29]

Met een consequent pragmatisch teken- annex informatiebegrip raakt benadrukt, dat

[m]it der Kategorie der Bedeutung [...] auf engste jene der Wirkung zusammen[hängt], was sich schon aus Dilthey's Auffassung von Dynamik ergibt.[p. 191]

Inderdaad,

Bedeutung wird dabei als die besondere Art der Beziehung angesprochen, die die Teile des Lebens zum Ganzen des Lebens haben. Die Erlebnisse sind dem Lebenszusammenhang immanent und deshalb erhalten sie Sinn und Bedeutung nur durch diesen Bezug; umgekehrt aber läßt sich auch sagen, daß die Bedeutung auch die Teile des Erlebnisses zu einer Einheit verbindet.[p. 189]

Ik noem dat echter geen

Problem des hermeneutischen Zirkels[. p. 199]

Dat is nu eenmaal bij elke kwalitatieve leeropgave onvermijdelijk

d[ie] Schwierigkeit [...], daß aus den einzelnen Werke und deren Verbindungen das Ganze eines Werkes verstanden werden soll und doch schon das volle Verständnis des einzelnen das Verständnis des ganzen voraussetzt.[p. 199 D]as Verstehen des Singularen [ist] nur möglich [...] durch die Präsenz des generellen Wissens in ihm[. p. 200]

Die opgave is het moeilijkst in het geval van een heuse paradigmawissel. Vandaar de oproep tot een sprong. Tja, wie waagt?

96.17

Graag zet ik ons gesprek van afgelopen dinsdagmiddag in de kringloopwinkel voort. Ik heb je aanwijzingen [...] gevolgd. (Ook) wat daar vermeld staat maakt mij zeker verder nieuwsgierig, hoewel wiskundige resp. technische details van jouw werk mij zullen blijven ontgaan. Oh ja, ook de muzikale, vrees ik. Ik hoop dat je desondanks wat moeite voor voorlichting wil doen. Op z'n minst delen we een activistische instelling. Mijn insteek betreft, zeg maar, openschalige betekenissenordening. Meteen praktisch lijkt mij dan interessant, nou ja, voor zover ik je kan volgen, :-) om te verkennen of zo'n op dynamische betekenissenvariëteit bemeten modelleermethode tevens voor het opstellen van "documentation [that] has been created [...] through reverse engineering" kan helpen. Wie weet. Zoals je gezien hebt, ben ik wat ouder. Ik bedoel, mijn agenda staat niet vol met vaste afspraken. Zeg daarom ajb wanneer een vervolg jou schikt. Heb je op je laboratorium plaats? We kunnen natuurlijk ook in dezelfde kringloopwinkel afspreken.

96.18

Is – zoiets als – de informatierotonde een tijdelijke voorziening? Ja en nee. De crux van de informatierotonde is 'aansluiting' van meerdere databases. Laat zich

àlle relevante informatie in één database registreren? Nee. Denk alleen maar aan samenwerking met andere organisaties die elk registers – moeten – voeren. Voor afgestemd uitgevoerde taken blijft de behoefte bestaan informatie uit zulke verschillende ‘bronnen’ tot samenhangend overzicht te verwerken (en resultaten er eventueel over te verspreiden). En voor overheidsbemoeienis moet natuurlijk vooral telkens de burger resp. ‘zijn/haar’ informatie tellen; ook ik kan me per burger een database met persoonsinformatie voorstellen.

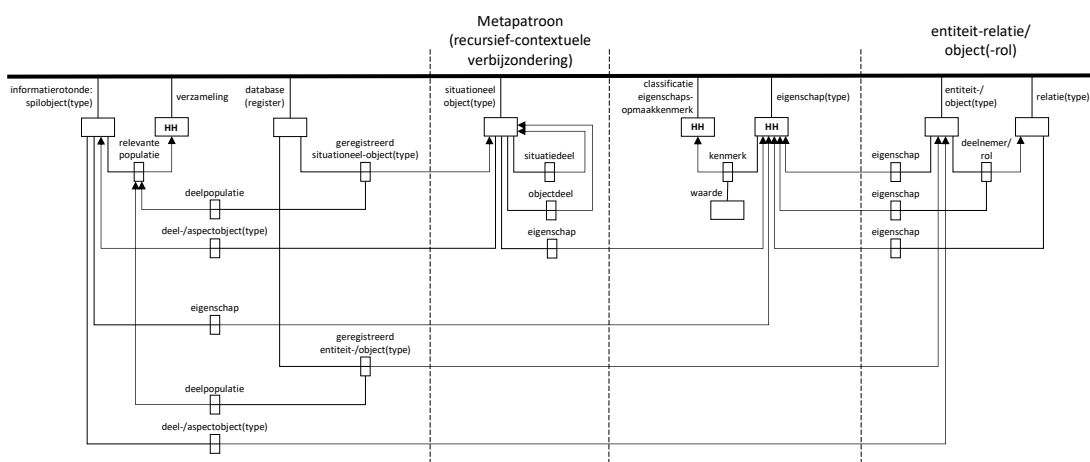
Vooruit, zeker wat databases betreft die door medewerkers van één en dezelfde organisatie beheerd worden, is nodeloos veelvoud vermijdbaar. Ontwerp is echter geen simpele optelsom. Dat vergt immers expliciete erkenning van en bijbehorend methodisch geborgde omgang met reële betekenisverschillen en samenhang ertussen. Ja, wat dan met ruimer bereik als samenhangende betekenisverschillen voortaan in een enkele database bijgehouden wordt, maakt de informatieronde dáárvor inderdaad overbodig.

Er zijn echter allerlei redenen om tevens ‘binnen’ een organisatie verschillende databases te handhaven, maar dan dus wèl met betekenisvariëteit opzettelijk gecoördineerd. De opgave moet van twee kanten worden benaderd.

Enerzijds helpt een principieel stelsmatig, en daardoor zgn geïdealiseerd, betekenismodel. Dat model staat als zodanig los van, zeg maar, verdeling van informatie(beheer) over daadwerkelijke databases, maar dient juist praktisch om dergelijke verdeling te optimaliseren.

Anderzijds 1. moet de informatiestructuur van elke daadwerkelijke database – voor zover relevant voor taken die verzameling enz. van informatie uit verschillende databases vergen – worden geïnventariseerd. Dan 2. kan de bijdrage ervan aan samenhangend overzicht worden aangegeven. Want blijkbaar staat in zo’n database een gedeelte resp. aspect van een object geregistreerd, terwijl dat in andere databases óók gebeurt wat andere of dezelfde gedeelten resp. aspecten betreft. Wat anders is, draagt aan overzicht met dienovereenkomstig potentieel voor betere coördinatie bij. Voor wat hetzelfde is, moeten waarden van eigenschappen gesynchroniseerd blijven. Eenmalig is de informatieronde overigens onmisbaar voor zgn conversie, dwz samenvoeging van – de inhoud van – meerdere databases tot verder één database.

Voor inventarisatie heb ik nog maar eens een model ontworpen (uiteraard met de stelsmatig bemeten methode :-), zie bijgevoegde figuur.

Ja, dat moet ik toelichten. Afspraak? Ik vermeld alvast dat volgens dit model op zijn beurt een (beheer)register kan worden opgezet en bijgehouden. Er kunnen databases àf gaan door interne stroomlijning. En databases bijkomen, omdat belang ervan voor coördinatie erkend raakt (en dan weer àf gaan, zodra zo'n samenwerkende organisatie eveneens aan get stroomlijnen slaat). Ik zou niet weten hoe je ... anders "data op orde," zoals de prioriteit ooit – nog steeds? – luidde, krijgt. Het lijkt me sterk dat het allemaal allang voor elkaar is, of dat er elders zelfs maar een deugdelijk plan voor klaar ligt.

96.19

Nadat ik iemand een suggestie plus – enige – toelichting stuurde, kwam ik op de gedachte dat ook jij erbij gebaat kunt zijn. Zie **[aantekening 96.18]** voor afschrift. Ja, ik meen te begrijpen dat je het alom druk hebt met van alles en nog wat. Wat je baan betreft, zit 'm dat volgens mij in wildgroei van ònbegrepen verschillen. Ik wijs je er nadrukkelijk op dat je het dus àlsmaar drukker krijgt, zolang je géén grondig werk maakt van stelselmatige betekenissenmodellering. Begin er daarom zsm mee. Dat is natuurlijk onmogelijk, als je zowel strategisch als methodisch geen idee hebt. En waarom zou je het ook zèlf – moeten – doen? Als bedrijfskundige ben je immers geen informatiekundig ontwerper. Nee, van 'ervaren' programmeurs hoef je niets te verwachten, integendeel. Loopt er bij jullie een nieuws-/leergierig(e) meisje of jongen rond die als jouw, vooruit, voorlopig vrijwillige, assistent aan de slag wil? Laat haar/hem dan gerust contact met mij opnemen voor – verdere – aanwijzingen.

96.20

Ik weet niet in hoeverre jij ... weet wat er zoal op de website van Forum Standaardisatie staat. Hoe dan ook klinkt het daar zeer uitnodigend, prima, dus, dat wie "op zoek [is] naar een oplossing voor een maatschappelijk probleem [...] vooral contact met ons [kan] op[nemen]. Onze adviseurs helpen u graag."

De reden dat ik contact met jou blijf opnemen, afgezien van persoonlijke genoegens, gratis bier, en zo, is om jou te helpen, òmgekeerd dus, en wel met voorrang aan besef van wàt voor FS als relevant maatschappelijk probleem zou kunnen tellen. Voor deze herhaalde poging is ditmaal de aanleiding het boek **Gegen den Hass** (S. Fischer, 2016) door Carolin Emcke. Schrik niet. Weer eens een andere variatie op het infrastructurele thema, dacht ik.

De titel doet de inhoud m.i. tekort. Het eerste gedeelte wijdt Emcke inderdaad aan een analyse van – verschijnselen van – haat. Wat zij er onder verstaat, is klakkeloze ontkenning door de één van individualiteit van de ànder volgens een al dan niet vermeend algemeen kenmerk (zoals geloof, huidskleur en-/ofzovoort). Noem het – dus – ook maar populisme, fascisme e.d., want

[d]ieser Hass ist kollektiv und er ist ideologisch geformt.[p. 16] So hat sich ein geschlossenes Denken etabliert, das sich als immun gegen Einwände oder Zweifel versteht.[p. 71] Jedes Dazwischen, jede Differenzierung, jede Ambivalenz fehlen. Das kennzeichnet alle Fundamentalisten und Fanatiker[. pp. 177-178]

Hoe is het met je Duits? Van wat je niet kunt volgen, stuur ik graag vertaling na. :-)
Emcke is tégen zulk redeloos streven naar uniformiteit, tégen

[d]iese Dynamik aus immer fundamentalerer Ablehnung von Menschen, die anders oder nicht glauben, die anders aussehen oder anders lieben als eine behauptete Norm.[p. 17] Wer der Norm entspricht, kann dem Irrtum erliegen, dass es sie nicht gibt.[p. 97] Warum eine homogene Kultur oder Nation für einen modernen Staat grundsätzlich besser sein sollte als eine heterogene, wird selten begründet.[p. 126]

Nee,

die Homogenität [...] gibt es nicht.[p. 129] Das verlangt eine **Pluralisierung der Perspektiven**[. p. 205 D]ie Pluralität [ist] zunächst einmal ein nicht hintergehbare empirisches Faktum.[p. 191] Hier geht es [...] sowohl um gemeinsame Zugehörigkeit zum universalen Wir als Menschen als auch gleichzeitig um Einzigartigkeit als unverwechselbare Individuen. Der Plural [bildet] sich aus der Vielfalt individueller Besonderheiten[. p. 192]

Daarentegen en daarom is Emcke vóór pluriformiteit. Voordat zij dat nader verklaart, prikt zij echter o.a. het beroep op bezorgdheid als vals door als ware het

ein Affekt, der politisch ernst und keinesfalls kritisiert werden sollte[, ... a]ls würde jedes Abwägen und Nachdenken, jede Form der Skepsis den eigenen Gefühlen und Überzeugungen gegenüber die Befriedigung auf inakzeptable Weise einschränken. Die Sorge wird so erhoben zu einer politischen Kategorie von eigentümlicher Autorität.[p. 38]

Vul de namen van de huidige coalitiepartijen maar in. Voor hen

[fungiert d]er Begriff vom »besorgten Bürger« [...] als ein diskursiver Schild,[p. 40]

Want

[d]ie Sorge [...] schützt so vor jedweder Kritik. So wird das Tabu erfüllt und zugleich unterwandert. [...] Der »besorgte Bürger«, so wird suggeriert, ist unantastbar.[p. 41]

Nogmaals, als je vertaling wenst, laat ajb weten.

Met standaardisatie mik je op uniformiteit. Maar het gaat daarbij om middelen. Het doel is, zo mag ik toch aannemen, immers juist niet, nota bene niet, dat burgers

als individuelle Personen **unsichtbar** gemacht[,] nicht gesehen als Teil eines universalen Wir[, sondern] **sichtbar** gemacht oder konstruiert [werden] als Andere, als »nicht-Wir«.[p. 48]

Voor optimale standaardisatie van middelen moet ... òns daarom

interessier[en] was [...] Menschen sagen und was sie tun,[d.h.] ihre **Handlungen**[. ...] Diese Betrachtungsweise beurteilt [...] was [individuelle Personen] in einer **konkreten** Situation sagen und tun (und damit anrichten). Eine solche Betrachtung lässt zu, dass diese Personen in einer anderen Situation auch anders handeln könnten.[pp. 50-51]

Dat komt neer op wat ik subjectief situationisme noem en

dann müssen wir eine Sprache und Praktiken und Bilder finden für diese Pluralität.[p. 197] Die falschen Verallgemeinerungen, in denen Individuen nur noch als Stellvertreter für eine ganze Gruppe verhaftet werden, müssen zerteilt werden, damit wieder einzelne Personen und ihre Handlungen erkennbar werden.[pp. 212-213] Dazu gehört auch, den Essentialismus der Fanatiker nicht ebenfalls mit essentialistischen Unterstellungen zu beantworten.[p. 189]

Ziedaar Metapatroon als stelselmatig passende modelleermethode, te weten een open, algemeen bruikbaar en houdbaar middel ter facilitering van pluriformiteit (lees ook: variëteit).

Maar waaróm is pluriformiteit dè maatschappelijke ... opgave, waarop dáárom o.a. standaardisatie moet zijn berekend? (Ook) volgens Emcke omdat

[e]s [...] zu den gesellschaftlichen Selbstverständlichkeiten [gehört], dass wir auf unterschiedliche [...] Bedürfnisse eingehen.[p. 160]

Dat vergt nu eenmaal

eine Form [...], in der sich vielfältige Verbindungen und Verknüpfungen ergeben.[p. 163]

Standaardisatie voor dät doel

schmäleret niemandes Rechte, [...] missachtet niemanden[, s]ondern [...] erweitert den Raum, in dem alle miteinander als Freie und Gleiche leben können. Das ist das Mindeste, was zu tun ist[, weil] es [...] im Interesse aller lieg[t], dass die gleiche Freiheit und die gleichen Rechten auch allen zugestanden werden.[pp. 163-164]

Ik heb Emcke's aansporing niet nodig, dat

die Aufgabe, eine offene, plurale Gesellschaft zu verteidigen, in der [...] Vielfalt gedeihen kann, [...] allen zu[kommt].[p. 171]

Wat jij van mijn inzet merkt, is nog maar eens een emailbericht als dit. :-) Overigens spreekt bevorderen mij meer aan dan verdedigen. En voel je ajb inmiddels tevens door Emcke dringend aangesproken die stelt dat

[e]s [...] darauf ankommen [wird], weiterhin [...] Vielfalt nicht nur zu dulden, sondern auch zu feiern. Nur in der Vielfalt blüht die Freiheit[. p. 183]

In en voor een zgn informatiesamenleving is – de voorwaarde voor – open dynamische betekenissenvariëteit zo mogelijk extra onmisbaar. Tja,

[i]nsofern hat es auch etwas merkwürdig Enttäuschendes, darauf zu warten, jemand anderes würde sich einmischen – und nichts passiert.[p. 101]

Een overheid die vooral uit onbenut digitale infrastructuur voor informatieverkeer verwaarloost, als infrastructuur dus door-en-door maatschappelijk, staat voor een inhaalslag. Dat moet met besef van de daadwerkelijke maatschappelijke opgave beginnen. Daarvoor kan je dus bij Emcke terecht, maar zeker niet bij haar alleen (wanneer je mij niet serieus wil nemen). Er is serieuze literatuur genoeg over noodzakelijke pluriformiteit als beschavingskenmerk. De strekking:

Pluralität in einer Gesellschaft bedeutet nicht den Verlust der individuellen (oder kollektiven) Freiheit, sondern garantiert sie erst.[p. 193 E]ine solche Gesellschaft erzeugt das Vertrauen[. pp. 195-196]

Trek het je ajb ook en vooral voor (Bureau) Forum Standaardisatie aan dat

[d]ie Pluralisierung der Perspektiven [...] sich [...] noch weiter in den Behörden und staatlichen Institutionen [...] vollziehen [soll, weil dort] sich das Selbstverständnis einer Gesellschaft [zeigt. p. 206]

Maar is een pleidooi vóór pluriformiteit niet netzo, eh, dogmatisch als een pleidooi ertégen? Hmm, nee. Emcke vat het prachtig samen:

Im Aussprechen der sozialen und politischen Wahrheit fühle ich mich auch durch sie und an sie gebunden.[p. 214]

Je mag het ook een paradox noemen dat het enige gelijk waarop iemand absoluut aanspraak mag maken, is dat z/hij nooit absoluut gelijk heeft. Kortom, met erkenning van pluriformiteit zit je nog het minst verkeerd.

Hopelijk heb je deze tekst helemaal gelezen. Laat ajb van je horen.

96.21

Ik zie overeenkomsten tussen enige veronderstellingen die Jan Brouwer maakt en wat ik als zodanig doe. En voor zover ik “de algemene kennistheorie” begrijp zoals hij die in **De eindeloze trap** (AFdH, 2011) oppert, heeft wat hij daar bijbehorend als “een methode geformuleerd [heeft, dwz] de organische methode,” inderdaad wel wat

van Metapatroon weg. Zoals hij 'zijn' methode samenvat, zie daarvoor pagina 293, vergt m.i. echter zoiets als herschikking volgens 'mijn' veronderstellingen, en dat levert dan Metapatroon op, om voor stelselmatige ontwerpogaven bruikbaar te zijn (dus inclusief overzichtelijke documentatie). Ik laat die vertaalslag graag aan de geïnteresseerde lezer over. Wie meteen aan de slag wil, kan meteen bij Metapatroon terecht.

96.22

Een gesprek, een enkele opmerking erin, kan vanuit waar de overdrachtelijke steen de oppervlakte van de vijver raakte, betekenismatig in allerlei richtingen na- en doorgolven.

In de zin van wat zoal voor een gedicht doorgaat, ben ik beslist géén dichter. Zo'n gedicht, eh, de dichter mèt zo'n tekst, zegt mij meestal ook weinig tot niets. Zet ik mijzelf meteen op een dwaalspoor, omdat ik ervan uitga dat het resp. z/hij ermee mij iets wil zeggen?

Mag ik desondanks wat beweren (lees ook: willen zeggen) over dichtkunst? Ik beseft dat een tekst eenvoudiger valt te onthouden dankzij (regel)maat en rijm. Maar dat zijn geen nodige en voldoende kenmerken van een gedicht, als ze dat ooit al waren. Wellicht zit onderscheid 'm niet zozeer in het werk als resultaat, maar in het motief van wie het maakt. Een dichter, hmm, een tegenwoordige dichter, laat zich dan aanwijzen als iemand die met voorrang zichzelf iets wil verduidelijken. Ofwel, over heen-en-weer golvende voortzetting gesproken, z/hij doet verslag van gesprek met vooral zichzelf (maar dat vind ik ook van wat een opstel heet). Dat maakt op iemand anders dan vaak de indruk van onduidelijkheid, eventueel voorzien van gelukzalig stempel van een jemig-de-pemig moment à la Koos Koets. Het middel waarmee z/hij dat probeert, wil z/hij vervolgens – soms – wel delen.

Als dat zo is, hoef ik me niet te verbazen dat ik er vaak niets van snap. Ik heb geen idee welke ervaring Koos het cijfer "mozes kriebel" geeft (en die is Koos zelf trouwens ook gauw weer kwijt). Menig aforisme kan ik daarentegen onmiddellijk waarderen.

Wat is dit dan voor tekst?

Voor eventuele aanknopingspunten heb ik nog maar eens Wikipedia opgeslagen, ditmaal het lemma **Poëzie** (geraadpleegd op 6 december 2024). Tja, "[p]oëzie valt moeilijk eenduidig te definiëren." Nee, dat hoef je mij niet te vertellen. Wat ik onder semiotiek (lees ook: tekenleer, informatiekunde) versta, dient ter verklaring resp. bevordering van omgang met betekenisvariëteit.

Over iets enkelvoudig opgevat, wàt dan ook, vooruit, neem een woord als poëzie, kan onmogelijk worden volgehouden dat 'het' een algemeen geldige betekenis, met andere ... woorden altijd dezelfde betekenis, heeft voor iederéén. Daarom beschouw ik een teken, nota bene elk teken, als samengesteld. Dat ene woord in het voorbeeld, poëzie, dus, noem ik een signatuur. Denk inderdaad aan je zgn handtekening. De betekenis ervan kàn pas "eenduidig" bepaald raken door tot het teken in kwestie eveneens te rekenen waar de handtekening 'onder' staat. En dat tekengedeelte, klopt, uitgaande van wat als signatuur telt, noem ik context.

Opnieuw kom je niet ... onder herhaalde lezing uit. :-) Maar is dat overigens niet wat – veel – poëzie kenmerkt? Je moet resp. kunt meerdere keren door een gedicht heen. Zo ervaar je wat de hermeneutische cirkel heet. Johan Cruijff vatte samen: "Je gaat het pas zien als je het doorhebt." Onderdelen laten zich slechts volgens het geheel begrijpen. Maar wat doe je als dat geheel je – nog – ontgaat?

Of je het beseft of niet, en meestal niet, je interpreteert àltijd, en àltijd volgens een theorie. Meteen het eerste ‘onderdeel’ dat je tegenkomt, toets je eraan. Je wijzigt je theorie zonodig, wat helaas overigens zelden gebeurt, enzovoort. En wanneer je, later een teken van zulk begin af aan nogmaals ‘bekijkt,’ is het inmiddels alweer een ànder teken. Zowel je aanvankelijke theorie als stellig de, zeg maar, buitenwoordelijke context is gewijzigd. Daaraan is overigens ook en vooral de dichter zèlf onderhevig, alsmaar wijzigende interpretaties, zoals jij als de dichter die je wèl bent stellig kunt bevestigen. “Het is niet voor niets dat over het schrijven van goede poëzie soms erg lang wordt gedaan,” staat er in het Wikipedia-lemma. Maar geldt dat louter voor poëzie? Nou, nee.

Jij waarschuwt dat we op onze hoede moeten zijn. Dat is m.i. voor wie prompt àfwijst, voor wie hoe dan ook meteen maar slaafs helpt bestrijden, wat z/hij vreest dat op afwijking uitloopt van de betekenis die z/hij van iets – abusievelijk, dus – ènkelvoudig opgevat zelfs voor algemeen geldig houdt.

Het is dus niet zo, dat – bijvoorbeeld – een woord apàrt genomen in strikt enkelvoud dè hoofdbetekenis heeft. Nee, een zgn signatuur heeft ‘op zichzelf’ nooit betekenis, dus ook géén letterlijke betekenis of denotatie met daarvan pas afgeleid bijbetekenissen, zgn connotaties. De betekenismatige eenduidigheid ‘ontstaat’ principieel als configuratie en die ‘bestaat’ uit een signatuur èn een context.

Nogmaals uitgaande van een signatuur is het onzin om aan een bepaalde context voorrang te verlenen voor zoiets als dè letterlijke betekenis. Willekeurig wèlke betekenis vergt – combinatie van – signatuur èn context. Dat verklaart niet alleen momentane meerduideligheid van een signatuur door veronachtzaming van het contextgedeelte, maar ook dynamiek van betekenissen. Immers, dezelfde signatuur, maar andere context: andere betekenis, enzovoort.

In genoemd Wikipedia-lemma staat in de aanhef dat het met “[p]oëzie [gaat] om betekenissen over te brengen ter aanvulling, vervanging of ondermijning van de prozaïsche, ogenschijnlijk letterlijke betekenis.” Maar als “letterlijke betekenis” een waanidee is, komt èlk taal- resp. tekengebruik voor de aanduiding met poëzie in aanmerking, nietwaar?

Evenmin bruikbaar vind ik daar de opmerking, dat “[v]anaf het midden der twintigste eeuw [...] de dichtkunst soms meer algemeen beschouwd [wordt] als een wezenlijk creatieve handeling waarbij taal gebruikt wordt.” Zo acht ik de kwalificatie als “wezenlijk” wederom onzinnig, omdat helemaal niets apàrt bestaat, maar een of ander verondersteld iets dat àltijd situationeel ‘doet’ (en daarom behoort context, zeg maar als weergave van desbetreffende situatie, ònlosmakelijk tot èlk teken). Voorts vind ik èlke zgn taalhandeling scheppend. Want voor zoiets als de eerste stelling van semiotiek houd ik dat èlk teken, ja, èlk teken, een verzoek tot inschikkelijkheid is. Dat vergt nu eenmaal creativiteit, want cognitief vermogen van de opsteller die met een teken de geadresseerde(n) probeert te beïnvloeden, geadresseerde(n) die de verzoeker daarvoor eveneens cognitief vermogen toedicht.

Overigens geeft die ene opmerking in het Wikipedia-lemma wel degelijk blijk van enig besef van veranderende betekenissen door vermelding van een periode, te weten “[v]anaf het midden der twintigste eeuw.”

Als een dichter er alweer opzettelijk(er) op mikt, ik citeer hier ook verder uit genoemd Wikipedia-lemma, “een veelvoud van interpretaties mogelijk [te maken],” ben ik geneigd om contextuele ver-dicht-ing als methode ervoor te opperen. Want ònvoldoende explicitering van context houdt nog allerlei betekenissen open. Omdat

– sommige, maar welke precies is ook open – overige woorden in een ver-dicht zich mede als de context van het ene woord laten opvatten, en zo heen en weer voor elk woord, kunnen zich talloze signatuur-context configuraties met bijbehorende betekenissenvariëteit aandienen en “zorgen voor een verrassingseffect.” Maar volgens mij worden niet slechts “[i]n poëzie [...] vormen en conventies gebruikt om een andere interpretatie van woorden te suggereren.” Tenzij, over problematische criteria gesproken, alles voor poëzie in aanmerking kan komen.

Er is sprake van humor door de geadresseerde van de betekenis langs het ene contextspoor te overtuigen, om vervolgens de aanwijzing van het andere spoor te verstrekken waaruit met een schok de dienovereenkomstig andere betekenis volgt. Een ge- resp. ver-dicht vormt aldus geen uitzondering op ‘normaal’ taal- en tekengebruik, maar máákt gebruik van het kennelijk nog vergaand ònbegrepen beginsel van betekenissenvariëteit. Hoe kariger context, des rijker een ‘tekst’ als bron van interpretaties door “resonantie tussen anderszins ongelijksoortige beelden – een gelaagdheid van betekenissen waarbij niet eerder waargenomen connecties worden gevormd.” Maar, ander voorbeeld, een schilderij als egaal gekleurd vlak tegen een achtergrond in dezelfde kleur slaat door. Wát er ‘staat,’ en verhoudingsgewijs waar, luistert èxtra nauw om ruimer te kunnen (aan)spreken. Zelfs beperkt tot – weergave van – klanken, en dan vooral met – zinnen met – woorden, geldt zeker volgens moderne(re) opvattingen over poëzie m.i. niet, zoals volgens dat Wikipedia-lemma wèl geldt, dat “[p]oëzie [...] over taalvormen en -conventies [beschikt] die afwijken van het gewone spraakgebruik en het geschreven proza.” Althans, een categorisch verschil zie ik niet. Het is volgens mij meer zulke ver-dicht-ing, en die ervaar je dan door de behoefte aan resp. noodzaak tot herhaalde herlezing, die je van enige tekst de suggestie biedt van “alternatieve interpretatiemogelijkheden[, van] verbanden en overeenkomsten tussen ongelijksoortige verschijnselen.” Je bent met zoiets als een traditioneel prozaïsch opgemaakte tekst alleen – veel – minder bedacht op “het op meerdere manieren kunnen lezen, begrijpen en interpreteren [er]van.”

Elke samenleving is pluriform. Het is daarom bepaald geen luxe, maar dringende noodzaak dat – wij als onderling ook nog eens van situatie tot situatie juist mede als gevolg van onderling verkeer verschillende, vandaar die pluriformiteit – leden kritisch-opbouwend – blijven – leren omgaan met uiteindelijk “meerdere manieren” waarop wij ons dus mèt elkaar daadwèrkelijk gedragen. Over poëzie vermeldt dat Wikipedia-lemma tevens dat “[o]ntvankelijkheid [er]voor [...] mede afhankelijk [is] van de mate waarin deze wordt gecultiveerd.” Is het dan ook zo, dat onderwijs in schrijven en lezen van opzettelijke ver-dicht-ingen, prima, noem het maar poëzie of, alweer ruimer genomen, literatuur, bij uitstek kan helpen bij ontwikkeling van besef van maatschappelijke verantwoordelijkheid, zeg maar als model voor erkenning van samenhangende verschillen? Klinkt aannemelijk, vind ik. Nee, op de middelbare school heb ik dat zó niet geleerd, maar ik sluit niet uit dat ik domweg niet oplette. Leiders vinden òpleiding, interessant woord in deze ... context, van wie zij als zgn gelijkgeschakelde leden van hèt volk beschouwen tot individuele burgers met elk kritisch-opbouwende instelling echter overbodig (lees: gevaarlijk voor zichzelf). Tja, je moet als onderdeel, individuele burger, dus, het geheel als inherent pluriform – willen – begrijpen om de waanzin ervan te herkennen (en resp. om je tijdig ertegen te verzetten).

Ik ben eraan toegekomen digitalisering erbij te halen. Dat blijkt alles te maken te

hebben met dichtkunst zoals ik dat hierboven schetste, maar nadrukkelijk als contrast. Ik kan er kort over zijn. Een computer(programma) denkt resp. interpreteert niet. Zeker voor facilitering van informatieverkeer en zgn administratieve taken moet de uitkomst van digitale verwerking/-plaatsing bewijsbaar eenduidig zowel bereken- als navolgbaar zijn. Als het ware tegenover de dichtelijke oriëntatie op zelfs vaak open meerduidigheid geldt voor beheersbare digitalisering waarop gebruikers moeten kunnen vertrouwen, dus zelfs altijd de strenge eis van eenduidigheid. Hoe die eis resp. voorwaarde kan, en ook moet, worden geborgd, heb ik reeds toegelicht. Ik herhaal dat elk teken als samengesteld moet worden beschouwd; de identificatie van een teken omvat méér dan een signatuur; er hoort daarvoor altijd context bij; voor eenduidigheid moet tevens de context, zoals het formeel heet, nodig en voldoende uitgedrukt zijn.

Wat nodig en voldoende is, hangt van het bereik af. En van voorkennis van gebruikers. Het Internet is allang exemplarisch voor willekeurig bereik. En voor verscheidenheid van voorkennis. Dat zet druk op – de noodzaak van – explicitering van contextuele verbijzondering.

Juist een bekwame dichter zou óók een bekwame informatiekundig ontwerper voor stelselmatig bemeten opgaven kunnen zijn. Want z/hij is met meerduidigheid vertrouwd. Zo'n dichter heeft een voorsprong in aanvaarding van het ... verschil tussen dichtkunst en informatiekundig ontwerpen voor digitalisering. De contextueel opzettelijke wanorde die z/hij dichtelijk schept, is ongeschikt, zelfs ... uitgesproken risicovol, voor beheersbare, verantwoorde enz. digitalisering. De reële betekenissenvariëteit moet contextueel opzettelijk ordelijk uitgedrukt zijn. Zoals er voor dichtkunst géén methode kan bestaan, is die er voor stelselmatige ordening van (lees ook: samenhang tussen) eenduidige betekenisverschillen wél.

Nogmaals, ik vermoed dat je dichter moet zijn om dat te willen begrijpen. Onder bestuurders zijn – zulke – dichters blijkbaar zeldzaam, van zgn ict-ers nog maar gezwegen.

Kort? Op de ontwerp- annex modelleermethode voor eenduidige ordening van betekenissenvariëteit, ik heb het over Metapatroon, ga ik toch wat nader in. Een dichter kan het laten bij suggesties van verwevenheid. Dat moet z/hij zelfs doen voor alsmaar verdere interpretatie(mogelijkheden) van en volgens, zoals ook jij de werkelijkheid duidt, wederzijdse afhankelijkheden. Daarentegen voor een computer(programma) moet, zeg ook maar, wisselwerking, voorbereidend nodig en voldoende zijn uitgewerkt tot voor zover relevant expliciete verschillen-in-samenhang, opdat zo'n middel ze navolgbaar volgens vereiste eenduidigheid kan verwerken (inclusief verplaatsen).

Over wederzijdse afhankelijkheid wordt doorgaans echter nog gedacht op een manier die onbeheersbaarheid bevordert. De grondige vergissing betreft de veronderstelling dat slechts het ene ding op het andere ding werkt, en omgekeerd. Het is alweer nauwkeuriger om ervan uit te gaan dat een ding verkeert in een situatie. Dat ene ding maakt er dus onderdeel van uit. Dat kan óók een ander ding doen, maar een situatie omvat altijd zoveel méér. Om bij dat ene ding te blijven, het ondergaat invloed van de situatie in kwestie. Een ding dat over cognitief vermogen beschikt, dat ding kan dan een subject heten, kan mede onder interpretatie enzovoort van die invloed differentiële invloed op de situatie uitoefenen met verandering ervan tot gevolg, inclusief van zowel zichzelf als van enig ander ding, eventueel ook een subject, als allemaal onderdeel van die situatie.

Wat voor het ene ding altijd situationeel geldt resp. wat het als zodanig doet, geldt telkens voor elk ding en dus voor gedrag ervan.

Een zgn ding is dus niet onveranderlijk, integendeel. En wat als een ding wordt verondersteld, is nogal willekeurig. En wat omvat de bijbehorend willekeurig veronderstelde situatie 'van' dat moment zoal (niet)? Dat moet altijd ... iets zijn tussen een gedeelte van dat ding 'zelf' en alles. Kortom, allemaal bepalingen door een subject afgeleid van resp. herleidbaar tot telkens 'zijn' momentane motief, enzovoort. Dat geldt ook voor het (tijds)interval om voor een verandercyclus aan te nemen. Het moet wel praktisch blijven.

Maar het is voor een open samenleving hoe dan ook rampzalig, zeg ook maar allesbehalve praktisch, om klakkeloos – vaak overigens vermeende – traditie te blijven volgen voor wat als dingen erkenning verdienen en ze zelfs als wezenlijk te beschouwen, dwz als voorzien van zoiets als onveranderlijke kern.

Voorwaarde voor dynamiek zijn verschillen. Tevens voor evenwichtige verhoudingen is dat samenhang ertussen volgens opbouwende verdeling.

Dat lijkt niet volgens de heersende politiek-bestuurlijke verhoudingen te passen. Ooit gedaan?

En gevestigde dichters zullen het ook wel ongepast vinden wat ik beweer. Ik houd dus elke variëteitsdenker voor een vanzelfsprekende dichter.

Er zijn stellig ook dichterlijke politici geweest, maar uiterst zeldzaam. Menno ter Braak legt zich niet bij onverenigbaarheid neer en stelt – zichzelf als – “een politicus zonder partij” voor. Daarvoor is en blijft niet alleen wie valselijk een totale zgn volkseenheid voorspiegelt, een aggregaat waar daarom slechts één partij bij past waarvan daarom z/hij natuurlijk als de absolute leider verder iedereen als volger verdient, echter volstrekt doof. Doof houdt zich eveneens wie er per saldo voordeel van verwacht.

Maar volgens uniformiteit van deelnemers zijn verhoudingen niet levensvatbaar. De pluriformiteit van dynamiek van evenwichtige verhoudingen vergt verdelende macht volgens dichterlijke vrijheid.

Als volhouden niets oplevert, blijft opgeven onverantwoordelijk.

96.23

Dat klinkt als – in die volgorde – bedrijfskundige studie afronden en ander werk zoeken.

Ik weet niets van een zgn Application Programming Interface (API). Nou ja, niet als programmeur. (Ook) jij moet het op die manier m.i. niet eens willen begrijpen. Wel dat het ermee gaat om koppeling tussen geprogrammeerde 'dingen.' Een mens doet er – nog – niet aan mee. Het ene digitale ding stelt via zo'n koppeling zoiets als een vraag aan een ander digitaal ding, waarna dat andere ding aldus gekoppeld het ene ding bijbehorend antwoord geeft. De extra koppeling is bedoeld om vraag resp. antwoord te kunnen beperken tot wat functioneel telt. Zeg ook maar dat de feitelijke werking van het andere ding er voor het ene ding niet toe doet. Het ene ding kan met zo'n vraag strikt mikken op wat het – als antwoord – beschikbaar wil krijgen.

Nee, niets nieuws.

Maar vóóordat je aan zo'n koppeling begint, althans, als je er uiteindelijk als mens voor alle duidelijkheid wat aan wilt hebben, moet je dus extra precies weten of het andere ding op aldus gestandaardiseerde aanvraag levert wat betekenis betreft, dus niet alleen vorm, maar ook en vooral, zeg maar, inhoud, voldoet aan waar het ene ding mee verder kan. En dat moet extra precies, omdat digitale dingen niet uitgerust

zijn met het vermogen om een contextuele meerduidelijkheidsknoop verantwoord (lees ook: het minst ònverantwoord) dóór te hakken.

Of je een interface een API noemt, of niet, niemand mag er oplossing van verwachten, zolang het probleem betekenismatig niet gròndig bekend is.

Afgaande op wat jij erover gezegd hebt, ontbreekt dat inzicht. Erger nog, niemand ziet er blijkbaar zelfs maar enig ... probleem in.

Wie het noodzakelijke betekenissenoverzicht opgesteld heeft, kan dan nog belemmerd blijven door het idee van aparte vraag-antwoordcombinaties, en voor elke combinatie een API – laten – ontwikkelen. Met veel, en alsmaar méér van zulke combinaties is het oude wildgroei in nieuwe zakken.

Dat verhindert kwaliteitscertificering helaas niet.

Het kàn zijn, dat dingmatige betekenissen over en weer wel degelijk allang nodig en voldoende gedetailleerd uitgezicht èn gedocumenteerd zijn, nota bene lòs van – API als – koppelingstèchniek, Als jij productmanager bent, moet je inzage hebben. Over probleem gesproken, bestaat die documentatie niet, wordt managen, zachtjes uitgedrukt, moeilijk.

Dankzij betekenismatig overzicht kan je – pas – verdeling in digitale dingen serieus heroverwegen. Volgens een gewijzigde indeling kunnen sommige vragen niet langer aan de orde zijn, àndere vragen juist weer wèl. Bepaal allereerst eventuele herverdeling in overleg met iedereen die relevante ‘dingen’ beheert. Belangenstrijd, inderdaad. Daarna zijn – alsnog – benodigde koppelingen aan de beurt.

Eén en steeds dezelfde koppeling, ach, waarom niet een API genoemd, kan op allerlei vraag-antwoordcombinaties worden bemeten door tevens te voorzien in parameters voor betekenisbepaling. Ze heten vaak metainformatie. Zo blijft idealiter dan één, immers algemeen bruikbare, API over (mits in eenduidigheid van contextuele verbijzondering voorzien is). Klopt, dan is het betekenissenoverzicht vóórafgaand niet nodig, want zo’n koppeling kan willekeurige verdeling over dingen van digitale verwerking aan. Je kunt daarmee bedoelde verdeling gaandeweg optimaliseren (wat uiteraard vooral veranderkundig helpt om helaas onvermijdelijke weerstand van belanghebbenden te ... managen).

Er is echter nog alom meteen weerstand tegen voorrang voor betekenismatige oriëntatie. Het vinden van een betaalde baan met ruimte ervoor en bijbehorend zicht op het kunnen leveren van kritisch-opbouwende bijdragen is dus niet eenvoudig.

96.24

Je hebt gelijk, dat is een overduidelijk ‘geval’ van waarover we het hadden. Hier een korte reactie.

Tja, specialismen maken en houden het voor de resp. specialisten wel eenvoudiger. Maar als een probleem inzicht in ruimer(e) verband(en) vergt, en in een zgn vernetwerkte wereld neemt de kans erop uiteraard alsmaar verder sterk toe, blijft het onoplosbaar zònder bijbehorend ruimer overzicht. Op z’n minst moet daarom informatie uit verschillende specialistisch georiënteerde registers selectief worden vergaard en samenhangend geordend.

Dat is om allerlei redenen echter wat ingewikkelder dan het lijkt. Zo verzetten specialisten zich er domweg tegen. Daarvoor gebruiken ze graag het argument van bescherming van de levenssfeer (privacy). Ja, belangrijk, herstel, zéér belangrijk. Wat ze echter niet vermelden, is dat ze èrgens de baas over willen zijn. En dat, de baas, dus, zijn ze in een samenwerkingsverband niet.

Voorts is zgn vaktaal een kenmerk van specialisme. Ofwel, wat een specialist van de

ene soort onder een, zeg maar, woord verstaat, kan dus verschillen van wat het betekent voor/volgens een specialist van een andere soort. Dergelijke verschillen zijn er niet voor niets, Het is zinloos, zelfs gevaarlijk, om ze te – proberen te – elimineren. In een samenhangend overzicht moeten ze juist tot uitdrukking komen. Dat lukt met Metapatroon als modelleermethode van/voor betekenissenvariëteit. Moet er dan één, allesomvattend register worden ingericht? Nee, meerdere gescheiden registers is prima. Maar, nogmaals, voor overkoepelende taken moet er óók informatie uit kunnen worden geselecteerd en volgens overkoepelende samenhang gerapporteerd aan wie tot zúlke inzage bevoegd verklaard is. Daarvoor hoeft aan die aparte registers niets te veranderen. Wat volstaat, is om ze op een zgn informatierotonde aan te sluiten. Om de verschillende – soorten – specialisten daarmee te laten instemmen, is helaas al moeilijk genoeg; zij zien er een aanval op hun – vermeende – onafhankelijkheid in. Er bestaat weliswaar zgn overkoepelend gezag, maar bestuurders weten nu eenmaal weinig tot niets van de verschillende specialismen en dŭrven geen samenwerking van specialisten te eisen. Daarom blijft dit probleem van gebrekkige tot ontbrekende coördinatie – niet alleen – de kop opsteken.

96.25

Je kunt òmgekeerd echter ook zeggen dat oriëntatie op betekenis tegenwoordig zelfs overheerst, zoals overigens zo vaak, zo niet altijd, maar op ènkelvoud en dan zelfs op de valse schijn ervan. Zo van, wat ik ergens onder versta, is dè betekenis ervan. Als iemand – ànders – er iets ànders onder verstaat, tja, kàn dat dus géén betekenis zijn. Sterker nog, iemand die zich niet schikt naar mijn betekenis, is zònder betekenis. Kortom, volstrekt overbodig, zelfs uitgesproken lastig wanneer z/hij aandringt op meerdere, verschillende betekenissen en bijgevolg de opgave van afweging en -stemming, wèg met haar/hem.

Nogal wat mensen zijn kennelijk achterlijk genoeg om te – gaan – geloven dat de zgn leider die zij zo benoemen hun als volgers van dezèlfde betekenis vindt als die zichzelf waant. Maar een groter ... verschil is moeilijk voorstelbaar.

Natuurlijk zijn talloze mensen niet zo áchterlijk. Maar wat kùnnen ze ter bevordering van evenwichtige verhoudingen met dynamiek van betekenisverschillen van dien redelijkerwijs – nog – doen, wanneer zo'n dwaas eenzijdig macht over hen – gekregen – heeft?

Vul maar in.

96.26

Zoals afgesproken geef ik je spoedige reactie op wat ik opgevat heb als je vooralsnog informele verzoek voor een offerte.

Aan rechtspraak zit, het klinkt wellicht oneerbiedig, een logistiek aspect. De Rechtspraak(organisatie) biedt immers, en daarvoor is zij als enige verantwoordelijk gesteld, voorzieningen voor – wat ik hier maar even noem – rechtsparakelijk verkeer. Dat verkeer is zelfs overwegend informatieverkeer. Daarvoor komt dus o.a. zgn digitalisering in aanmerking.

Nogal simplistisch uitgedrukt betreft rechtspraak – telkens – een geschil, met aanvankelijk dus (een) partij(en) aan de ene en (een) partij(en) aan de andere kant. Er zijn aldus per geschil twee, zeg maar, afhankelijke partijen. Als derde (partij) is de ònafhankelijke rechter betrokken om het geschil te beslechten.

De eiser en gedaagde met de rechter er als het ware tŭssen kunnen als de

deelnemers worden aangemerkt waarom het met rechtspraak om begonnen is, zeg maar dat zij de drie hoofdpersonen ervan zijn. Zij kunnen resp. moeten als zodanig echter door aanvullende deelnemers ondersteund worden. Zulke deelnemers die herhaald bij geschillen betrokken worden zijn vooral advocaten, deurwaarders en notarissen; voor deelname in (een) bepaalde hoedanigheid (-heden) moeten zij aangesloten zijn bij respectievelijke beroepsverenigingen.

Verloop van rechtspraken informatieverkeer is erbij gebaat, want ook en vooral in het belang van bedoelde beroepsbeoefenaren voor hun cliënten, indien de Rechtspraak(organisatie) op voorhand tevens beschikt over informatie over hen, zulke beroepsbeoefenaren, dus. Daarom zijn de Nederlandse Orde van Advocaten (NOvA), de Koninklijke Beroepsorganisatie van Gerechtsdeurwaarders (KBvG) en de Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie (KNB) elk met de Rechtspraak(organisatie) overeengekomen periodiek een selectief afschrift van het ledenbestand beschikbaar te stellen. Hier ruw geschetst betreft de informatie aangesloten zowel kantoren als personen en welke personen voor welke kantoren werken.

Het komt blijkbaar voor dat een beroepsvereniging onaangekondigd de samenstelling en/of opmaak van het afschrift in kwestie wijzigt. Dat zou onlangs wederom zijn gebeurd. Dat vergt dan dienovereenkomstige aanpassing van de voorzieningen die de Rechtspraak(organisatie) biedt, nota bene moet bieden, voor – coördinatie van – rechtspraken (informatie)verkeer.

Mijn voorstel luidt om een dergelijk incident te benutten voor een structurele opzet. Voor zo'n opzet pleiten jij en ik zowat vanaf ons eerste gesprek over rechtspraken digitalisering, en dat is alweer ruim tien jaar geleden. Ik heb er o.a. enkele – afschriften van – aan jou gerichte emailberichten op nagelezen. Wij zaten inderdaad vrijwel meteen op het spoor van de noodzaak om voor stelselmatig bereik deelnemers te differentiëren. Precies, volgens zgn situationele hoedanigheden. Met de informatieronde laat zich informatie over beroepsbeoefenaren thans alweer samenhangender benutten. Een structurele oplossing biedt echter pas – zoiets als – een door de Rechtspraak(organisatie) bijgehouden register met informatie over rechtspraken (informatie)verkeersdeelnemers en om dat register op de informatieronde aan te sluiten.

Voorrang verdient m.i. informatiekundige advisering over zo'n register. In pakweg vier à zes weken valt nut & noodzaak ervan te schetsen inclusief aanbevelingen voor vervolg (en een naamsuggestie).

Je kunt de adviesopdracht beperken, als dat voor een gunstig besluit erover helpt, tot verkenning van een register met informatie over slechts deelnemers aan financiële aspecten van rechtspraak. Van het resultaat mag jij dan opmerken dat het, hoe verrassend, ook algemeen bruikbaar is.

Datzelfde register, maar dit terzijde, :-) is vervolgens onmisbaar voor de stelselmatig benodigde autorisatievoorziening om zgn digitale toegankelijkheid tot rechtspraak deugdelijk te regelen. Oh ja, zgn rechtzoekenden staan 'zelf' uiteraard eveneens in het register. En omdat omgekeerd alle zgn personages (lees: persoon-in-situationele-hoedanigheid) herleidbaar zijn tot personen, helpt dat register via die autorisatievoorziening voorts om te voldoen aan de AVG-eis van het inzage-recht van een zgn betrokkene.

96.27

In hun inleidende hoofdstuk in **Playing with Complexity: Management and Organisation of Large Infrastructure Projects** (proefschrift, 2010) vermelden Marcel Hertogh en Eddy Westerveld als noemers voor

big problems[:] 1. time, 2. budget and benefits [en] 3. stakeholder satisfaction.[p. 18]

Wat mij betreft behoort het laatstgenoemde overigens vooròp te staan. En voordelen acht ik ertoe behoren. Uiteraard tellen niet slechts financiële voordelen. Ja, ze moeten worden afgezet tegen ‘nadelen’ van niet louter financiële kosten. Hoe dan ook kenmerkend voor zgn grote-infrastructuurprojecten zijn, zo stellen Hertogh en Westerveld,

time delays, cost overruns and a general difficulty in meeting the demands of stakeholders.[p. 21]

Maar waarom geldt dat óók allang voor zowat elk, zeg maar, kleinste digitaliseringsproject? Dat komt omdat een voorziening vaak nog als apart gedacht enzovoort wordt. Als pas ná voltooiing het ruimere verband aan de orde komt, en het Internet is exemplarisch voor dynamiek van netwerkverhoudingen, blijkt zo’n voorziening daarvoor tekort te schieten. Elke verdere poging om aanvankelijke apartheid in stelselmatigheid te wijzigen, is uiteraard tot mislukking gedoemd. Dat máákt dus zelfs onoverkomelijk ... complex. Daarentegen moet tegenwoordig – vrijwel – elke voorziening van meet af aan als element van relevant systeem annex stelsel (lees voor digitalisering: infrastructuur voor informatieverkeer) opgevat zijn. Dat is dankzij gròndig stelselmatig bemeten aanpak gericht op facilitering van dekkende betekenissenvariëteit helemaal niet zo ingewikkeld. En voor digitale in elk geval véél en véél minder dan voor zgn fysieke infrastructuur. Bijvoorbeeld de ‘ruimte’ die digitale voorzieningen vergen, is meestal verwaarloosbaar. Ofwel, ze zitten niet of nauwelijks in de weg, zodat er voor belanghebbenden in dàt opzicht minder redenen voor bezwaren ertegen zijn. Maar o.a. energieverbruik vergt eventueel juist èxtra aandacht, en informatiebeveiliging zeker.

Over digitale infrastructuur schrijven Hertogh en Westerveld nergens in **Playing with Complexity**. Voor, ik noem het hier maar, fysieke infrastructuur wijzen zij op

rising demands [...] becom[ing] visible in legislation[. ...] These regulations [...] make the development of infrastructure more difficult and complex.[p. 21]

Voor evenwichtige verhoudingen zijn er m.i. nog steeds onvoldoende regels. Zgn sociale media worden bedrijfsmatig geëxploiteerd en bieden als zodanig juist géén infrastructuur. Gebruikers zijn als belanghebbenden onvoldoende beschermd tegen inbreuk op hun persoonlijke levenssfeer. Je zou toch zeggen, zoals voor de fysiek gebouwde omgeving geldt, dat,

[n]owadays, [stakeholders] have the knowledge, means, time and endurance to stand up for their own rights and interests.[p. 21]

Dat lukt juist met sociale media maar moeilijk, omdat de exploitanten bepalen welke informatie gebruikers ‘opgediend’ krijgen en daar zit dan niets tussen dat gebruikers tot kritiek op exploitanten aanzet.

Ook – en vooral – digitale infrastructuur vergt

working methods originat[ing] from the belief that stakeholders can act at the same level of competence as the project delivery organisations that are employed to execute [project]s.[p. 21]

De voornaamste belanghebbenden bij digitalisering zijn uiteraard de gebruikers van infrastructuur als deelnemers aan informatieverkeer. Het betreft dus – facilitering van – uitwisseling van informatie die voor hen – relevante – betekenis(sen) moet hebben. Ontbrekend besef van zulke betekenisvariëteit verklaart herhaalde mislukking van digitalisering. Wat volgens die beperking als voorzieningen resulteert, is en blijft als stelselement domweg onbruikbaar. Zolang een computer een alleenstaand middel voor beperkte opgaven en slechts betaalbaar voor grotere organisaties was, in de woorden van Hertogh en Westerveld, ja,

in the past[,] one organisation [...] was dominant and [...] able to implement a project according to the initial plan[. However,] the current situation is characterised by numerous stakeholders that all have some kind of influence, but none with decisive power.[pp. 21-22]

Hmm, wat betreft digitalisering moet er voor borging van nodige invloed van belanghebbenden helaas nog veel veranderen, zoals

[t]he tightening of legislation[, securing] the [...] influence of all kinds of stakeholders with the need to co-operate[. p. 22]

Omdat

requirements have been [rising] and are expected to continue [to do so, p. 22]

benadrukken Hertogh en Westerveld

elements in management and organisation [for] influenc[ing] the success of infrastructure projects.[p. 22]

Als beperking van aandacht is dat begrijpelijk voor fysieke voorzieningen die er immers in allerlei soorten en maten zijn. Over zoiets als inhoud valt dan onmogelijk iets algemeen bruik- en houdbaars te beweren. Maar het is natuurlijk niet zo dat elke moeilijkheid herleidbaar is tot – oplossing onder de noemer van – (project)management. Vergeet dus vooral ontwerpers niet. Vanaf wat ingewikkelder opgaven blijkt dat toch nog een ander en onmisbaar vak voor

deal[ing] adequately with the increased complexity resulting from both external (stakeholder) and internal (technology, rules and legislation demands[. p. 24]

een vak dat de ontwerper in kwestie verantwoord beoefent door o.a. dat onderscheid tussen ex- en intern nota bene niet te veronderstellen. De ontwerper wisselt synthetische analyse af met analytische synthese.

Omdat elke digitalisering altijd informatie betreft, kan en daarom moet daarvoor wel algemeen geldig op informatie worden ingegaan als, zeg maar, onderwerp van – nota bene faciliterende – beheer(sing)structuur. Ik herhaal dat welke manier dan ook van projectmanagement/-organisatie faalt, indien voor de beoogde voorzieningen de feitelijke – dynamiek van – belangen- met bijbehorende betekenisvariëteit veronachtzaamd gebleven is. Dankzij ontwerp van stelselmatige betekenissenordening, en daarvoor leent zich Metapatroon opzettelijk als modelleermethode, valt het voor digitalisering mee dat

the scale and complexity place great demands on the organisation and management of these projects.[p. 22]

Maar wanneer de voorwaarde van explicitering van betekenisverschillen-in-samenhang onvervuld blijft, valt er nooit tegenaan te managen resp. organiseren. Dat geldt natuurlijk voor elke verandering. Volgens ondeugdelijk ontwerp, zoals zich

dat voor ingewikkelder opgaven doorgaans inderdaad gaandeweg ontwikkelt, pakken aldus vergeefse pogingen eindeloos averechts uit. Dus, nee, niet

[t]he only way to address this apparent impasse is to increase the level of competence of policymakers and managers.[p. 23]

Sterker nog, voor fysieke infrastructurele voorzieningen lijkt het mij verstandig om eveneens een stelselmatig bedreven informatiekundig ontwerper in te schakelen. Z/hij beheerst immers de methode om – veranderende – belangen- annex betekenisverschillen uit te drukken en doet dat samenhangend. Dat biedt documentatie doorlopend voor en na afweging tot synthese. Voor zülke ontwerpers is er bij mijn weten echter helaas nog steeds niet eens een opleiding. Ik pleit er al tientallen jaren vóór.

96.28

Dit is een vervolg op **aantekening 96.27**. Wat ik afgaande op het eerste hoofdstuk in **Playing with Complexity** verwarrend vind is dat auteurs Hertogh en Westerveld hun aandacht lijken toe te spitsen op, zoals zij in de hoofdvraag van hun onderzoek veronderstellen,

the implementation process of large infrastructure projects.

Ik kan me niet voorstellen dat zij zgn implementatie als zoiets als een fase ... voorstellen. (Ook) dergelijke veranderingsprocessen blijven immers zelfs ònoplosbaar ingewikkeld door een strakke fasering te volgen, en eraan vast te houden. Verder vind ik mbt project de toevoeging implementatie overbodig, zelfs dubbelop. Want een project betreft nu eenmaal implementatie.

Wat zij onder implementatie(proces) verstaan, zo vermoed ik, zou weleens management en organisatie kunnen zijn. Dat is inderdaad gedurende het gehele project aan de orde. Maar noem het dan ook zó.

Of bedoelen Hertogh en Westerveld met implementatie toch – nog – iets anders? De openingzin van het tweede hoofdstuk luidt:

The implementation of large infrastructure projects is challenging, due to the complexity of demands and activities that have to be applied in order to realise [such projects].[p. 28]

Ik vind het duidelijker om allereerst te beweren dat projecten uitdagend zijn, en waaròm ze dat – kunnen – zijn. Want daaruit vòlgt pas dat o.a. wat zij implementatie noemen, vaak een moeilijke opgave is. Zolang zij niet toelichten wat implementatie volgen hen betekent, vat ik hun gebruik van dat woord op als management en organisatie.

(Maar) wat verderop benoemen Hertogh en Westerveld hun onderwerp als

the management of complexity in the implementation of LIPs[, i.e. large infrastructure projects].p. 29]

Wat doet de kwalificering volgens resp. beperking tot implementatie daar? Dat acht ik een ontkenning van verwevenheid, wisselwerking, zeg ook maar van wat vergaand ònbegrepen – nog – voor complexiteit doorgaat. Nogmaals, als het relevante bereik telt een volledig project inclusief veranderende omstandigheden. En ik neem aan dat Hertogh en Westerveld het – willen – hebben over “the management of complexity in [...] LIPs” en niet exclusief over “the management of complexity in the [management and organisation] of LIPs” met volgens zo’n beperking dan overigens zoiets als “metamanagement of [... management and

organisation]” bedoeld.

Nog weer iets verderop lijkt het er toch op, dat Hertogh en Westerveld uitgaan van zgn organisaties, zeg ook maar implementatie-organisaties, want als zodanig

assigned by political bodies to execute the task of implementing LIPs.[p. 29]

Maar wat krijgt zo’n implementatie-organisatie als opgave om te ... implementeren? Als dat beperkt blijft tot ontwikkeling volgens een ontwerp waarmee eerder àlle belanghebbenden – om wat voor al dan niet dwangredenen ook – ingestemd hebben en dat tevens zgn technisch uitvoerbaar is, blijft er vaak nog maar betrekkelijk weinig tot niets ingewikkelds over om te doen. Of is de opgave van zo’n organisatie juist om óók nog tot een dergelijk ontwerp te raken? Tja, voor een – aanvankelijk – ingewikkelde opgave lukt dat vaak slechts volgens, eh, ontwikkelend ontwerp, zodat ook ontwerp dan pas àf is wanneer ontwikkeling dat is.

Hertogh en Westerveld merken op dat

[t]he empirical objects [they] studied [...] are organisations [...] implementing political ambitions[. p. 29]

Daar is dus wederom sprake van implementatie. Het lijkt op een doel-middel keten. Er is een politiek gesteld doel. Dat vergt als middel (lees dus ook: voor implementatie) een project. En dat als doel vergt als middel (lees dus ook: voor implementatie) projectmanagement en -organisatie. Hertogh en Westerveld zijn naar verluidt

active practitioners, working as management consultants within LIPs.[p. 35]

Wellicht verklaart dat, waarom

[t]he management of the project delivery organisation is the main focus of [thei]r recommendations.[p. 30]

Hoewel zulke

organisations [...] do not usually design and construct the LIPs themselves, [for] this is done by contractors through various contractual arrangements[. p. 29]

zijn leidinggevende functionarissen, en zo door naar hun politieke opdrachtgevers, uiteraard verantwoordelijk voor àlle gevolgen. Daarom moeten ze met voorrang open staan voor – bevordering van – stelselmatige ontwerpориëntatie, een instelling waaraan het ze helaas blijkbaar weleens ontbreekt.

96.29

“Als er iets vanaf het begin een basisvak op school zou moeten en kunnen zijn, is het volgens mij algemene tekenleer.” Zo luidt de op één na laatste zin in [Geef mij aib even de pindakaas!](#) als beknopte tekst waarin ik – het belang van – gedragskundige ontleding probeer aan te duiden. Als je tijd hebt, natuurlijk ben ik zéér benieuwd naar wat je ervan vindt. Want wat ik van je begrijp dat er op het kinderdagverblijf gebeurt, is opvoeding/-leiding volgens – wat ik dan noem – gedragskundige ontleding precies wat de (bege)leid(st)ers doen. Dat lijkt als het ware gedwongen door de overwegend zgn nonverbale signatuur als onderdeel van tekens die kinderen van, zeg maar, vóórschoolse leeftijd uitwisselen. Of? Hoe dan ook, zodra kinderen ‘naar school’ gaan, leren – wij – ze die dialogisch-pragmatische insteek ‘kennelijk’ alsmaar verder àf.

96.30

Dit is een vervolg op **aantekening 96.28**. Wat Hertogh en Westerveld aanduiden als complexiteitsspel betreft m.i. omgang volgens en met onderlinge afhankelijkheden (lees ook: interdependentie). Klopt, zoals zij in **Playing with Complexity** opmerken,

the judgement of success is made by a wide range of potential stakeholders, over different time horizons. [...] Therefore, success criteria will differ from project to project[.p. 31]

Algemeen geldig houden zij wèl

clusters of [...] criteria[. p. 31]

wat uiteraard zo is door één van die categorieën te voorzien van het etiket ... overige belanghebbenden. En met elke verandering moet voor verantwoorde uitvoering en resultaat rekening gehouden zijn met – de dynamiek van verweven belangen van –

a network of stakeholders[. p. 31]

In het onderzoek waarvan zij met **Playing with Complexity** verslag doen, was voor Hertogh en Westerveld

[t]he interaction with [...] stakeholders [...] our primary focus.[p. 31 For c]onflicts of interests and how to deal with them, are at the centre [...] of LIPs[. p. 148]

Daarmee bedoelen zij overigens vooral contacten van zgn projectorganisatie met belanghebbenden. Dat verdient m.i. echter niet de voornaamste aandacht en voor zgn infrastructurele voorzieningen al helemaal niet. Wat daarvoor telt zijn de onderlinge verhoudingen van alle belanghebbenden zoals zij ook elk de als blijvend beschouwde invloed van infrastructuur erop overeenkomstig hun opvatting over hun belang nu eenmaal zowel verschillend van elkaar als per belanghebbende eventueel verschillend van moment tot moment interpreteren. Als belanghebbend geldt de projectorganisatie 'maar' tijdelijk en zijn de verhoudingen afgeleid (lees ook: niet primair, maar secundair) die zij daarvoor met 'overige' belanghebbenden moet aangaan. Gelijk hebben Hertogh en Westerveld uiteraard, dat zonder zulke tijdelijke verhoudingen een, vooruit, wat ingewikkelder project nooit kan slagen. Het mag dus niet verbazen, dat

[m]any of the challenges that are faced by project managers within the project delivery organisations fall into this area[. i.e. of interacting with – other – stakeholders].[p. 31]

Want daarmee komen belangen in hun werkelijke variëteit tot uitdrukking. Zeker om te beginnen geldt dat, zachtjes uitgedrukt,

the interests of stakeholders [...] are not always aligned.[p. 153]

De ... primaire opgave waarvoor infrastructuur bedoeld moet zijn, is om voor- en nadelen ervan evenwichtig over belanghebbenden te verdelen. Wat rechtmatig voor evenwichtig moet doorgaan, is uiteindelijk een zaak van formele politiek. Hoe uiteenlopende belangen zijn, des te ... ingewikkelder afstemming is. Ik herhaal nog maar eens dat verandering ... primair een ontwerp-opgave is.

Voor Hertogh en Westerveld is, ik zeg maar even, iets complex wanneer het

can not be isolated from [its] context[. with] a large number of variables involved [...] and [...] their mutual relationships [...] often hard to determine.[p. 37]

Wat zij context noemen, beschouw ik als situatie. Wat mij betreft, valt gedragsmatig alles pas resp. slechts situationeel te beoordelen enzovoort. Iets raakt dus pas echt ingewikkeld in de zin van onbeheersbaar e.d. door situering(en) te veronachtzamen. Zgn variabelen (lees ook: begrippen) moeten daarom ook en vooral relevante situaties dekken. Wat is zoal relevant? Voor een al is het maar deels nieuwe opgave zijn alle begrippen, hoe ze zowel van elkaar verschillen als met elkaar samenhangen, onderwerp van (her)ontwerp. Nogmaals, daarom beveel ik inschakeling van een stelselmatig bekwame informatiekundig ontwerper aan, voor digitalisering uiteraard als, zeg maar, hoofdontwerper en voor overige opgaven als assistent.

96.31

Ook in wat José Saramago verspreid als veronderstelling(en) suggereert in **Memoriaal van het klooster** (Meulenhoff, zesde druk 2010, oorspronkelijk Portugees 1982), een roman, herken ik besef van wat ik – later – uitgewerkt heb als semiotiek van subjectief situationisme:

[M]en zou toch het recht moeten hebben zijn eigen naam te kiezen en die honderd keer per dag te veranderen, een naam is niets[. p. 45 E]n toch zullen [w]e d[...]e wereld het hoofd moeten bieden, [...] altijd als iets, want alles kan men nooit zijn en niets nog minder.[p. 61 D]e materialen waarvan de mens zich bedient zijn [overigens] niet talrijk, het zit hem allemaal in de manier waarop ze worden samengevoegd, geordend en verbonden, [...] en wat de een doet, doet de ander niet.[p. 125]

Wat doorgaat voor een naam, beschouw ik als signatuur slechts als onderdeel van een teken. Er horen altijd context en intext bij. Wat het ene teken eenduidig onderscheidt van het andere, enzovoort, is de combinatie van signatuur en context. Daarom geldt die combinatie steeds als de feitelijke ... naam die aldus een willekeurig aantal “ke[...]r[en kan] veranderen.”

96.32

Op het verzoek dat Forum Standaardisatie op zijn website doet voor “inbreng” in “consultatie” mbt “NL-SBB verplichten (standaard voor betere gegevensuitwisseling)” heb ik ondertekend met dr ir P.E. Wisse, Voorburg, op 19 december 2024 als volgt gereageerd:

Vraag 1

Geef hier indien gewenst uw reactie op het advies van de experts om NL-SBB te verplichten aan de overheid ('Pas toe of leg uit'-verplichting) via plaatsing op de 'Pas toe of leg uit'-lijst van Forum Standaardisatie.

Ook NL-SBB (Standaard voor Beschrijven van Begrippen) zou eerder zeer sterk afgeraden moeten worden. De veronderstellingen kloppen immers domweg niet. Er wordt nog steeds abusievelijk met alsmaar averechtse gevolgen van uitgegaan dat nota bene uitvoering van (overheids)bemoeienis valt te verdelen over onderling vergaand gescheiden zgn domeinen (lees ook: sectoren).

Zo'n indeling kan weliswaar zinvol zijn om verantwoording politiek engszins overzichtelijk en daarmee werkbaar te krijgen, maar strikt doortrekken van zulk onderscheid naar uitvoering is onzin. Het gaat inderdaad verder mis als – medewerkers van – de zgn primair verantwoordelijke organisaties de valse illusie blijven koesteren dat elk begrip enkelvoudig eenduidig en als zodanig algemeen geldig, nou ja, beperkt tot het veronderstelde domein in kwestie, kan worden bepaald.

In de tekst van het voorstel voor NL-SBB staat herhaaldelijk de term 'context' vermeld. In meerdere gevallen wordt het feitelijk als synoniem van 'domein' resp. 'begrippenkader' gebruikt. En omdat elk begrip per domein enkelvoudig gevormd gedacht is, geldt context daar kennelijk nog als iets anders dan begrip. De oplossing als het ware door-de-domeinen-heen bestaat eruit om 1. context mede tot onderdeel van elk teken te verklaren en 2. de nogal impliciet veronderstelde gelijkstelling van context met domein op te heffen en te vervangen door willekeurig schaalbare opvatting van context.

Dat is overigens niets nieuws. Van wat ik later Metapatroon (Engels: Metapattern) genoemd heb, heb ik in 1991 een eerste formele structuurschets opgesteld. Forum Standaardisatie (FS) heeft later Metapatroon als stelselmatig bemeten modelleermethode gunstig beoordeeld, zie o.a. het rapport **Semantiek op stelselschaal: issues en oplossingsrichtingen** (Bureau Forum Standaardisatie, 19 juni 2009) waaraan ik intensief meegewerkt heb.

Vraag 2

Geef hier indien gewenst uw reactie op het voorgestelde functioneel toepassingsgebied.

Het zgn functionele toepassingsgebied moet dynamiek van willekeurige betekenissen betreffen. Daarvoor is ook NL-SBB principieel ongeschikt, zoals hierboven beknopt aangegeven staat.

Vraag 3

Geef hier indien gewenst uw reactie op het verzoek van indiener en beheerder van de standaard Geonovum om in aanmerking te komen voor het predicaat 'uitstekend beheer'.

Geonovum heeft MIM (Metamodel voor InformatieModellen) op stelselmatig ondeugdelijke veronderstellingen gebaseerd. Met NL-SBB als – in enkele opzichten – vervolg er op, is daar helaas niets aan veranderd. Wie er voorzieningen voor informatieverkeer mee ontwerpt, onthoudt gebruikers samenhang volgens werkelijke begripsmatige variëteit. En beheer blijft uiteraard chaotisch.

Vraag 4

Geef hier indien gewenst uw reactie op het geformuleerde nut en de geformuleerde mogelijkheden van het gebruik van NL-SBB voor en door de overheid (hoofdstuk 2, paragraaf 2 van het expertadvies).

Er is geen maatschappelijk nut, integendeel. Aparte overheidsorganisaties blijven principiële verwevenheid van maatschappelijk verkeer ontkennen. Daar blijven politieke affaires van komen, allemaal ook nutteloos zolang er geen lessen uit volgen voor beheersing van stelselmatige verwevenheid. Domeinspecifieke begrippenkaders zijn een dood spoor.

Vraag 5

Geef hier indien gewenst uw reactie op het doorlopen proces van het expertadvies (hoofdstuk 3 van het expertadvies).

Er blijkt voor advies niemand te zijn geraadpleegd met kennis van en ervaring met eenduidige uitdrukking van verschijnselen die nota bene door-de-schalen-heen door – dynamiek van – wederzijdse afhankelijkheid (lees ook: interdependentie) gekenmerkt zijn. Een overwegend technisch georiënteerd advies valt als antwoord op een begripsmatige vraag, en zelfs over open bereik van variëteit, niet serieus te nemen.

Terzake èchte deskundigen zijn er overigens nog steeds niet of nauwelijks. Daarin voorzien verdient daarom ook voor FS voorrang; met een aanzet heeft FS reeds pakweg vijftien jaar geleden geholpen.

Vraag 6

Geef hier indien gewenst uw reactie op de samenstelling van de expertgroep (hoofdstuk 4 van het expertadvies).

Zie 5. voor kritiek op “de samenstelling van de expertgroep.”

Vraag 7

Geef hier indien gewenst uw reactie op de resultaten van de toetsing op hoofdlijnen van hoofdcriteria “toegevoegde waarde” (hoofdstuk 5 van het expertadvies).

“De toetsing op hoofdlijnen” gaat meteen al grondig mank aan de opgegeven ònstelselmatige opvattingen. Dat maakt de oordelen irrelevant en aanbevelingen schadelijk die eruit opgemaakt zijn.

Vraag 8

Geef hier indien gewenst uw reactie op de resultaten van de toetsing op hoofdlijnen van hoofdcriteria “open standaardisatieproces” (hoofdstuk 5 van het expertadvies).

Een zgn standaardisatieproces voor wat slechts zinvol begrijpelijk is als maatschappelijke opgave, is allesbehalve open, zolang er op zoiets als inhoud slechts deelnemers met een overwegend digitaal-technische oriëntatie bij betrokken raken. Dat is helaas – wederom – met NL-SBB overduidelijk aan de orde.

Vraag 9

Geef hier indien gewenst uw reactie op de resultaten van de toetsing op hoofdlijnen van hoofdcriteria “draagvlak” (hoofdstuk 5 van het expertadvies).

Voor verantwoorde beoordeling van “draagvlak” behoren uiteraard met voorrang voor- en nadelen voor daadwerkelijke gebruikers als deelnemers aan informatieverkeer te tellen. Gaan zij over betere voorzieningen ervoor beschikken mede dankzij wat als deze standaard voorgesteld is? Nee. De dynamiek van begripsmatige variëteit blijft veronachtzaamd.

Vraag 10

Geef hier indien gewenst uw reactie op de aanvullende adoptieadviezen bij het verplichten van NL-SBB door plaatsing op de ‘Pas toe of leg uit’-lijst (hoofdstuk 6 van het expertadvies).

Geen standaard, dus géén adoptie ervan, klaar.

Vraag 11

Geef hier indien gewenst uw aanvullend commentaar aan het Forum Standaardisatie en Overheidsbreed Beleids-overleg Digitale Overheid (OBDO) in verband met de inhoud van dit expertadvies en/of het gevolgde proces.

Wat er door en via FS zoal voor standaardisatie wordt ondernomen, lijdt aan de ernstige misvatting dat nadruk kan blijven op afzonderlijke middelen; door èlk middel te voorzien van overeenkomstige koppelvlakken zou ‘als vanzelf’ bevorderlijke samenhang resulteren.

Voor de feitelijke schaal inclusief variëteit is die insteek echter allang achterhaald. Dat laat zich ruwweg o.a. met – fysieke – gebouwde omgeving vergelijken. Een huis is zoiets als een woonvoorziening. Maar met alsmaar meer huizen, èlk apart opgetrokken, gaat de verzameling huizen als stèlssel leef- met daarvoor tevens benodigde verkeersvoorzieningen tekortschieten. Er komt een insteek bij. En met

zulk stedelijk ontwerp worden dan voorwaarden gesteld waar o.a. huizen aan moeten voldoen. Zeg ook maar dat de relevante standaarden ‘in’ het stedelijk plan verwerkt zijn.

Zo moet er dringend een ontwerp zijn voor digitale infrastructuur voor informatieverkeer. Dus, niet afwachten wie zich met een voorstel voor een standaard meldt, maar zo’n integraal plan opstellen en daarmee aangeven wát de nodige en voldoende standaarden zijn. Anders blijft het modderen.

96.33

Zucht, dat heeft dus meer dan twintig jaar gekost om dergelijke voordelen te beseffen. En van nadere samenhang, onmisbaar juist voor allerlei overheidstaken, tussen informatie in zulke (basis)registers lijkt overigens nog steeds geen sprake. Is er van dat “landelijke programma Haal Centraal” voor de gemeente Den Haag plaatselijk zoiets als een projectleider die mij wellicht op een kop koffie wil onthalen?

96.34

Het emailbericht ondertekend door het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) dat ik ontving ter “bevestig[ing van uw] inzending [voor de] Internetconsultatie [om] NL-SBB [te] verplichten [als] standaard voor betere gegevensuitwisseling” vermeldt voorts dat “[m]ede door uw reactie [...] wij in staat [zijn] kwalitatief betere regelingen te maken. Wij zullen uw reactie dan ook met zorg bekijken.”

Alsjeblieft, aarzel niet mij zonodig voor nadere uitleg (in)formeel verder te raadplegen. Je kunt overigens – ook, alvast? – de emailberichten nalezen die ik je met ongevraagd advies stuurde; ik ben je zeer dankbaar dat je mij nooit verzocht daarmee te stoppen. :-)

En hoe zit het hoe dan ook met ons volgende gesprek? Ik kijk ernaar uit.

96.35

Op mijn beurt zal ik uiteraard “met zorg bekijken” hoe (Bureau) Forum Standaardisatie dat namens BZK doet, te weten “uw reactie [...] met zorg bekijken.” Wie een voorbeeld zoekt waarom context voor eenduidige interpretatie onmisbaar is en daarom als onlosmakelijk onderdeel van elk teken eveneens explicitering verdient, kan ik hier wijzen op het woord – enneadisch: als signatuur – zorg. De ene keer kan er zoiets als verantwoorde nauwgezetheid mee bedoeld resp. onder verstaan zijn, een andere keer bezorgdheid, en ga zo maar door. Die verschillende betekenissen komen in elk geval bij mij op, want BZK deelt tevens mee dat “[u]w reactie [...] zichtbaar [wordt] nadat deze is goedgekeurd. Dit kan enkele werkdagen duren.” Moet ik om censuur ... bezorgd zijn, omdat (B)FS namens BZK met mijn “inzending” geen raad weet, erger nog, met zgn semantiek op z’n stelselmatig in het algemeen nog steeds niet, en met onderdrukking van “zichtbaar[heid]” nauwgezette beoordeling ervan gelooft te kunnen ontlopen?

96.36

Onder de noemer academisch ‘vallen’ allerlei disciplines. Een probleem met welke grenzen dan ook, en wellicht zelfs bij uitstek met wat als academisch moet gelden, is dat ze onmogelijk consequent doorgetrokken kunnen blijven. Dat geldt – dus – o.a. voor categorisering van een zgn discipline als natuur-, geestes- òf gedragswetenschap.

(Want) waar past zgn taal dan ‘in’?

Dat, eh, lossen academici bij voorkeur op door slechts àls taal te beschouwen wat

hùn ene 'wetenschap' methodisch toestaat.

Wat ik onder taal versta, blijft niet beperkt tot zo'n vooropgezette categorie. Het is m.i. telkens van alles wat. Als een discipline 'strookt' met een enkele baan, :-) schrijf ik aan Charles S. Peirce het baanbrekende idee toe van metadisciplinaire synthese; hij stelt driedig verband voor tussen object, teken en interpretant.

Inderdaad, daar hebben academici niets aan voor wat zij overwegend analytisch voor hùn problemen, herstel, hùn vooropgezette oplossingsmogelijkheden houden: kaderdiscipline.

Maar wat vind ik tellen? Wat ik ook voor iemand anders alleszins redelijk, verantwoord enzovoort acht om zó te bekijken?

Wat mij betreft verdienen maatschappelijke opgaven voorrang. Disciplinaire vooringenomenheid op z'n academisch kan olossing(en) belemmeren die nu een- en andermaal moet(en) passen voor – facilitering van – maatschappelijk verkeer gekenmerkt door dynamiek van wederzijdse afhankelijkheden.

De (veronder)stelling dat elk teken middel is voor gedragingenafstemming, 'opent' consequente aandacht voor de wèrkelijkheid van maatschappelijk verkeer, dwz verhoudingen tussen deelnemers die immers altijd ook en vooral volgens informatieverkeer (lees dus ook: tekenverkeer) verlopen.

Een, zeg maar, verkeersgerichte informatie- annex tekenopvatting is onmisbaar voor verantwoorde politiek van informatiemaatschappij. Zo'n opvatting kunnen de vergaand apart gevestigd geraakte academische disciplines niet leveren. Het is dus niet alleen onzin, maar werkt averechts uit, daarvoor op netzo gevestigde academici te vertrouwen.

Tja, een paradigmawissel komt altijd van buiten de gezaghèbbende, aldus overheersende orde. De wissel betreft géén voorstel om de orde omver te werpen, maar juist om haar in kwalitatief veranderde omstandigheden dienovereenkomstig anders te handhaven. Dat blijkt echter moeilijk, zo niet onmogelijk, herkenbaar voor wie – inmiddels – abusievelijk is gaan geloven, zoals machthebbers zich kunnen veroorloven, dat niet zozeer beheerste dynamiek van pluriformiteit, maar veeleer strikte stabiliteit met bijbehorende uniformiteit dè voorwaarde is voor maatschappelijke orde.

Wat ik eraan kan doen? Wijzen op mogelijkheid èn noodzaak van een taal-/tekenopvatting die maatschappelijke ontwikkeling inclusief voorzieningen ter bevordering ervan dient.

Help!

Dwaalsporen zijn er helaas genoeg. Jij noemt Noam Chomsky. Zeker, hij blijft in taalkundig opzicht – ook zichzelf? – maar verwarren. Voor wat ik voor steekhoudende kritiek houd, kan je terecht in **Decoding Chomsky: Science and Revolutionary Politics** (Yale University Press, 2016) door Chris Knight; zie [aantekening 94.8](#) die ik op mijn beurt naar aanleiding van recente bestudering van genoemd boek schreef.

96.37

Nee, "[h]et publiceren van [...] technische voorstellen is niet hetzelfde als een echte uitwisseling van standpunten over fundamentele vragen." Dat schrijft Marloes de Koning in een artikel over een voorstel voor – een app voor – een Europese digitale identiteit (in: **NRC**, 23 december 2024, pp. 22-23). Maar dat geldt uiteraard algemeen, dus eveneens en m.i. zelfs dringend voor wat volgens Forum Standaardisatie als standaarden in aanmerking komt. Verwar middel ajb niet met

doel. Omdat het mij als evenwichtig advies niet ten overvloede lijkt, geef ik het graag even door. :-)

96.38

De website van de Stichting Menno ter Braak toont in de rubriek **waakzaamheid** de beginselverklaring plus toelichting van het Comité van waakzaamheid van anti-nationaalsocialistische intellectuelen (1936). Helaas zijn ook volgens mij de redenen die de leden daarin voor hun bezorgdheid enzovoort opgeven onverminderd actueel. Maar hoe bedoelt o.a. Ter Braak, medeoprichter, de aanduiding van de Comitéleden als intellectuelen? Is een intellectueel iemand die voor evenwichtige oordelen vertrouwd kan, en daarom ook moet, worden?

Zo ja, dan vind ik de betekenis nogal veranderd. Iemand die zichzelf nog een intellectueel noemt, zo is mijn indruk, probeert met schijn van vooropgezette status te dwingen ipv met navolgbare argumenten te overtuigen. En wat mij betreft verdient een als deugdelijk getoetste redenering – pas – de kwalificatie intelligent, kortom achteraf. Dus, doe moeite om uit te drukken wat als redenen gelden en, allerbelangrijkst, verklaar geduldig de veronderstellingen (lees ook: grondslagen, principes e.d.) waar de voorgestelde reden van zijn afgeleid (en waardoor redenen pas begrijpelijk kunnen raken; al dan niet instemming ermee is uiteraard nog iets anders).

Maar ook destijds, wellicht zelfs méér dan tegenwoordig, riep etikettering als intellectueel elders stellig de associatie met elite op. Dat telt daarom niet bepaald als een krachtig ... argument tegen een beroep op, wat dan heet, de volkswil. Inderdaad, dat is evenmin een argument, een opvatting verkondigen als vanzelfsprekend door iederéén gedragen. Sterker nog, uitgaande van – voor alle duidelijkheid, de ernstige misvatting van – volk als ondeelbaar kan het volk er ‘natuurlijk’ precies één opvatting, niet meer en niet minder, op na houden. En zonder een andere opvatting heeft het volk dus ook altijd meteen gelijk. Tja, argumentatie overbodig, zelfs nadelig. Voor wie? Voor het volk, nietwaar? Nou ja, voor wie zich als leider gehoorzaamheid ‘weet’ te verwerven van wie zich als volgers van (f)opvatting veiliger wanen. Volksvertegenwoordiging? Dus ook nep.

Daarom zet die leid(st)er zich vooral gretig af tegen wie z/hij prompt als vijanden van het volk kan ... neerzetten. Nee, z/hij gaat vooral niet in op wat zij opperen. Allemaal nep, immers. Z/hij ontloopt elke blijk van eigen kwetsbaarheid door macht van minachting van welke ander dan ook als evenwaardige deelnemer aan een discussie.

Overigens zijn er altijd zelfverklaarde intellectuelen geweest die kiezen voor lidmaatschap van de hofhouding van de leider van de heersende zgn volksbeweging. Zij kennen aldus juist géén evenwichtig oordeel, wat ik toch wat, eh, minder intelligent vind. Zij voeren propaganda vóór wat mensen voor de volkswil moeten – gaan en blijven – houden. Dat is óók gebeurd met het nationaalsocialisme waartegen Ter Braak cs verzet aantekent.

Uit de toelichting op de beginselverklaring van het toenmalige Comité heb ik hier een tekstpassage overgenomen. Door weglating van enkele woorden, inderdaad, zoals “intellectuelen,” hoop ik te helpen verduidelijken dat iederéén zich maar beter kan bekommeren, nog steeds, om bevordering van evenwichtige verhoudingen met kritisch-opbouwende dynamiek van wederzijdse afhankelijkheden volgens verschillen. “Het [...] gevaar is [...] de [...] vervlakking en verruwing van het geestelijk en maatschappelijk leven, met als gevolg het geleidelijk en bijna ongemerkt

afstompen van het kritisch vermogen en van de ethische normen [...]. De tijd is daarom voorbij, dat wij [...] deze dingen òf niet, òf van buiten af konden beschouwen. Meer [...] dan [ooit] zijn wij er nu van overtuigd, dat wij een taak te vervullen hebben, dat het plicht is gezamenlijk op te komen voor de verdediging der culturele vrijheid en tegen de geestelijke dictatuur in het algemeen.”

Dat opkomen voor diversiteit enzovoort moet echter niet àls – al dan niet vermeende – intellectueel gebeuren. Het betreft een algemene opvoedings- resp.

opleidingsopgave om de valse illusie van bestendige volkseenheid te elimineren.

Over (w)argument gesproken, het is niet toevallig dat nota bene namens hèt volk bezuinigd wordt op onderwijs (en op onafhankelijke rechtspraak en persvrijheid). Zo borgt een zgn leider dat burgers toch vooral haar/zijn vòlgers willen – blijven – zijn.

Zgn intellectuelen veroorloven zich vaak ten onrechte, zoals het Comité bestaande uit “intellectuelen” stelt, “dingen òf niet, òf van buiten [te] beschouwen.” En/of slechts een gedeelte ervan resp. volgens een enkel aspect.

Wie zich als intellectuelen willen laten gelden, zijn o.a. academici. Als zodanig nemen zij beschouwing weleens niet zo nauw, herstel, òmgekeerd nogal eens èxtra nauw. Dat vindt – ook – Michiel Leezenberg in elk geval opgaan voor wat moet

doorgaan voor academische filosofie. Zie daarvoor pagina 13 van **Wereldfilosofie als project en als belofte** als het inleidende hoofdstuk in de bundel

Wereldfilosofie: Wijsgerig denken in verschillende culturen (samenstellers Hans van Rappard en Michiel Leezenberg, Bert Bakker, 2010). En ik zou zeggen, indien zulke filosofie er al onder lijdt, zijn overige academisch bedreven disciplines er geheid sterker aan onderhevig.

Zo merkt Leezenberg over “de westerse filosofie” op dat zij de “band met de levenspraktijk [heeft] verloren.” Volgens hem “heeft de filosofie een duidelijke professionalisering doorgemaakt.” Wat hij met “professionalisering” bedoelt, komt echter neer op alsmaar bepèrktere beschouwing. Want “[d]it blijkt uit het feit dat de vragen waar de meeste professionele filosofen zich tegenwoordig mee bezig houden zijn opgeworpen door vakgenoten in vaktijdschriften en andere specialistische publicaties. Wellicht zijn de banden met persoonlijke, publieke en politieke praktijken niet geheel verdwenen, maar deze zijn toch duidelijk van secundair belang; beroepshalve hechten veel academische filosofen nu eenmaal grote waarde aan de autonomie van hun vakgebied.”

Dat is dus nogal wat anders dan wat iemand ànders voor haar/zijn “levenspraktijk” redelijkerwijs verwacht vàn een professional, te weten verantwoorde bijdragen door – hulp door – afweging volgens praktisch relevant bereik van stelselmatige verhoudingen.

Ter Braak beseft m.i. met zoveel woorden dat het àls intellectueel domweg niet klopt om naar – versterking van – eigen autonomie te streven èn van verder iedereen te verlangen eraan te gehoorzamen (lees: hùn autonomie ervoor op te geven). Maar daarmee zit iederéén verkeerd. De laatste die dat wil begrijpen, nee, er is niets veranderd, is echter een zelfverklaarde volksleider.

96.39

Daags na de kerstdagen viel jullie kaart op de mat, bedankt, net op tijd vóór [mijn buitenlandse familiebezoek]. Verder vrijwel geen nieuws. Want mijn tijd blijf ik vooral besteden aan pogingen om óók als grondslag voor zgn digitalisering een stelselmatig passend en aldus, ditmaal over kerstgedachte gesproken, :-) zgn maatschappelijk verantwoord begrip van informatie allereerst maar eens serieus

overwogen te krijgen. En dat beroep doe ik tot dusver niet slechts op jou tevergeefs. Nogmaals, daarom geen nieuws.

Digitalisering is allang gekenmerkt door technologie voor informatieverkeer, het Internet en zo, met willekeurige deelnemers. Wat komt voor zo'n verantwoord begrip in aanmerking? Zijn er überhaupt redenen om inmiddels een ander begrip te overwegen dan voor – en juist door? – digitalisering blijkbaar gangbaar geraakt is? Wie gelooft zoiets als stabiele identiteit van zichzelf te ontleen aan een vooropgesteld begrip, dat z/hij – daarvoor – doorgaans ook nog eens klakkeloos koestert, wijst de geringste suggestie van zulke principiële heroverweging prompt netzo klakkeloos af. Gelet op dat averechtse idee over identiteit, zo leren psychiaters verder, is angst voor, met bijbehorende weerstand tegen, verandering alleszins begrijpelijk. Ach, nogal wat mensen halen er hun, soms daarom zelfs vervroegd gegunde, pensioen mee.

Nog zachtjes uitgedrukt, het is niet zo eenvoudig is om interesse voor grondige heroverweging te wekken.

Wat informatie betreft, volgens strikt hiërarchische verhoudingen met dwang van dien laat zich – tijdelijk? – de valse schijn van een beknopte vorm opleggen met de bijbehorende valse schijn van algemeen geldige inhoud, maw betekenis.

Het gebruik van verkeersvoorzieningen met een zelfs maar enigermate, zeg maar, stelselmatig bereik kan betekenismatig (!) echter onmogelijk onderhevig zijn, laat staan blijven, aan dergelijke eenzijdige machtsuitoefening.

Uit principiële erkenning van differentiële, vooruit, inhoud volgt als het ware terugheredeneerd de noodzaak van een nadere structuur voor de vorm van informatie. Dat doen overigens alle levende wezens vergaand, eh, automatisch. Maar omdat wij dat zodoende niet of nauwelijks beseffen, missen we dergelijke structurering gauw wanneer we materiële tussenschakels inzetten voor het onderhouden van betrekkingen zoals thans door ... automatiseren.

Zelfs op nota bene elke schaal van – voorzieningen voor – informatieverkeer zijn deelnemers aanwijsbaar. Zij benutten die middelen voor effectuering van respectievelijke gedragsaandelen volgens hun verhoudingen. De uitwisseling van informatie (lees dus ook: informatieverkeer) dient gedragsmatige afstemming en daarom kennen deelnemers verschillende betekenissen voor verhoudingsgewijs nu eenmaal verschillende aandelen.

De vorm van informatie moet willekeurige betekenissen – kunnen – borgen. Sinds er levende wezens zijn, beheersen zij, en daar horen wij uiteraard bij, bedoelde differentiatie voor afstemming van respectievelijke gedragsaandelen 'in' verhoudingen (lees ook: situaties). Zoals ik al schreef, nee, niets nieuws. :-)

Je zou kunnen zeggen dat het enige waarvoor ik pleit, is om tot alweer wat nader en daarvoor gedifferentieerder begrip te raken van hoe wij onderling informatie 'kennelijk' betekenismatig – blijven – structureren. Volgens mij doen we dat volgens recursieve contextuele verbijzondering. Oh ja, daarmee blijft identiteit van iederéén in ontwikkeling.

Het is dan hoe dan ook niet meer dan – op die manier – logisch, herstel, noodzakelijk om zoiets als de technische middelen, met tegenwoordig extra aandacht voor digitale varianten, uit te rusten voor de verbijzonderingsmethode voor informatie die wij onderling vergaand onbewust benutten om onze gedragingen wederzijds, hmm, enigszins afgestemd te krijgen. Volgens het abusievelijk voor digitalisering in gebruik geraakte begrip van enkelvoudige vorm gaat het overgrote

deel van de samengestelde vorm, dwz context, domweg verloren. Eenmaal wèg, resteert slechts verminking met àlle risico van overheersende duiding met ònevenwichtige verhoudingen van dien. Dat gebeurt sinds mensenheugenis overigens zònder digitalisering. Dat vind ik echter géén reden af te zien van pogingen om er kritisch-opbouwend wat aan te veranderen, integendeel. Je kunt [je partner] ook zèlf eens met pannenkoeken verrassen. Beslag: per persoon 100 gram meel, 1 ei, 225 ml melk en snufje zout. Eet smakelijk!

96.40

Uitleg van populisme is weliswaar bij nuancering gebaat, zoals Jan-Werner Müller m.i. aantoon met **Was ist Populismus? Ein Essay** (Suhrkamp, 2016), maar wie zùlke uitleg tot populistten richt doet dat dùs helaas tevergeefs. Want wanneer

Populisten behaupten [...] »Wir sind das Volk!«[,] meinen [sie] jedoch[,] und dies ist stets eine moralische, keine empirische Aussage (und dabei gleichzeitig eine politische Kampfansage)[,] »Wir – und nur wir – repräsentieren das Volk.« Damit werden alle, die anders denken [...] als illegitim abgestempelt[. pp. 18-19]
Polarisieren, die politische Auseinandersetzung extrem moralisieren [..., d]as tun Populisten sowohl in der Opposition als auch dann, wenn sie an der Macht sind[. p. 68]

Dat laat onverlet, ik ben het grondig met Müller eens, dat

es [...] wichtig [ist], sich auf **demokratische Weise** mit Populisten auseinanderzusetzen[. p. 91]

Wat populistten kenmerkt, en waar ze dringend van àf moeten worden gebracht, is niet het ene òf het andere idee. Het is wèl – het idee – dat een bepaald idee als absoluut geldig dienst moet doen èn dat juist zij die dienst vòlgens dat idee uit moeten maken. Dus, hoewel

Populismus [...] sich ganz unterschiedlicher Inhalte bedienen [kann],[p. 42 d.h.,] sich nicht an spezifischen politische Inhalten festmachen lässt[, p. 120 sind] Populisten [...] zwangsläufig antipluralistisch; wer sich ihnen entgegenstellt und ihren moralischen Alleinvertretungsanspruch bestreitet, gehört automatisch nicht zum wahren Volk.[p. 19 S]ie brauchen [nur] ein moralisches Unterscheidungskriterium[um] klar [zu] mach[en], wer eigentlich zum wahren Volk gehört und wer nicht[. p. 52]

Daarom, zo stelt Müller,

[ist] eine kritische Theorie des Populismus [...] nicht ohne eine demokratiethoretische Rückversicherung zu haben. Denn, wer über Populismus redet, kann von Demokratie und Liberalismus nicht schweigen.[p. 13] Die Beschäftigung mit dem Thema Populismus kann so indirekt auch zu einer Selbstverständigung darüber führen, was wir von der Demokratie eigentlich erwarten[. p. 15]

En daarom stelt Müller voorts, dat

Demokratie [...] ohne Pluralität nicht zu haben [ist].[p. 19] Das entscheidende Kriterium ist [also], dass sich im Diskurs der Populisten ein dezidiert Antipluralismus findet und dass sie sich stets auf das Volk als eine eindeutige moralische Größe beziehen.[p. 66]

Over nuancering gesproken,

[w]enn aus einem populistischen »Wir sind das Volk« so etwas würde wie ein »**Auch** wir sind das Volk«, dann wäre dies ein völlig legitimer zivilgesellschaftlicher Anspruch derer die sich vergessen fühlen oder die de facto ausgeschlossen wurden.[p. 21 E]s

ist aber erst der moralische Alleinvertretungsanspruch, welcher Populisten wirklich zu Populisten und deren Verhältnis zur Demokratie so problematisch macht.[p. 44]

Als valse illusie

suggestieren die Populisten mit ihrem »Wir« eindeutige Zugehörigkeit und klare Grenzen[. p. 21] Die Logik des eindeutigen »Auftrags« (mit den Bürgern als vermeintlichen Auftraggebern, die unzweideutig Anweisungen kommunizieren) erklärt die letztlich ambivalente Rolle, welche das Volk bei den Populisten spielt: an der Oberfläche äußerst aktiv, letztlich jedoch völlig passiv. [...] D]a das Volk nicht wirklich kohärent mit einer Stimme sprechen kann, bedarf es eben eines Akteurs, der dem Volk souffliert, was es eigentlich sagen will. Gewöhnlich präsentiert sich der populistische Politiker denn auch als schlichtes »Sprachrohr« (und verschleiert damit seine oder ihre Rolle als immer auch anfechtbarer Interpret der Ideen und Interessen der Bürger).[p. 46] Wichtig ist in der Weltanschauung der Populisten allein, dass der populistische Politiker den einzig wahren moralischen Volkswillen korrekt identifiziert und im Sinne eines imperativen Mandats umsetzt. [...] Aber eine kontinuierliche Beteiligung [ihr]er Anhänger am politischen Willensbildungsprozess woll[en Populisten] ganz sicher nicht[. p.54]

Als, vooruit, sociaaldemocratisch beginsel tellen daarentegen m.i. per subject wèrkelijke verschillen per situatie. In Müllers woorden

[bedeutet] Pluralismus in der Demokratie respektieren [...] **normativ**, die Vielfalt der Interessen und Identitäten der individuellen Bürger gleich ernst zu nehmen. Pluralismus ist in modernen Gesellschaften unvermeidlich – aber seine Anerkennung gründet eben auf Werten wie Freiheit und Gleichheit[. p. 98] Demokratie ist immer pluralistisch und konflikthaft[. p. 121]

Differentiële ontplooiing vestigt beschaving. Populisme komt dan neer op onderdrukking ervan (en daar lijden ook verreweg de meeste populistten zèlf onder, maar helaas pas nadat zij anderen vaak onnoemelijk lijd bezorgd hebben, wat verstokte bureaucraten overigens ook vaak terecht kan worden verweten). Klopt, voor het treffen van zgn maatschappelijke voorzieningen (lees ook: infrastructuur) zijn om diverse redenen weliswaar abstracties resp. aggregaties geboden, maar democratisch verantwoorde leidraad moet – facilitering, zo mogelijk bevordering, van – subject-situationele variëteit resp. pluriformiteit zijn èn blijven. Voor overwegingen, uitvoering volgens uitkomst èn controle kiezen burgers vertegenwoordigers, maar de ene stem die een burger periodiek kan uitbrengen doet uiteraard geen recht aan de differentiële dynamiek van maatschappelijk verkeer. Maar hoe kan het praktisch anders? In èlk geval niet door te doen alsof zulke variëteit niet bestaat, maar slechts

eine Identität, die sich vermeintlich notwendigerweise mit einen bestimmten Interesse verbindet [p. 47 und w]er die Populisten [dabei] nicht unterstützt, gehört per definitionem gar nicht zum wahren Volk.[p. 53] Wenn es nur einen einzigen, klar erkennbaren Volkswillen gibt, den der Führer [...] auch eindeutig identifizieren kann – wozu braucht man dann eigentlich [...] Debatten [usw.]?[pp. 55-56]

Een dergelijk gesloten ... idee van zelfs collectieve identiteit is natuurlijk onzin gelet op subjectief-situationele dynamiek en

[i]dealerweise ermöglicht eine Verfassung eine endlose Kette von Ansprüchen [...] auf Inklusion oder auch Transformation.[p. 86 D]ie Demokratie ist [...] zumindest ein politisches System, das ständig legitimen Dissens produziert[. p. 87] Demokratie ist [...] eine Sache von Verfahren,[p. 132 w]obei Pluralismus keine feste Größe ist; auch er wird immer wieder in gesellschaftlichen Auseinandersetzungen zwischen Bürger

geformt, die sich als Freie und Gleiche – aber auch als in ihren Interessen und Identitäten Verschiedene – wechselseitig anerkennen[. p. 135]

Of het daadwerkelijk verschil máákt, dat

man unter Berufung auf die Grundprinzipien des eigenen Systems die ungenügende Verwirklichung dieser Ideale anprangern kann[. p. 87]

is daarmee overigens zeker niet gezegd. Ik weet dat uit langdurige ervaring met het bepleiten van een op stelselmatige betekenissenvariëteit bemeten modeleermethode, Metapatroon. Het lijkt wel of ik ermee stuit op ... populisten. Ik ben het niet met Müller eens dat

[s]owohl Technokratie als auch Populismus [...] ihrer inneren Logik nach antipluralistisch [sind].[p. 115]

Metapatroon betreft immers de mogelijkheid van – zoiets als een – stelsellogica voor eenduidige ordening van willekeurige betekenissenvariëteit. Dat vergt een op verwevenheid bemeten samengestelde vorm van informatie. Heus, ook daarmee kan zgn digitale informatietechnologie prima overweg.

96.41

Onlangs schreef ik (w)argument, min of meer in de gauwigheid :-) duidend op de hinderlijke praktijk van warrig taalgebruik dat iemand misleidend voor serieuze argumentatie wil laten doorgaan. Dat doen 'we' voortdurend. Daarom vind ik wargument voor kwalificering als [parodisme](#) in aanmerking komen.

Later komen soms varianten in me op. Als verdere parodismen in dit geval: stargument, nargument, sargument. Ga zo maar door.

Inderdaad, in het Engels is wargument eveneens een parodisme, maar anders.

Zoals ik nav [fopvatting](#) als neologisme enigszins uitgewerkt heb, kunnen parodismen volgens enig systeem worden ontworpen. En ik beveel zulk ontwerp(en) graag als gezelschapsspel aan.

Zo blijkt met fop een samenstellend deel beschikbaar met potentieel spottende, kritiserende lading. Daarmee laat zich een woord verhaspelen dat met op begint. Dat werkt vaak verrassend verduidelijkend met een, zeg maar, oorspronkelijk woord dat gewoonlijk – nog – wordt gebruikt ter bestendinging of zelfs versterking van onevenwichtige verhouding met bijbehorend verkrijgen van eenzijdig voordeel eruit. Of, welke woorden beginnen met ar? Maak er woorden van beginnend met, bijvoorbeeld, nar. Vruchtbaar zijn ook woorden die met aan beginnen. Vervang aan door waan. Dat levert o.a. [Waanbesteding](#) op.

Het gedeelte dat zich voor parodistische verhaspeling leent, hoeft overigens niet vooraan een woord te staan.

Enzovoort.

De spellingcontrole van een tekstverwerkingsprogramma wijst een parodisme als verkeerd taalgebruik aan. Maar dat is dus verkeerd, althans voor een geslaagd parodisme dat immers helpt aan doorbraak van inzicht in werkelijke verhoudingen. Pas echter op met wie recht meent te hebben op voordelen uit onevenwichtigheid. Wie zo'n fopvatting koestert, heeft géén gevoel voor humor. Uitzonderlijke zgn gezagsdragers daargelaten, die ik overigens niet ken, en onder wie er nog naar streeft een gezaghebbende positie te bereiken lijkt relativeringsvermogen mij zelfs nog zeldzamer, wat de parodist in besef van machteloosheid slechts als spot bedoelt, kan prompt hun genadeloze wraak uitlokken.

Parodismen worden uiteraard sinds mensenheugenis bedacht. Ik heb ze hoogstens tot een genre benoemd.

96.42

Begin 1974 komt het literaire tijdschrift **Tirade** uit met een dubbele aflevering als **Ter Braak-nummer**. Met gewijzigde spelling van het woord fictie komt de titel van het artikel van H. van Galen Last, **Een scholastische fictie** (pp. 4-11), uit een brief van Menno ter Braak die afwijzend stelt dat

schematische indeling [...] een scholastische fictie [is. p. 10]

Volgens Van Galen Last

doorzag [Ter Braak] scherp de implicaties van [...] specialisme[,] die reddingsboei van degenen die te lui zijn om hun eigen verstand te gebruiken[. pp. 9-10]

Dergelijke vooringenomen afbakening heerst m.i. nog steeds, herstel, mensen doen dat volgens, zoals Ter Braak voorts schrijft,

indeling [...] alsof men [...] zaken gescheiden zou kunnen beoefenen[. p. 10]

Tja, licht Van Galen Last toe,

het principe van de schoenmaker die zich bij zijn leest dient te houden, [moet] als muziek in de oren [...] klinken van wie de macht hebben veroverd. Het ver doorgevoerde specialisme [...] leidt tot [...] verdoezeling [...] en daardoor tot [...] verwarring [...], [dwz] tot het tegendeel dus [...] van wat een belangrijke voorwaarde vormt voor [...] redelijk funktionerende democratie.[p. 10]

En een ... voorwaarde voor bedoelde "voorwaarde" vind ik dan een modelleermethode voor eenduidige ordening van – dynamiek van – alle relevante verschillen met samenhang ertussen. Is het soms dat daarmee duidelijk raakt dat niemand de baas erover kan zijn, dat bevordering van evenwichtige verhoudingen geboden is, enzovoort, dat ... niemand erin geïnteresseerd is? Van machthebbertjes en van wie aast op dergelijke positietjes kan ik me dan nog voorstellen. Maar waarom toont iederéén die wel belang bij emancipatie heeft, er... géén belangstelling voor? Zijn ze onderhevig aan de valse verleiding van, zoals ze tegenwoordig heten, populisten?

In het artikel **De jonge Ter Braak** (pp. 12-28) verhaalt Carel Peeters dat

Ter Braak [...] zich zelf aan het ontwikkelen [was] als een welingelicht toeschouwer die hinderlijk werd gevonden en ergernis wekte.[p. 21]

Dat klinkt alsof Ter Braak ervoor kiest als "toeschouwer" te worden beschouwd. Het lijkt mij aannemelijk(er) dat ook hij graag als deelnemer wil tellen. Maar omdat hij zich niet onderwerpt aan gevestigde "indeling," raakt hij tot "toeschouwer" bestempeld, dus als iemand-die-er-met-wat-hij-doet-er-niet-toe-doet. De kwalificatie "welingelicht" bedoelen, eh, populisten niet als compliment, maar integendeel als waarschuwing resp. veroordeling waartegen géén beroep mogelijk is. Peeters bevestigt dat

Ter Braaks individualisme [...] vaker aanstootgevend [was] voor groepen met een bepaalde overtuiging.[p. 22]

Nou ja, zo vat iemand dat prompt op die als leider klakkeloze volgers zoekt en ze zodoende helaas nog kan werven ook.

96.43

Als Annemarie Schaerlaekens méént, zoals zij in **De taalontwikkeling van het kind** (Noordhoff, 2008) beweert, dat

[t]aal [...] niet alleen maar een logisch en statisch systeem [is], maar [...] in het dagelijks leven [wordt] gebruikt om van alles mee uit te voeren[, p. 21]

begrijp ik haar niet. Zodra ik dat probéér, raak ik verstrikt in strijdige veronderstellingen.

Mijn opvatting is dat taal àlles omvat dat als teken kan dienen. En ik meen dat èlk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is. (Want) zgn intersubjectief richt het ene subject zich met (lees: middels) een teken tot (een) ander(e) subject(en) – en zgn intrasubjectief ermee tot zichzelf – om gedragsaandelen over en weer volgens zijn ... motief afgestemd te krijgen. Welk gedragsaandeel een geadresseerd subject daadwerkelijk levert, hangt van het motief af dat mede door zijn interpretatie van het teken in kwestie resulteert.

Het is ònlogisch om taal niet als middel, dwz als apart systeem zònder afstemmingsdoel te willen begrijpen. Taal is ònderdeel van gedragsmatige dynamiek. Het “gebruik [ervan] om van alles mee uit te voeren” betreft altijd gedragsmatige afstemming, punt. Daartoe kunnen àlle

pragmatische functies[, p.21]

zoals Schaerlaekens ze noemt, worden herleid. Voortbrenging van een teken, interpretatie ervan, enzovoort, zijn natuurlijk ook allemaal gedragingen.

Door gedragingen veranderen subjecten en situaties. Als verzoek tot inschikkelijkheid, zeg ook als afstemmingsmiddel, is daarom het ene teken het andere ... niet. Kortom, het is voorts ònlogisch om “taal [als] statisch” te beoordelen. Intussen heb ik wel degelijk van en alles en nog wat van Schaerlaekens opgestoken. Zo besef ik met wat ik – het genre van – het [parodisme](#) noem, op een zgn morfologie te wijzen. Dat heeft immers veel weg van

derivatiemorfologie[, dwz door v]an [...] grondwoorden [...] nieuwe woorden met een verwante, maar toch andere betekenis af [te] leid[en].[p. 20]

Met parodismen gaat het om vervorming ter ontmaskering van misleiding. Dat Schaerlaekens slechts tot taal rekent, wat na doorlopen taalontwikkeling tot ‘volwassen’ zinnen met woorden beperkt is, maak ik o.a. op uit haar onderscheid tussen

linguïstische en niet-linguïstische context[, p. 21]

een onderscheid dat zij overigens niet toelicht. Omdat ik èlk teken als taal beschouw, maak ik dàt onderscheid niet.

Omdat taal m.i. onbegrijpelijk is en blijft als apart systeem, vind ik het een beperkt resp. beperkend beeld geven indien

[p]erioden en fasen in de taalontwikkeling worden bepaald op basis van **taalinterne kenmerken**[, p. 22]

Er is ontwikkeling in afstemmingsbijdragen. Daartoe behoort ónlosmakelijk taal-/tekenontwikkeling. En omdat context volgens mij op zijn beurt ònlosmakelijk onderdeel van een teken is, lijkt mij vooral beheersing van contextuele differentiatie ... tekenend voor ontwikkeling. Voor onderzoek acht ik gedragskundige ontleding

bruikbaar, zie [Geef mij ajb even de pindakaas!](#) voor enige uitleg.
Schaerlaekens erkent slechts dat

de pragmatiek [...] continu mee[groeit. p. 23]

Wat mij betreft verloopt ontwikkeling dus volgens pragmatisch beginsel. En groeit o.a. taalbeheersing mee. Schaerlaekens meent dat

de grondslagen van de hele taalverwerving gelegd [worden] zowel vanuit algemeen **communicatief** als vanuit zuiver **linguïstisch oogpunt**. [p. 72]

Dat acht ik wederom een onhoudbaar onderscheid. Wat zij onder communicatie lijkt te verstaan, is pragmatisch niet algemeen genoeg. En zgn zuiver bestaat zelfs niets. Maar zolang Schaerlaekens veronderstellingen door elkaar laat lopen, verwondert zij zich over

[d]e ambiguïteit van het fenomeen taalverwerving[. p. 24]

Nogmaals, als middel dient taal voor afstemming van gedragsaandelen. Ik vind dat volstrekt duidelijk. Een subject leert wat werkt voor verschillende situaties waarin het verkeert. Schaerlaekens

wil het proces van de taalontwikkeling zo precies mogelijk beschrijven[. p. 30]

maar zonder consequent pragmatische grondslag lukt dat m.i. niet. Klopt, zoals zij eveneens opmerkt,

het taalverwervingsproces verloopt niet geïsoleerd op zichzelf, het is onderdeel van het totale proces van verandering waarin kinderen zich voortdurend bevinden[. p. 37]

maar zij kiest m.i. nodeloos verwarrend voor voorbehoud door te stellen dat taalontwikkeling

zou [worden] gestuurd [...] door regels van optimale situationele bruikbaarheid in de kinderlijke leefwereld[. p. 60]

Zou? Voor taal gaat het een subject nota bene ongeacht leeftijd nota bene zonder uitzondering om verandering als afstemming met zichzelf en eventuele andere subjecten in – wisselende – situaties:

Kind en omgeving beïnvloeden elkaar voortdurend in hun interactie.[p. 66]

Dat blijft ‘aan de ene kant’ overigens niet tot kinderen beperkt. Algemeen is, zoals ik dat noem, subjectief situationisme aan de orde. Volgens Schaerlaekens

[is b]ij dit alles [...] de interactie met de omgeving van cruciaal belang[. p. 72]

Dat acht ik dus te zwak uitgedrukt. Taal betreft interactie, punt. Hoe groter – besef van – de situationele variëteit van zijn “leefwereld,” des te vaardiger moet een subject met dienovereenkomstige contextuele variëteit omgaan. Ik herhaal met nadruk dat ik context als samenstellend deel van een teken opvat. Een subject dat in – ervaring van – luttele situaties ‘gevangen’ blijft, wat tevens kan zijn veroorzaakt door cognitief inclusief waarnemingsvermogen dat slechts geringe differentiatie toestaat, kan slechts over een bijbehorend context-arme ‘taal’ beschikken. Volgens Schaerlaekens

is de **verzorgertaal**, de taal die gebruikt wordt in de rechtstreekse interactie met het jonge kind, de echte en allerbelangrijkste motor bij de eigenlijke taalverwerving.[p. 46]

Ik ... zou zeggen dat elke actie door het ene subject slechts als teken leidt tot interpretatie enzovoort door het andere subject. Het ene subject kan zijn actie als het ware uitbreiden met, zeg maar, toelichting, in Schaerlaekens' woorden,

inspelend op de situatie.[p. 65]

Het andere subject kan daarvan leren vooral die toelichting te benutten voor een volgend afstemmingsgeval, enzovoort. Dus, ja, dergelijke toelichtingen zijn onmisbaar.

Van overwegingen van context als onlosmakelijk onderdeel van elk teken is in Schaerlaekens uitleg geen spoor te bekennen. Haar opvatting van taal vind ik nogal, eh, traditioneel. Zij begint met

menselijke communicatie [te] definiëren als het uitwisselen van signalen tussen minstens twee personen[. ...] Als deze **signalen** de vorm van **symbolen** krijgen, symbolen waaraan binnen een bepaalde taalgemeenschap een betekenis is verbonden, dan spreekt men van taal.[p. 72]

Hmm, uitgaande van ... onderscheid tussen een subject en een situatie waarin het verkeert, inderdaad, dergelijk onderscheid blijft ... betrekkelijk, vergt handhaving van zulk onderscheid bemiddeling. Daarom veronderstelt Charles S. Peirce aanvullend netzo principieel een teken tussen een object (lees hier ook: omgeving) en een interpretant (lees hier ook: subject). Hoewel Peirce geldt als grondlegger van – het – pragmatisme, heeft hij bij mijn weten voor duiding van variëteit genoeg genomen met wat Aristoteles ruwweg met grond als differentiële factor aangeeft. Daarop heb ik mede nav het wilsbegrip van Arthur Schopenhauer (1788-1860) voortgebordurd, ziedaar een [semiotische enneade](#).

Volgens de enneade is een teken driedig samengesteld, met context dus als één van die (onder)delen. Context dient 'als het ware' om in de ene richting tussen situatie en motief en in de andere richting tussen motief en situatie te bemiddelen. Schaerlaekens lijkt voor een symbool uitsluitend te houden wat volgens de enneade geldt als signatuur. Wat een teken identificeert, is op z'n enneadisch echter de combinatie (!) van signatuur en context. Met veranderende situaties kunnen contexten eindeloos gevarieerd worden. De fixatie op symbool, alsof een signatuur apart kan bestaan, betreft een star taalbegrip. Taaldynamiek bestaat dankzij de samengestelde aard van tekens. En de enneade toont de samenhang met, zeg maar, extern resp. intern gedrag. Dat externe gedrag is dan wat doorgaans gedrag heet (Peirce: object), dat interne gedrag wat onder cognitie (Peirce: interpretant) wordt verstaan.

Het taal- resp. tekenbegrip zoals dat onderdeel is van het enneadische referentiekader, dus onlosmakelijk samenhangend met in- en extern gedrag, biedt m.i. een alweer wat ruimere kijk op taalontwikkeling. Wellicht vallen er praktische lessen uit te trekken voor opvoeding en –leiding. De voornaamste vind ik dan, dat het om af- en aanleren van afstemming van evenwichtig verdeelde – externe – gedragsaandelen gaat. Met taal als middel ervoor. Taal op zichzelf bestaat niet, dus opvoeding en –leiding erin evenmin.

Schaerlaekens verwijst weliswaar naar Peirce, maar ook zij mist de ... betekenis van teken als (be)middel(ing). Die is Peirce naar mijn indruk overigens vervolgens ook zelf ontgaan. Enkelvoudig opgevat heeft Peirce een classificatie van tekens opgesteld. Daar haakt Schaerlaekens zeer kort op in. Maar ik vind ook die classificatie verwarrend. Mijn idee, nogmaals, is dat elk teken, dus juist zonder

onderscheid, een verzoek tot inschikkelijkheid is. Vooral àllerjongste kinderen – en huisdieren – blinken zelfs nog uit in ònverhulde uitdrukking, zoals iedereen weet die voor ze zorgt. Nee, volgens mijn taal-/tekenbegrip is er géén

overgang van communicatie naar taal[. p. 73]

De beheersing van – taal als – afstemmingsmiddel neemt toe, maar dat vergt nodige en voldoende toename van als relevant ervaarbare afstemmingssituaties. Voor mij leerzaam is dat Schaerlaekens de ontwikkeling van fysieke mogelijkheden erbij betreft. Zo kan een kind sommige klanken nu eenmaal eerder voortbrengen dan andere.

Intussen blijf ik stuiten op tekstpassages die m.i. blijf geven van nodeloos beperkte taalopvatting. Nog een voorbeeld:

Wanneer deze evolutie van communicatie tot taal in de vorm van woordbegrip en eerste woordproductie [...] rond is, dooft de communicatie met niet-talige middelen niet zomaar uit. Tenslotte maken ook volwassenen nog ruim gebruik van zaken als mimiek, natuurlijke gebaren en lichaamstaal.[p. 74]

Neem de aanduiding “lichaamstaal.” Dat valt volgens Schaerlaekens dus onder “niet-talige middelen.” Huh?! Is dat flauw van mij om over een ... woord te vallen? Ik vind het merkwaardig om “communicatie” te associëren met “niet-talige middelen.” Of doet Schaerlaekens dat vervolgens weer (te)niet? Als zij “communicatie met niet-talige middelen” veronderstelt, neemt zij dan aan dat er eveneens communicatie met talige middelen bestaat? Dat blijkt uit haar opmerkingen verderop dat vanaf enig moment

het kind nu echt (ook) talig communiceert.[p. 90]

Maar wat bedoelt zij voorafgaand met “evolutie van communicatie tot taal”? Het wordt volgens mij al wat duidelijker met onderscheid tussen woordelijke en niet-woordelijke middelen. Het is ònmogelijk om slechts woordelijke middelen te ervaren. Want wie woorden hoort, of ze leest, bevindt zich èrgens. De plaatselijke indruk is, ziedaar, niet-woordelijk. Het eneadische onderscheid van een teken in signatuur, context en intext is overigens weer iets anders.

Volgende voorbeeld:

Woordenschat wordt [...] steunend op de algehele ontwikkeling van het kind opgebouwd, en wordt verfijnd in voortdurende interactie, en wordt verfijnd in voortdurende interactie met de volwassenen, die graag inspelen op de nieuwe interesse van het kind voor woorden.[p.108]

Mee eens, de grondslag is “voortdurende interactie.” Maar wat een kind daardoor leert, is beheersing van dynamiek van tekensamenstelling. Ook woorden kùnnen onderdeel van een teken zijn en daarvoor van teken tot teken wisselen van samenstellend deel, dwz signatuur, context òf intext. Zoiets als een lòs woord kàn geen betekenis hebben. Dat het wèl zo is, geldt als zeer hardnekkig misverstand. Dat verdient daarom dringend ... losgelaten te worden voor praktijk van opvoeding/-leiding. Schaerlaekens beseft dat

[het v]oor een juist begrip en een juiste interpretatie [...] het meestal nodig [is] bij de situatie aanwezig te zijn, [...] deze context kent[. p. 115]

Zij is echter nog niet zover te beseffen dat het àltijd nodig is, laat staan dat zij volgens een omvattender kader situatie onderscheidt (!) van context.

Andere voorbeelden? Om niet in verdere herhalingen te vervallen beëindig ik mijn commentaar op Schaerlaekens boek **De taalontwikkeling van het kind**.

96.44

Na ons gesprek(je) over de opgaven van, dus je werk voor, een zgn kinderdagverblijf en onderweg in een kringloopwinkel moest daar een exemplaar van het boek getiteld **De taalontwikkeling van het kind** (Noordhoff, 2008) mij uiteraard opvallen. Meteen gekocht, inmiddels ook gelezen.

De schrijfster is Annemarie Schaerlaekens. Volgens het Wikipedia-lemma met haar naam is zij geboren in 1943 en “in Nederland en België een autoriteit op gebied van kindertaal.”

Hmm, ik vind dat zij nogal wat mist. Mijn indruk is dat zij uitgaat van wat volgens haar bestaat als zoiets als ideaaltypische taal. Over taal gesproken, dat doet zij ... stilzwijgend. En daarom ben ik als lezer ertoe gedwongen naar haar uitgangspunten (lees ook: referentiekader) te raden. Vooruit, haar idee van het talige ideaaltype komt m.i. neer op hoe een volwassene schrift beheerst, en dan vooral woorden met èl een betekenis waarover volwassenen het onder elkaar ‘eens’ zijn.

Wat Schaerlaekens tot taalontwikkeling rekent, blijft aldus beperkt tot wat bijdraagt aan beheersing van zulke taal.

Voor zover een kind tevens zulke taal leert, is het zeker niet allemaal onzin wat Schaerlaekens beweert. De aanname dat ontwikkeling mikt op zo’n vast doel, is echter zelfs grondig verkeerd en leidt daarom juist van houd- en bruikbaar inzicht enzovoort af.

Taal is géén ding. Er is taal-, of algemener uitgedrukt, tekengebruik. En gebruik veronderstelt, inderdaad, gebruikers. Volgens de eenvoudigste verhouding zijn dat er twee. De ene brengt een teken voort. Dat richt z/hij tot de andere.

Waarom doet de ene dat? En waarom stelt de andere zich ervoor, zeg maar, open?

Antwoord: met tekenuitwisseling stemmen deelnemers hun verhoudingsgewijze gedragsaandelen – pleonastisch: op elkaar – af. Ofwel, èl teken is een verzoek tot inschikkelijkheid. Oorspronkelijk heb ik dat in het Engels ... geschreven: every sign is a request for compliance. Eerder vandaag, met Renate op bezoek, kwam dat in een gesprek met Hildegard ter sprake. Haar echtgenoot Franz liet er een vertaalprogramma op los voor een Duitse versie: Jedes Zeichen is eine Herausforderung für Einhaltung.

Het taal- resp. tekenbegrip waarvan ik uitga, associeert nota bene èl geval van tekengebruik met een doel. Herstel, met zoveel doelen als er nu eenmaal deelnemers aan de verhouding (lees ook: situatie) in kwestie zijn.

Als die voorstelling alweer realistischer is, in elk geval acht ik haar evolutionair plausibeler, verandert natuurlijk tevens grondig het antwoord op de vraag wàt een kind zoal leert onder de noemer van ontwikkeling. Zijn vermogen tot situationeel gedifferentieerde gedragsaandelen neemt toe, nou ja, dat zou het moeten doen. Dat omvat onlosmakelijk zijn groeiende beheersing van tekengebruik, zowel als voortbrenger als als geadresseerde, als afstemmingsmiddel.

Met een ander antwoord op de vraag wàt een kind leert, ligt vervolgens een ander antwoord voor de hand op de vraag hoé zulke vergroting van het differentiële gedragsvermogen valt te bevorderen. Ik ken daarvoor een algemene aanwijzing. Gelet op ontwikkeling tót een bepaald tijdstip kent een kind op dat tijdstip, zoals Lev Vygotsky dat noemt, een zone van naaste ontwikkeling. De inschikkelijkheid waarom een kind met een teken wordt verzocht, helpt ontwikkeling daarom optimaal indien

het kind in kwestie daarvoor die zone effectueert, wat het dus ook kàn. Vergeet zgn motorische ontwikkeling niet. Het kind doorloopt ter vermeerdering van differentieel vermogen aldus de ene na de andere zone van naaste ontwikkeling, enzovoort. Schaerlaekens komt op mij over als autoriteit in academische zin. Een vakdiscipline gedijt bij beperking van onderwerp. De praktijk, zeg ook maar het leven, is er echter één van open veelvoud van wederzijdse afhankelijkheden (lees ook: samenhangende verschillen). Die doen 'we' met aparte woorden tekort. Taal is geen ontwikkelingsdoel, taalgebruik is ontwikkelingsaspect

ps

Je jufzus is ook intensief met taal bezig, vandaar afschrift.

96.45

In dit tijdperk van nog alsmaar toenemend populisme, dat dan in fascisme overgaat voor zover het dat niet domweg is, neemt inderdaad de kans alsmaar af, àls die al redelijkerwijs bestond, zelfs maar aandacht te verkrijgen voor een logica van dynamiek van evenwichtige verhoudingen, zeg ook diversiteit, pluralisme, enzovoort. Maar dáárom is het pleidooi voor infrastructurele facilitering van variëteit zo mogelijk nòg dringender noodzakelijk.

96.46

Je kent die Chinese circusact, allemaal borden draaiend houden op enigszins flexibele staven. Je merkt dat je méér borden opgestoken hebt dan je aankunt zodra je één van die staven, en dan gauw nog méér, heen en weer rennend niet tijdig kunt bereiken om met een zwengel eraan het bord in kwestie aan de gang te houden. Dat bord resp. die borden vallen prompt. Kapot. Kan gebeuren. Maar blijf niet bezig met méér borden opsteken dan je inclusief de nodige pauzes kunt bijhouden.

96.47

Je hoeft een excuus niet te menen om iemand te helpen. Je wil immers dat iemand moeite doet om zèlf te veranderen. Elk teken, ja, èlk teken is een verzoek tot inschikkelijkheid. Door zo'n 'excuus' hoop je dat z/hij ophoudt jou, nota bene wat jou betreft vaak zelfs ònterecht, als tegenstander te beschouwen en dus in elk geval géén energie meer besteedt aan strijd mèt jou. En je hoopt dan dus verder dat z/hij dat wèl doet voor opgaven waar z/hij vooral ook maar alléén kan, en daarom moet, werken. Jij krijgt er van iemand zeker voorlopig géén waardering voor. Die moet jij jezèlf ervoor kunnen geven. Vooruit, ik .. help je dáár bij. :-)

96.48

Algemeen uitgedrukt geldt er blijkbaar een nader criterium volgens welk verschil gemaakt moet – kunnen – worden. Dat vergt uitbreiding van het aantal, zeg ook maar, parameters om telkens de keuze in kwestie van àf te leiden. Ofwel, er moeten een of meer veldjes bij. Want de structuur van informatie moet veranderen, opdat het proces ermee het nodige onderscheid kan maken. Kortom, wàt is daarvoor precies nodig, dwz welke aanpassingen voor structurele ìnpassing resp. procesmatige verwerking zijn er nodig?

96.49

De woordvorm laat het niet herkennen, maar ook christendom is een zgn isme. De titel van de **Liberaal christendom** (Skandalon, 2016) stelt zoiets als vereniging met liberalisme voor. Wat als liberaal telt, blijkt echter vooral van orthodox christendom te worden onderscheiden. Dus, wat er in de Bijbel staat, is géén absoluut geldige

waarheid. Volgens samenstellers Rick Benjamins, Jan Offringa en Wouter Slob alsmede de overige auteurs van bundelhoofdstukken geven bijbelteksten iemand aanleiding, zoals ik dat uitdruk, zich hier en nu als deelnemer aan verhoudingen te beschouwen. In het verlengde volgt dan overweging van wat als iemands verantwoord aandeel telt. Daarvoor kunnen bijbelteksten telkens weer en afwisselend gebruikt worden, omdat veranderende verhoudingen noodzaken tot andere overwegingen, enzovoort.

Als ik aldus enigszins passend samenvat wat de auteurs willen dat ik onder liberaal christendom versta, zie ik er algemener een – oproep tot – ethiek in. Maar dan begrijp ik, over liberaal gesproken, de beperking tot christendom niet. Want er zijn, zachtjes uitgedrukt, nog wel méér teksten die tot inspiratie kunnen dienen ter bevordering van, ja, zéér dringend gewenst, over en weer evenwichtig gedrag. En zulke teksten komen er nog steeds bij. Dat is toch zeker ook de bedoeling van de samenstellers en verdere auteurs met **Liberaal christendom**?!

96.50

Jij bent het die me juist enthousiast gemaakt hebt, zoals je vertelde over jullie begeleiding van de interactie tussen jongste kinderen en aldus jullie interactie met hen. Hoewel je dat niet zó noemde, gebruiken jullie taal als principieel betrekkelijk. Dat vind ik dus precies hoe taal werkt, dwz als middel waarmee deelnemers aan verhoudingen hun gedragingen afstemmen. En ik verwachtte – hoopte? – die opvatting zeker eveneens uit het boek **De taalontwikkeling van het kind** van Annemarie Schaerlaekens te kunnen opmaken. Tja, her en der geeft zij weliswaar enig blijk van erkenning van enige betrekkelijkheid. Maar voor zoals zij taalontwikkeling duidt, beschouwt Schearlaekens taal toch vergaand als systeem-op-zichzèlf volgens een nogal klassiek begrip van grammatica. Jullie weten en doen dus beter!

Wat mij betreft heeft kritiek op Schaerlaekens zin, omdat opleidingen voor ... opleiders ingericht zijn volgens haar beperkte opvatting.

Zo maak ik me alweer tientallen jaren druk om averechtse opleiding van zgn informatiekundige ontwerpers. Ik stuit op beoefenaren van zgn vakdisciplines. Reken vooral ook bestuurders volgens vakdisciplines ertoe (met als dieptepunt bestuurskunde als vak). Het woord ... vak zegt het al. Daarin ligt beperking ... besloten. Hoezo veranderlijke verschillen en samenhang ertussen?!

Tijdens opleiding tot o.a. informatiekundig ontwerper zou niemand meer iets áán, en daarvoor tevens àf, moeten leren, indien iedereen van jongs af aan in-der-daad gestimuleerd is en blijft om taal (algemeen: tekens) als door-en-door betrekkelijk te gebruiken. Nee, een kind hoeft dat niet áán te leren, want er is niets natuurlijkers dan betrekkelijkheid. De insteek van Schaerlaekens komt er echter op neer, haar terloopse nuanceringsen veranderen er programmatisch m.i. niets aan, dat een kind betrekkelijkheid met bijbehorend betrekkelijk(e) taal(gebruik) vooral àfgeleerd moet worden, wat helaas in verreweg de meeste gevallen zelfs definitief lukt.

Daar doe je niet aan mee, integendeel, hoera!

96.51

Voor haar artikel **Apart van Big Tech een eigen e-mailserver** (in: **NRC**, 23 januari 2025, pp. 24-25). sprak Marloes de Koning met ict-medewerkers van het onderzoeksinstituut Nikhef (Nationaal instituut voor subatomaire fysica). De Koning begint te vermelden dat

[a]fgelopen week [...] de Algemene Rekenkamer alarm [sloeg]. De Nederlandse overheid is in korte tijd te zwaar gaan leunen op commerciële buitenlandse clouddiensten en maakt zich daarmee kwetsbaar[.]

Zij voegt eraan toe dat

in een rapport uit 2024 Clingendael, instituut voor internationale betrekkingen, een [...] probleem [signaleert].

Voor Nikhef geldt dat naar verluidt echter niet o.a. met

al decennia een eigen mailserver met een goede, veilige reputatie, én de capaciteit dat zo te houden[. ...] Het besluit een eigen mailserver aan te houden, heeft Nikhef weloverwogen genomen[. ... Behalve praktisch is het ook een 'principeel ding' om ict-toepassingen in eigen hand te houden[. ... Want] Nikhef wordt gefinancierd uit publieke middelen. Daarom heeft het [...] verantwoordelijkheid voor het bewaken van de publieke ruimte[.]

Vooral voor overheidsinstellingen heb ik nooit ànders gepleit dan vóór, zoals De Koning bedoelde Nikhef-medewerkers aanhaalt,

[z]o'n principiële opstelling en het blijven hameren op behoud van autonomie en keuzevrijheid[.]

96.52

Nieuwsgierig naar zgn cloudbeleid van de Rechtspraak(organisatie) probeerde ik op het ww web documentatie erover te vinden. Wat ik daar wèl aantrof, is – een document met beschrijving van – de cloudstrategie. Als strategie zou het dan om een detaillering van beleid gaan.

Het is nogal, eh, veel. In de gauwigheid heb ik twee indrukken opgedaan. 1. De toespitsing volgens cloud klopt niet. Er wordt een algemenere strategie – wat dat ook is – voorgesteld met blijkbaar een groot, zo niet overwegend, cloudaandeel. Ik ben heus niet de enige met grondige kritiek. Met het rapport **Het Rijk in de cloud, donkere wolken pakken samen** komt nu ook de Algemene Rekenkamer ermee. 2. Het gaat onder de noemer van (cloud)strategie nergens over informatie in de zin van betekenis. Het is allemaal digitale technologie éérst, enkele bezweringsflarden ten spijt. Daarom ontbreekt èlk noodzakelijk (!) besef van variëteit van betekenisverschillen-in-samenhang.

Cloud of niet betreft overigens 'slechts' de mate van risico. Zonder erkenning van betekenismatige variëteit werken voorzieningen voor informatieverkeer domweg nooit stelselmatig.

Nee, levensvatbare strategie herken ik er niet in, integendeel.

96.53

Veel moeite kostte het niet. Ik gaf een zoekmachine als trefwoorden op: rechtspraak cloudbeleid. Als tweede op de resultatenlijst verscheen een verwijzing naar **Cloudstrategie Rechtspraak**. Een muisklik verder, ziedaar het document.

Volgens de titelpagina is het een "levend document" waarvan de inhoud als "gekozen richting [is] onderschreven in [het] IVO directieoverleg [van] 15 december 2022." Er staan voorts twee auteurs vermeld. Hun namen zijn onleesbaar gemaakt, maar van de ene is zichtbaar dat z/hij werkt bij CIO-Office van IVO Rechtspraak en van de andere dat zij bij IVO Rechtspraak werkzaam is als Cloud Infra Architect. De afkorting IVO staat bij de Rechtspraak(organisatie) voor Informatievoorzieningsorganisatie. CIO wordt algemener gebruikt als aanduiding van

Chief Information Officer. En Infra zal wel een afkorting van infrastructuur zijn. De term cloud (Nederlands: wolk) is gangbaar geraakt voor uitbesteding van aspecten van digitalisering. Wat daarvoor in aanmerking komt, kan echter sterk verschillen. Een vergelijking volgens voedsel kan m.i. helpen ter verduidelijking. Wie zich slechts om het eten van een maaltijd wil bekommeren, en zich dat financieel kan veroorloven, bezoekt een restaurant. Waarvoor de gast betaalt, omvat niet alleen o.a. een zitplaats, keuzemogelijkheden naar haar/zijn smaak en bediening, maar ook dat er een ingerichte keuken is, beschikbare ingrediënten, keukenpersoneel dat er maaltijden mee kan bereiden, enzovoort, enzovoort. Iemand anders wil zich, bijvoorbeeld, 'slechts' concentreren op de bereiding van een maaltijd. Z/hij acht zich erbij gebaat een schone keuken te betreden, dankzij beschikbare hulpmiddelen eventueel gaandeweg precies – en zonder nodeloze haperingen – de maaltijd te verzorgen die z/hij op dat moment voor passend houdt, om vervolgens de daardoor aangebrachte 'vervuiling' van de keuken niet te hoeven opruimen. Dat kost inderdaad ook geld.

Een cloudstrategie is daarom niets anders dan een uitbestedingsstrategie, met andere woorden een "gekozen richting." Ik weet niet wie er bij de Rechtspraak(organisatie) bevoegd is tot de keuze voor resp. beslissing over cloud-annex digitale uitbestedingsstrategie. Het lijkt mij niet dat de auteurs, allebei IVO-medewerkers, van **Cloudstrategie Rechtspraak** dat zijn. Zo nee, dan is hun vermelding van "gekozen richting" misleidend. Met richting als synoniem van strategie doen zij een voorstel ervoor, dat is nog géén keuze resp. beslissing met verantwoordelijkheid van dien ervoor. Zoals de auteurs als mededeling op de titelpagina hebben toegevoegd, over dat voorstel heeft de directie van IVO overlegd en heeft er blijkbaar mee ingestemd. Maar is zulke instemming voldoende om het voorstel in kwestie als beleid voor de Rechtspraak vast te stellen?

Zelfs als dat bij de Rechtspraak zo geregeld is, verdient bedoelde strategie wijziging. En met de neerslag ervan als "levend document" mag daar uiteraard géén bezwaar tegen zijn.

Een bruikbaar aanknopingspunt volgt uit bovenstaande vergelijking met verschillende oriëntaties 'op' voedsel. Ik vind het vooral een voorstel van een 'kok,' zelfs van zo iemand die abusievelijk meent dat het volgen van aanbod van het materiële kookgerei de topkok maakt. Om bij de vergelijking te blijven, wie daarentegen met voorrang moeten tellen, zijn de 'consumenten' van de uiteindelijke maaltijden. Wat digitalisering betreft, heten zij gebruikers.

Zijn gebruikers, in dit geval zgn rechtzoekenden en, zeg maar, hun partijdige ondersteuners en medewerkers van de diverse organisaties, waaronder dus de Rechtspraak als organisatie, die onpartijdig uitvoering van rechtspraak als maatschappelijk proces dienen, in staat zelf voorzieningen voor informatieverkeer inclusief -verwerking te treffen? Zelfs wanneer zij over dat vermogen beschikken, is het gewenst, aanvaardbaar e.d. dat zij dat ook doen?

Hoe dan ook is facilitering van rechtsprakelijk informatieverkeer geen exclusieve opgave voor de Rechtspraak(organisatie). De Rechtspraak – als organisatie met een hoofdletter – draagt wel wat doorgaans stelselverantwoordelijkheid wordt genoemd voor – als proces met een kleine letter – rechtspraak. Daartoe behoort dan onlosmakelijk stelselverantwoordelijkheid voor, zoals ik dat noem, rechtsprakelijk informatieverkeer.

Maaltijden die bezoekers voorgeschoteld moeten – kunnen – krijgen, moeten

samengesteld (!) – kunnen – worden door verschillende koks. Een apàrte maaltijdstrategie per ‘kok’ is er dus strijdig mee. En elke kok die zijn aandacht houdt bij aanbod van kookgerei, mist gauw de omvattender – ontwikkeling van de – vráág naar voeding van de daadwèrkelijke bezoekers.

Ja, de kwaliteit van kookgerei waarmee koks maaltijden – kunnen – bereiden, is zeker niet ònbelangrijk voor de kwaliteit van wat restaurantbezoekers às maaltijden opgediend – kunnen – krijgen. Maar hoe een kok kookt, moet àfgeleid zijn en blijven van wàt z/hij kookt.

Elke vergelijking gaat vroeg of laat mank.

Het is redelijk dat een specialist haar/zijn gereedschap kiest. Althans, zolang de gevolgen ervan tot haar/zijn eigen werk(kr)ing beperkt blijven. Zoals voorgesteld, raakt de cloudstrategie echter alle gebruikers. Sterker nog, gebruikers verdienen erkenning als voornaamste belanghebbenden. Hun belangen komen in het voorstel helaas slechts bezwerend (lees ook: obligaat) tot uitdrukking.

Het document **Cloudstrategie Rechtspraak** heeft de vorm van een presentatie en telt 54 bladen. Het eerste blad betreft de titelpagina. De kop van blad 2 suggereert dat daar de “essentie van cloudadoptie” staat vermeld. Beperken de auteurs strategie tot adoptie? Past dat soms bij het verschil dat kennelijk gemaakt wordt tussen beleid en strategie, waarbij strategie uitdrukking is van het uitvoeringsplan van het voorafgaand vastgesteld beleid? Nee, zoiets als Cloudbeleid Rechtspraak heb ik op het ww web niet kunnen vinden.

Voor de, eh, adoptiestrategie stellen de auteurs een “redeneerlijn” voor. Wat er staat, vind ik begrijpelijker als, vooruit, lijn voor adoptie annex implementatie van een strategie. Bedoeld of niet, maar dat kan bij een argeloze lezer de indruk wekken dat strategie niet – meer – ter discussie staat. En dat, ach, adoptie geen discussie waard is.

Van de vier voorgestelde, hmm, redeneerstappen heet de eerste “vraaggestuurd.” Als conclusie van die stap wordt met zoveel woorden geopperd dat IVO met waarover de Rechtspraak als overgeleverd ‘digitaliseringsgerei’ beschikt, niet aan de behoeften aan digitale middelen kan voorzien, en alsmaar minder zònder continue modernisering. Want “ons traditionele on-premise IT-platform en servicemodel limiteren de mogelijkheden voor IV-dienstverlening. [Ze] beperk[en] innovatie en sluit[en] onvoldoende aan bij marktontwikkelingen.” Verderop kan ik echter nergens een – verwijzing naar – inventarisatie ontdekken van – ontwikkeling van – nodige en voldoende “mogelijkheden.” Het blijft daarom onduidelijk waaròm de overgeleverde dienstverleningsmiddelen daarvoor tekort zouden schieten. En voor zover problemen dááaraan te wijten zijn, blijft eveneens onduidelijk waarom uitbesteding oplossing zou bieden. Inderdaad, “de vraag moet leidend zijn.” Maar vragers blijven rechtzoekenden, hun vertegenwoordigers en wie verder allemaal deelnemer aan rechtsprakelijk informatieverkeer kan zijn in **Cloudstrategie Rechtspraak** onvermeld. Met zoveel woorden komen ontwikkelaars van programmatuur wèl voortdurend als vragers aan bod. Van wie ik beschouw als informatiekundig ontwerper is dan weer geen spoor te bekennen.

Met voorrang moet de zgn vraag stelselmatig worden onderzocht, geïnventariseerd, enzovoort. Dat is géén kwestie van navraag doen bij elke gebruiker, vooruit, bij representatief geachte gebruikers om vervolgens hun behoeften e.d. ‘op te tellen.’ Het betreft een ontwerpogave. Die is zgn stelselmatig, omdat betekenismatige variëteit aan de orde is. Dat heeft vooralsnog niets te maken met, zeg maar,

digitaliseringsgerei voor programmering. De diversiteit van vragen moet allereerst tot uitdrukking worden gebracht in een stelselmatig betekenissenmodel (lees ook: informatie- resp. conceptueel model). Nota bene, dáárvoor zijn overgeleverde modelleermethode niet geschikt; ze bieden geen ruimte voor – bijhouden van – noodzakelijke differentiatie. Dus, vooral klakkeloze handhaving van zo'n, ik noem het even, ééndimensionale conceptuele modelleermethode “beperkt innovatie.” Van een ònstelselmatig informatiemodel valt ook met het nieuwste digitaliseringsgerei voor programmering nooit een stelselmatig bruikbaar digitaal gebruiksmiddel te verwerkelijken. De valse illusie leidt àf van het treffen van maatregelen die werkelijk helpen. Nee, “adoptie” van alleen zo'n stelselmatig geldige modelleermethode zoals Metapatroon helpt uiteraard nog steeds niets. Er zijn ontwerpers nodig die er stelselmatig mee kunnen omgaan. Voor de Rechtspraak(organisatie) kan af en toe een enkele informatiekundig ontwerper genoeg zijn, en de vraag naar ict-ers voor ontwikkeling, beheer e.d. zelfs zeer sterk doen afnemen.

De vraag naar en aldus het ontwerp van stelselmatig bemeten digitale voorzieningen voor rechtsprakelijk informatieverkeer komt overwegend tot uitdrukking in een stelselmatig informatiemodel. Hoe dan ook, zolang de vraag van resp. namens rechtzoekenden niet voldoende gedetailleerd tot uitdrukking gebracht is, geldt een voorstel voor – wijziging van – aanbod van voorzieningen als voorbarig, al helemaal indien de nadruk daarvoor vooral op programmeringsvoorzieningen ligt.

Ook wat voor ontwikkeling van programmatuur optimaal is, kan pas volgen uit stelselmatige vraagbepaling. Zo staat het overigens ook op genoemd blad 2, te weten “niet andersom.” Maar “andersom” verloopt daar de “redeneerlijn” juist wèl, en daarom verkeerd.

Nadruk op “[aan]sluit[ing] bij marktontwikkelingen,” waarmee stellig ontwikkelingen in het aanbod van digitaliseringsgerei zijn bedoeld, leidt – daarom – eveneens àf van wat voorrang verdient. Dat moeten ontwikkelingen in rechtsverkeer zijn. (Want) die ontwikkelingen bepalen de – eventuele verandering van de – hoofdvraag, zeg dus maar die van/namens rechtzoekenden, enzovoort.

Volgens de geschetste “redeneerlijn” telt de Rechtspraak(organisatie) – impliciet blijkbaar steeds apàrt verondersteld – “de komende jaren [...] 4 platforms.” Voor uitleg van wat als een platform geldt, ga ik toch nog door op de vergelijking die ik eerder maakte. Een platform omvat een eet- en een kookruimte. Van oudsher ‘doet’ de Rechtspraak(organisatie) dat allemaal thuis, koken en eten. Die regel moet volgens de auteurs van **Cloudstrategie Rechtspraak** veranderen in uitzondering. Zij willen inzetten op drie platformen elders. Ofwel, ver(der)gaande uitbesteding. “Welke platforms we opschalen dan wel afschalen,” stellen de auteurs als “essentie” voorts op blad 2, “hangt af van de ‘fit’ met de gevraagde dienstverlening en eisen m.b.t. bijvoorbeeld betrouwbaarheid van leveranciers, security en privacy.” Dat klinkt, terloops gelezen, redelijk. Maar o.a. privacy vergt informatiebeveiliging en ook die beveiliging behoort juist onlosmakelijk tot “de gevraagde dienstverlening.” Eventuele uitbesteding moet dan worden afgewogen tegen – indruk van – “betrouwbaarheid” van de beoogde zakelijke dienstverlener. Nogmaals, over “de gevraagde dienstverlening” staat zelfs maar enigszins concreet niets in **Cloudstrategie Rechtspraak**. Afweging van welk zgn platform waarvoor (niet) past, ontbreekt daarom ook.

Zo gaat het nog 52 bladen door. Er valt zeker wat van te behouden, maar pas volgens een “redeneerlijn” waarlangs éérst de vraag naar informatie in de zin van

betekenis voor rechtsverkeer stelselmatig voldoende is beantwoord (en methodisch kan blijven).

96.54

Zelfs zo'n minimale verandering van structuur vergt nogal wat werk. Dat zit 'm in de hoe dan ook noodzakelijke zorgvuldigheid om na te gaan waarmee als, zeg maar, dóórwerking rekening gehouden moet zijn.

November 2024 – januari 2025, www-editie 2025 © Pieter Wisse